

TOVERITUOKIOT

kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintamalli

Satu Lampela

Suvi Seppä

TOVERITUOKIOT
kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintamalli

Satu Lampela

Suvi Seppä

Opinnäytetyö, kevät 2015

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

lastentarhanopettajan

virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Lampela, Satu & Seppä, Suvi. Toverituokiot – kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintamalli. Helsinki, Kevät 2015, 144 s., 6 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyö oli produkti, jonka tarkoituksena oli Toverituokiot -toimintamallikansion tuottaminen varhaiskasvatuksessa toimiville kasvattajille työvälineeksi. Toimintamallikansio suunniteltiin varhaiskasvatukseen lasten vertaissuhdetaitoja vahvistavaan ja kiusaamista ennaltaehkäisevään pienryhmätoimintaan. Opinnäytetyöprosessin toimintamallikansio tuotettiin syksyllä 2014 ja toimintamallin mukaiset Toverituokiot toteutettiin kevätkauden 2015 alussa. Päiväkoti Satumaan 3–5-vuotiaat lapset osallistuivat viikoittain Toverituokioon pienryhmissä. Toverituokiot -toimintamallikansiota muokattiin lopulliseen muotoon kirjallisen ja suullisen palautteen sekä videohavainnoinnin perusteella.

Toimintamallin mukaisten leikkien tarkoituksena oli vahvistaa lasten vertaissuhdetaitojen kehittymistä ja osallisuutta ryhmätoiminnassa. Leikkitoimintojen suunnittelussa huomioitiin kaikki lapset ryhmän jäsenenä, tasapuolisuus lasten kesken sekä ryhmätoiminnassa onnistumisesta iloitseminen yhdessä toisten kanssa. Toverituokioissa toteutetuiksi leikeiksi valikoitui lasten vertaissuhteita ja ryhmäytymistä tukevia valmiita leikkejä, joita osin muokattiin 3–5-vuotiaille ja tähän toimintamalliin sopiviksi. Toimintamalliin luotiin myös uusia leikkejä. Tehdyn arvioinnin mukaan Toverituokiot -toimintamalli oli toimiva ja vastasi tarkoitustaan. Kasvattajien palaute Toverituokiot -toimintamallista oli hyvää ja heidän mielestään Toverituokiot -toimintamalli soveltui hyvin varhaiskasvatusympäristössä toteutettavaksi pienryhmätoiminnaksi. Päiväkoti Satumaan kasvattajat arvioivat, että Toverituokiot toimintamalli soveltuu erityisesti ryhmän tutustumis- ja ryhmämuodostusvaiheessa, toimintakauden alussa toteutettavaksi ryhmätoiminnaksi, jolloin lapset tarvitsevat tavallista enemmän aikuisen tukea ryhmässä toimimiseen.

Päiväkoti Satumaan johtaja suunnitteli vievänsä Toverituokiot -toimintamallin käyttöön kaikkiin Päivähoito Satumaan varhaiskasvatusyksiköihin. Lisäksi Järvenpään Ala-Kartanon koulun valmistavan 1.–4.-luokan opettaja kiinnostui Toverituokiot -toimintamallista. Hänen mielestään tällainen leikin kautta ryhmään pääseminen soveltuisi hyvin maahanmuuttajalapsien kotoutumisen tukimateriaaliksi myös kouluympäristöön.

Asiasanat: kiusaaminen, ennaltaehkäisy, ryhmätoiminta, varhaiskasvatus, vertaissuhteet, vuorovaikutus, produkti

ABSTRACT

Lampela, Satu and Seppä, Suvi. Toverituokiot – activities to prevent bullying. 144 p., 6 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2015. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The thesis is a product the aim of which was to produce a tool folder Toverituokiot containing activities and approaches for educators working in early childhood education. The folder was planned for small groups to strengthen children's peer support skills as well as to prevent bullying in early childhood education. The folder was produced in autumn 2014 and Toverituokiot activities were implemented in early spring 2015. 3 – 5 –year-old children at Satumaa Day Care Centre participated in Toverituokiot activities in small groups on a weekly basis. The folder Toverituokiot received its final form after written and oral feedback as well as video observation had been analysed.

According to our approach, the purpose of the plays was to strengthen the development of children's peer skills and participation in group activities. When the different plays were planned, all children were paid attention to as members of the group as well as the equality between children and enjoying the happiness about the success in groups were taken into account. In the end, the complete plays that support children's peer relations and team forming partly modified to fit 3 – 5 –year-old children suiting this approach were performed in Toveri-tuokiot activities. New plays were also created for the approach. According to the evaluation, the approach Toverituokiot was efficient and served the purpose. The feedback given by the educators was positive. Moreover, in their opinion, Toverituokiot activities may very well be adapted for use in small group activities in the early childhood education environment. The educators at Satumaa Day Care Centre estimated that Toverituokiot activities lend themselves especially well to the early stage of getting to know one another and to team forming when children come to the day care centre for the first time as children then need more support from adults than usual.

The director of Satumaa Day Care Centre planned to apply the new approach Toverituokiot in all early childhood education groups at Satumaa Day Care. In addition, a teacher teaching preparatory grades 1 – 4 at Ala-Kartano School in Järvenpää became interested in the approach Toverituokiot. In her opinion, this kind of approach using play to help a child become a member of a group would also apply to children coming from different ethnic backgrounds as support material to integrate them in the school environment.

Key words: bullying, prevention, groups, early childhood education, peer relations, interaction, product

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 KIUUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY VARHAISKASVATUKSESSA	9
2.1 Pienten lasten kiusaaminen.....	9
2.1.1 Kiusaaminen on tahallista vahingoittamista	10
2.1.2 Kiusaamista esiintyy pienten lasten keskuudessa	11
2.1.3 Kiusaaminen on kehityksellinen riski.....	12
2.2 Kiusaamisen ennaltaehkäisy pienten lasten parissa	15
2.2.1 Ennaltaehkäisyn keinot.....	16
2.2.2 Kasvattaja tunnistaa, tukee ja kantaa vastuun.....	17
3 RYHMÄTOIMINNALLA ENNALTAEHKÄISTÄÄN KIUUSAAMISTA	20
3.1 Pedagoginen ryhmätoiminta on lapsen oikeus	20
3.2 Hyväksyntä ja turvallisuus vertaisryhmässä	21
3.3 Toimiva lasten vertaisryhmä edellyttää aikuisen ohjausta	24
3.4 Mahdollisuudet lapsiryhmän kasvattajana	25
3.4.1 Ohjattu ryhmäleikki on pedagoginen ratkaisu	26
3.4.2 Kiinteä ryhmä tuottaa tyytyväisyyttä.....	28
4 VARHAISKASVATUS 3–5-VUOTIAAN KEHITYKSEN TUKENA.....	30
4.1 Varhaiskasvatus on ammatillista hoitoa, kasvatusta ja opetusta	30
4.1.1 Varhaiskasvatuksen arvot ja perusta	31
4.1.2 Varhaiskasvatuksen laatu ja arviointi	32
4.1.3 Varhaiskasvatus tukee lapsen kehitystä	34
4.2 Lapsen psykososiaalinen kehitys 3–5-vuotiaana.....	35
4.2.1 Psykososiaalinen kehitys ja vuorovaikutus	36
4.2.2 Vertaissuhteiden kehityksellisistä tehtävistä	38

5 TOVERITUOKIOT -TOIMINTAMALLIN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS	40
5.1 Projektin tavoitteet ja tarkoitus.....	40
5.2 Toimintamallikansion valmistaminen	41
5.2.1 Tietoperustan rakentaminen ja toimintamallikansion suunnittelu	41
5.2.2 Suunnitelma toimintamallin arvioinnista	42
5.3 Päiväkoti Satumaa	44
5.3.1 Yhteistyöntahon löytyminen	44
5.3.2 Päiväkoti Satumaa toteutusympäristönä	44
5.3.3 Kasvattajayhteistyö ennen toimintamallin käynnistymistä.....	46
5.3.4 Toverituokiot -pilotti Päiväkoti Satumaassa	47
6 TOVERITUOKIOT TOIMINTAMALLIN ARVIOINTI.....	49
6.1. Toimintamallin arviointi dialogissa päiväkotia Satumaan kanssa	49
6.1.1 Toimintamallikansion arviointia	49
6.1.2 Toimintamallin leikkien arviointia	50
6.1.3 Toverituokiot -pilotin arviointia	51
6.2 Toimintamallin arviointi lomakkeilla	52
6.2.1 Toimintamallikansion palvelevuus	53
6.2.2 Leikkivalintojen onnistuminen	54
6.2.3 Toimintamallin toimivuus.....	58
6.3 Lasten palaute.....	59
7 POHDINTA	62
7.1 Johtopäätökset.....	62
7.2 Luotettavuus ja eettisyys	65
7.3 Ammatillinen kasvu	70
LÄHTEET	76
LIITE 1: Leikkien luokittelutaulukko	
LIITE 2: Arviointilomake: käyttäjäkokemus	
LIITE 3: Arviointilomake: videotallenteet	

LIITE 4: Hyvät lasten vanhemmat

LIITE 5: Arviointitaulukko

LIITE 6: Osallistujamäärät ja lasten osallistumiskerrat

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on produkti, joka toteutettiin yhteistyössä päiväkotia Satumaan kanssa. Opinnäytetyö muodostuu raportista, joka sisältää työn teoreettisen viitekehyksen, kuvailun käytännön työn etenemisestä ja arvioinnin, sekä opinnäytetyön lopputuotteesta, joka on Toverituokiot -toimintamallikansio. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa varhaiskasvatusympäristöön soveltuva toimintamalli, joka tukee lasten vuorovaikutus- ja vertaissuhdetaitojen kehittymistä sekä rohkaisee lapsia ryhmätoimintaan. Tavoitteena on osoittaa, että lapsille tavanomaisessa toimintaympäristössä suunnitellulla ja tavoitteellisella ohjatulla leikillä voidaan edistää lapsen hyvinvointia ja ennaltaehkäistä lasten vertaissuhteissa esiintyvää kiusaamista.

Opinnäytetyönä tuotettu kiusaamista ennaltaehkäisevä kahdeksan viikon mittainen toimintamalli sisältää kuusitoista Toverituokiota. Toimintamalli on suunniteltu varhaiskasvatukseen ja Toverituokioissa leikitetään lapsiryhmää. Toverituokioihin valitut leikit tukevat lasten keskinäistä vuorovaikutusta ja kehittävät heidän vertaissuhdetaitojaan. Toverituokiot -toimintamallin toteuttaminen lisää lapsiryhmän kiinteyttä ja edistää ryhmäytymistä, mikä ennaltaehkäisee kiusaamista.

Opinnäytetyön teoreettisessa osuudessa tarkastellaan pienten lasten kiusaamista, pedagogisen ryhmätoiminnan merkitystä varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatusta 3–5-vuotiaan lapsen kehityksen tukena. Opinnäytetyön raportin loppuosassa kerrotaan käytännön työn etenemisestä ja työelämän yhteistyökumppanista Päiväkoti Satumaasta. Toverituokio -toimintamallin suunnittelun jälkeen se pilotoitiin Päiväkoti Satumaassa Järvenpäässä. Päiväkoti Satumaassa lapsia tuetaan yksilöinä ja yhteisön jäseninä. Toiminta on suunniteltua ja tavoitteellista ja sillä tuetaan lapsen ikätasoista kehitystä sekä vahvistetaan lapsen kokemusta osallistumisesta, onnistumisesta ja hyväksytyksi tulemisesta. Pilotoinnilla varmistettiin Toverituokio-toimintamallin toimivuus todellisessa varhaiskasvatus toimintaympäristössä ja kerättiin arvokasta käyttäjäkokemusta ja kehittämisideoita.

Toiminnallisen opinnäytetyömme vaiheita oli teoriatietoon perehtyminen, toimintamallikansion suunnittelu ja valmistaminen, jonka jälkeen Toverituokiot toimintamallin mukaista toimintaa toteutettiin päiväkotia Satumaan kasvattajien ohjauksessa ryhmässä ja saimme heiltä palautetta toimintamallin käytöstä 3–5-vuotiaiden pienryhmässä. Tavoitteenamme oli edelleen kehittää Toverituokiot toimintamallia päiväkotia Satumaan kasvattajien antaman palautteen ja toteuttamiamme videohavaintojen perusteella luotettavaksi työvälineeksi kiusaamisen ennaltaehkäisyyn varhaiskasvatuksessa.

Toverituokiot -toimintamallia arvioitiin videotallenteiden ja käyttäjäkokemuksen perusteella. Arviointia tekivät sekä toimintamallin suunnitelleet opiskelijat että sen käytännössä toteuttaneet kasvattajat. Lisäksi kasvattajat tekivät käyttämäänsä Toverituokiot -toimintamallikansioon kirjallisia tuokiokohtaisia merkintöjä, joita hyödynnettiin toimintamallin arvioinnissa. Myös toimintamallin mukaisiin Toverituokioihin osallistuneet lapset saivat piirtäen ja kertoen kuvailla kokemuksiaan. Arvioinnin ja käyttäjäkokemuksen perusteella toimintamallikansio muokattiin lopulliseen muotoonsa.

2 KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY VARHAISKASVATUKSESSA

2.1 Pienten lasten kiusaaminen

Koulukiusaamisesta tehdyissä tutkimuksissa on jo 1960-luvulta lähtien saatu tietoa kiusaamisesta ja määritelty mitä kiusaaminen on. Erilaiset kiusaamista tutkivat lähestymistavat ja tieteenalat painottavat eri asioita ja siitä johtuen kuvailevat ja ymmärtävät kiusaamisilmiötä eri tavoin. Tutkimuksista on ilmennyt, että kiusaaminen on subjektiivinen kokemus ja yksilöt kokevat kiusaamisen eri tavoin. (Kirves & Stoor-Grenner 2011a, 4–5.) Suomessa kiusaamista runsaasti tutkineen Christina Salmivallin mukaan kiusaaminen on yhteen ja samaan ihmiseen toistuvasti kohdistuvaa tahallisen vihamielistä käyttäytymistä, kuten harmin, haitan tai pahan mielen tarkoituksellista aiheuttamista toiselle henkilölle. Lisäksi kiusaamiselle on ominaista, että kiusaaja on jotenkin kiusattua vahvempi. Lasten välinen epätasaväkisyys voi liittyä ikään, fyysiseen voimaan, henkilön asemaan ryhmässä tai tukijoukkoihin, mikäli monta kiusaajaa kohdentaa toimintaansa yhteen henkilöön. Kiusaamisessa on kyse vallan ja voiman väärinkäytöstä ja kiusaamiselle on tyypillistä tietoinen ja tavoitteellinen käyttäytyminen, jolla pyritään hyvän aseman saavuttamiseen. (Salmivalli 2010, 12–13.)

Usein kiusaamisen kohteina ovat erityisryhmiin kuuluvat lapset. Esimerkiksi erityislahjakkaat lapset, joiden toimimisen tavat eivät kohtaa samanikäisten lasten ajatusmaailmaa, voivat joutua kiusaamisen kohteeksi. Käytös- ja tunne-elämän ongelmista kärsivät lapset kuluttaessaan energiansa ongelmien taustalla olevien vaikeuksien hallitsemiseen, voivat puolestaan olla sekä kiusattuja että kiusaajia. Kiusaajana voi toimia myös aikaisemmin itse kiusattuna ollut lapsi, joka on oppinut kiusaajiltaan mallin purkaa pahaa oloaan. Koska sekä kiusattuja että kiusaajia pitää auttaa, on kiusaamiseen puuttuminen eettisesti hyvin vaativaa. (Pönkkö 2009,130.)

2.1.1 Kiusaaminen on tahallista vahingoittamista

Kaikki vertaissuhteissa esiintyvät riidat ja konfliktit eivät ole kiusaamista, vaan ne ovat lasten vertaissuhteissa ilmeneviä ongelmia, joissa lapsi tarvitsee aikuisen tukea. Kiusaamisen lisäksi lasten vertaissuhteissa esiintyy melko yleisesti lapsen toiselle aiheuttamaa torjumista, yhteisestä toiminnasta syrjäinvetäytymistä sekä yksinäisyyden kokemista (Neitola 2010, 217). Tutkimuksen mukaan vertaissuhteista poissulkeminen on pienten lasten kesken yleisin kiusaamisen muoto (Kirves & Sajaniemi 2013, 93). Niinpä riitelyn ja eri mieltä olemisen taitojen harjoittelu aikuisen tuella on tärkeää, jotta tilanteet eivät pääsisi kehittymään kiusaamiseksi. Kiusaaminen ei ole lapsen ominaisuus, vaan kiusaaminen on opittua ja sitä esiintyy kaikkialla, missä lapset toimivat ja elävät ryhmissä. (Vanas 2013.)

Lapset toimivat usein vertaisryhmissä, jossa vertaiset ovat ikätovereita, mutta eivät useinkaan ole täsmälleen saman ikäisiä. Vertaiset ovat henkilöitä, jotka ovat lapsen kanssa suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa tai kognitiivisessa kehityksessä. Lapselle vertaissuhteet ovat sitä tärkeämpiä, mitä vanhempi lapsi on ja mitä enempi lapsella on valmiuksia toimia itsenäisesti vertaissuhteissa. (Salmivalli 2008, 15.) Lapsen sosialisatioprosessin kannalta merkittävimmät vaikuttajat ovat lapsen vanhemmat ja vertaisryhmä. Lasten vertaisryhmän leikkitilanteisiin sopii luonnollisesti aikuisen tukemat ja ohjaamat interventiot, joissa lapset oppivat vertaissuhdetaitoja. (Neitola 2010, 217, 224.) Vertaissuhdetaitojen kehittyminen ehkäisee vertaissuhteissa ilmeneviä ongelmia ja kiusaamista.

Kiusaamisen ilmenemistavat jaetaan fyysiseen ja aggressiiviseen suoraan kiusaamiseen sekä psykologiseen epäsuoraan kiusaamiseen. Kiusaamisen ilmenemismuotoja ovat sanallinen ilmaiseminen eli nimittely ja muu sanallinen loukkaaminen sekä epäsuora eli porukan ulkopuolelle sulkeminen tai ilkeiden juttujen levittäminen. Fyysinen kiusaaminen voi olla henkilön koskemattomuuden rikkomista, kuten lyömistä, tönimistä tai potkimista. Toisen henkilön omaisuuden kohdistunut kiusaaminen on tavaroiden pois ottamista, tavaroiden rikkomista tai tekniikan välityksellä tapahtuvaa kiusaamista kuten kännykällä haitan

tai mielipahan aiheuttamista. (Salmivalli 2010, 14; Neitola 2010, 217.) Kun kyseessä on pieni lapsi, hän ymmärtää kiusaamisen fyysisenä tekona tai esimerkiksi nimittelynä, mutta jo viiden ja kuuden vuoden ikäiset lapset tietävät, mitä kiusaaminen tarkoittaa, vaikka he itse eivät olisi olleet kiusaajia tai kiusattuja (Neitola 2010, 224).

Pienten lasten vertaissuhteissa esiintyvään kiusaamisilmiöön on ollut vaikea puuttua, kun yhteiskunnassa ei ole lainkaan tunnistettu lasten vertaisvuorovaikutuksessa ilmenevää kiusaamista ja on oletettu, ettei se kuulu asiaan. On myös ollut yleinen oletus, etteivät pienet lapset kiusaa. (Vanas 2013.) Alle kouluikäisten lasten kiusaamista koskevassa tutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa on vakava puute, kun viime vuosiin asti on pysynyt vallalla ajatus, että pienet lapset ovat kyvyttömiä systemaattiseen kiusaamiseen (Kirves & Sajaniemi 2013, 103).

2.1.2 Kiusaamista esiintyy pienten lasten keskuudessa

Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa -hankkeen julkaisussa (Kirves & Stoor-Grenner 2011a) todetaan pienten lasten aina puhuneen kiusaamisesta ja pidetään selvänä, että kiusaamisen kaltainen toiminta kuuluu lasten välisiin suhteisiin. Laajassa tutkimuksessa, jossa selvitettiin kiusaamisen esiintyvyyttä varhaiskasvatustilanteissa suomalaisissa päiväkodeissa haastatteleamalla päiväkodin henkilökuntaa, lapsia ja lasten vanhempia, osoitettiin kiusaamista tapahtuvan jo alle kouluikäisten lasten parissa. Tutkimuksessa saatujen tulosten mukaan varhaiskasvatuksen lapset puhuvat kiusaamisesta jokapäiväisenä ilmiönä. (Kirves & Sajaniemi 2013, 93.) Käsitteenä kiusaaminen on lapsille vaikea, mutta kokemuksena subjektiivinen ja useimmille lapsille kiusaamisen aiheuttama tunnetila on tuttu.

Neitolan (2010, 219) arvion mukaan, kiusaamista kokee arviolta 20 prosenttia lapsista ja heistä viidestä kymmeneen prosenttia kiusataan vielä koulussa. Sosiaalitaito teki 2009 syntyneille lapsille alueellisen hyvinvointiselvityksen, joka paljastaa 16 prosentin päiväkotilapsista kokeneen kiusaamista sekä tönimistä ja

lyömistä jopa 36 prosentin (Vuonna 2009 syntyneiden hyvinvointiselvitys 2014, 11). Kirveksen ja Sajaniemen (2013) tutkimus paljastaa 21 prosentin päiväkodin lapsista pelkäävän kiusaamista, mikä osoittaa, että varhaiskasvatuksen laatua on parannettava ja kiinnitettävä huomiota lasten subjektiivisiin kokemuksiin vertaisuuhteissa. Vanaksen (2013) haasteteltava väitöstutkija Laura Repo pitää huolestuttavana, jos joka viides pelkää kiusaamista, vaikka ei olisi tullut kiusatuksiakaan.

Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa -hankkeessa tehty laadullinen selvitys osoittaa, että päiväkotien henkilökunta tunnistaa kiusaamisilmiön ja se on päiväkotien arkipäivää. Tutkimusten mukaan kiusaaminen on jopa tavallista päiväkotilasten keskuudessa. Kiusaamisilmiön olemassa oloon ei ole kuitenkaan kiinnitetty riittävästi huomiota tai ilmiöstä ei ole käytetty kiusaamiskäsitettä. Vaikka kiusaamista tutkimusten mukaan ilmenee alle kouluikäisten lasten parissa, tutkimusten määrä on vähäinen ja Suomessa kiusaamisesta on vain muutama opinnäytetyö. (Kirves & Stoor-Grenner 2011a, 9–10, 44.)

2.1.3 Kiusaaminen on kehityksellinen riski

Ryhmän ulkopuolelle jättäminen ja eristäminen aiheuttavat samantyyppisen kokemuksellisen reaktion kuin kipu ihmiselle aiheuttaa. Ryhmän ulkopuolelle jääminen, ulkopuolisuuden tunne, ryhmästä pois sulkeminen, eristäminen ja syrjäytyminen konkreettisesti sattuvat. Aivojen kuvantamismenetelmillä on osoitettu, että fyysinen kipu ja sosiaalinen eristäminen eli ryhmästä pois sulkeminen aktivoivat ihmisellä samoja aivojen pihtipoimun etuosan alueita, jotka aktivoituvat, kun ylipäättään koemme asioiden merkityksiä. (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 137.) Salmivalli korostaa, että kiusaaminen ei ole ohimenevä tapahtuma vaan pysyvä tilanne, joka saattaa jatkua vuosia, ellei siihen puututa. Salmivallin omissa seurantalutkimuksissa kiusatun rooli on ollut hyvin pysyvä. Tämän havainnon ovat useat muutkin tutkijat tehneet. (Salmivalli 2010, 25.) Kiusaaminen vaikuttaa näin lapsen kehitykseen lyhyellä ja pitkällä aikavälillä (Neitola 2010, 218).

Kiusaaminen voi alkaa hyvin pienistä asioista, mutta ajan myötä kiusaamisen jatkuessa kiusatun ihmisarvo ryhmässä pienenee. Kiusaamiseen liittyy usein kokonaisvaltaiseen ihmisarvon menetykseen vertaisryhmässä, mikä on yhteydessä kiusaamisen ryhmämekanismeihin. (Kirves & Stoor-Grenner 2011a, 4–5; Salmivalli 2010, 25.) Muiden käsitys kiusatusta muuttuu yhä kielteisemmäksi ja kiusattu nähdään enenevässä määrin erilaisena, vähempiarvoisena ja jopa kiusaamista ansaitsevana. Tällaiseen asemaan joutuneen lapsen on hyvin vaikeaa päästä siitä irti, sillä toimipa hän miten vain, tulkitaan hänen käyttäytymisensä kielteiseksi ja epäonnistumisensa johtuvaksi hänestä itsestään. (Salmivalli 2010, 25.)

Lapsen kiusaamiskokemukset voivat aiheuttaa kielteisiä käsityksiä toisista ihmisistä, aggressiivisuuden lisääntymistä ja vetäytymiseen ryhmästä. Yksinäinen ja ahdistunut lapsi tulee helposti vertaisten torjumaksi ja syntyy kielteisten kokemusten kierre. (Neitola 2010, 218.) Lapsi voi käsittää kiusaamisen olevan osa elämää, jos lapsi joutuu toistuvasti kiusatuksi jo varhaislapsuudessa ja kiusatun rooli voi lopulta muuttua osaksi lapsen identiteettiä (Vanas 2013). Kiusaaminen alle kouluikäisten lasten parissa -hankkeen julkaisussa todetaan, että kiusaaminen on osa suurempaa vertaissuhteiden problematiikkaan ja johtaa pitkittyessään sosiaaliseen syrjäytymiseen (Kirves & Stoor-Grenner 2011a, 44).

Lapsen vuorovaikutustaidot kehittyvät vertaisryhmässä ja jos lapsi joutuu toistuvasti ryhmän ulkopuolelle tai vetäytyy ryhmästä, hänellä ei ole tilaisuutta harjoitella vertaissuhteissa tarvittavia vuorovaikutustaitoja. Lapsen vuorovaikutustaitojen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsi hyväksytään ryhmään ja saa myönteisiä kokemuksia ryhmässä toimimisesta. Myönteiset kokemukset lisäävät lapsen motivaatiota osallistua ryhmätoimintaan, jossa lapsen vuorovaikutukset kehittyvät ja lapselle syntyy toivottu positiivisten kokemusten kierre. Tästä syystä on hyvin tärkeää, että lapsi saisi hyviä kokemuksia ryhmässä toimimisesta ja negatiiviset kokemukset estettäisiin varhain. (Laaksonen 2014, 20–21.) Lasten osallistumista, vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja lasten vertaissuhdetaitoja tulee tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa negatiivisen kierteen estämiseksi ja kiusaamisen ennaltaehkäisyksi.

Kiusattu lapsi kokee itsensä hyljättyksi ja jää usein yksin (Pönkkö 2009, 130). Kiusatuksi joutuminen on yhteydessä muun muassa yleiseen ja sosiaaliseen ahdistuneisuuteen, huonoon itsetuntoon, kielteiseen minäkuvaan, yksinäisyyteen, masentuneisuuteen ja jopa itsetuhoajatuksiin. Tutkimusten mukaan seuraukset vaikuttavat myös myöhemmin kiusatun elämään, mutta pitkäaikaisseuraamukset ovat lievimpiä heillä, jotka kokevat hyväksyntää kotona. Vanhempien hyväksyntä kompensoi jossain määrin vertaisryhmän ikäviä kokemuksia. Kiusatuksi joutumisen seuraukset olivat yhteydessä myös kouluajan toverisuhteisiin yleisemmin. Kielteiset kokemukset eivät liity ainoastaan kiusatuksi tulemiseen vaan myös myönteisten toverisuhteiden puuttumiseen ja ryhmän ulkopuolelle jäämiseen. (Salmivalli 2010, 29.)

Kiusaaminen on kehityksellinen riski yhtäläillä myös kiusaajalle. Jos kiusaaja saa jatkaa toimintaansa kenenkään siihen puuttumatta, on hänelle riski jatkaa aggressiivista ja toisia alistavaa käytöstä myöhemminkin. Salmivalli kertoo Dan Olweuksen kuuluisasta seurantatutkimuksesta, joka osoitti yllättävän monen kiusaajan päätyvän rikolliselle, antisosiaaliselle elämänpolulle. Miehillä, jotka ovat kiusanneet ikätovereitaan, on lisääntynyt antisosiaalisen persoonallisuushäiriön riski. Sekä kiusatun että kiusaajan kannalta on tärkeää saada kiusaaminen loppumaan. (Salmivalli 2010, 30.)

Kirveksen ja Sajaniemen (2014) tutkimus vahvistaa aiemmat havainnot kiusaamisen varhaisesta puhkeamisesta. Kiusaamisen alkujuuret ovat lapsella varhaisen sosiaalisen kehityksen ongelmassa jotka vanhemman ja kasvattajan tulisi havaita, että voisi tukea lasta vertaissuhteissa (Neitola 2010, 217). Tämän nykytietämyksen valossa voidaan todeta, että kiusaamisen ennaltaehkäisy on kohdennettava juuri pienten lasten pariin. Varhaiskasvatus koskettaa suurinta osaa suomalaisia lapsia, joten on ensiarvoisen tärkeää saada varhaiskasvatuksen henkilökunnalle tietoa kiusaamisesta, siihen puuttumisesta ja sen ennaltaehkäisystä etenkin, kun Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin vuosina 2009–2011 toteuttama selvitystyö (Kirves & Stoor-Grenner 2011a) tuo päivänvaloon sen, ettei lasten parissa työskentelevillä aikuisilla ole riittävästi tietoa kiusaamisilmiöstä ja että he tuntevat itsensä kyvyttömmiksi puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn. On kyse asioista, jotka ovat edellytyksiä laadukkaan varhais-

kasvatuksen toteutumiselle sekä välttämättömiä yksittäisen lapsen kehitykselle olipa kyseessä sitten kiusattu, kiusaaja tai kiusaamista seuraamaan joutunut lapsi.

2.2 Kiusaamisen ennaltaehkäisy pienten lasten parissa

Koska kiusaaminen on ryhmäilmiö, on siihen vaikutettava myös ryhmätasolla, mikä edellyttää vertaisryhmän yhteistä toimintaa. Vertaisten kanssa toimivaan suhteeseen pääsemiseksi lapsi tarvitsee vuorovaikutustaitoja. Laadukas peruspedagogiikka ja vaihtoehtoiset toimintatavat riittävät tukemaan ja ohjaamaan lasta niin, että hän oppii vertaissuhteissa tarvittavia vuorovaikutustaitoja. Vanaksen artikkelissa (2013) muistutetaan, kuinka erityistä tukea tarvitseva lapsi oppii usein hitaammin uusia toimintatapoja ja kehitykselle on annettava riittävästi aikaa. Varhaiskasvatuksen vahva oikeudenmukaisuuden periaate voi estää kohtaamasta lasta, joka tarvitsisi erityistä huomiota. Oikeudenmukaisuus edellyttää hyväksymään, että lapset tarvitsevat eri määrän tukea ja ohjausta saadakseen yksilöllisesti yhtä paljon. (Vanas 2013.)

Osallisuuden edistäminen tarkoittaa pienten lasten keskuudessa ryhmään kuulumista. Lapselle se on yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sitä, että tämä on minun ryhmäni ja minun paikkani. Ryhmän yhteishenki luo positiivista ilmapiiriä, jossa lasten yhteinen vastuu ryhmästä ja sen jäsenistä kasvaa. Positiivinen ilmapiiri ja yhteenkuuluvuuden tunne ehkäisee kiusaamista ja jopa vaikeuttaa sen alkamista, todetaan Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa -hankkeen julkaisussa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011a, 47.) Päivähoidon tunneilmapiiriin voidaan vaikuttaa oleellisesti huolellisella suunnittelulla. Joissakin tutkimuksissa ennaltaehkäisy selittää jopa 40 prosenttia ryhmän tunneilmapiiristä. (Kanninen & Sigfrids 2012b, 153, 155.) Niinpä vertaisryhmän kiinteyden kasvattaminen ennaltaehkäisee kiusaamista ja kiusaamisen ennaltaehkäisy kasvattaa vertaisryhmän kiinteyttä.

2.2.1 Ennaltaehkäisyn keinot

Ennaltaehkäisyn keinoja ovat turvallisen ilmapiirin luominen, sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettaminen, itsetunnon vahvistaminen, tapa- ja moraalikasvatus, osallisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä leikin havainnointi, ohjaaminen ja osallistuminen (Kirves & Stoor-Grenner 2011b, 22). Lisäksi on tekijöitä, joita tukemalla voidaan huomio kiinnittää kiusaamisen ehkäisyyn, kuten vertaissuhteiden merkitys, leikin merkitys ja aggressiivisen käyttäytymisen kohtaaminen. On muistettava, ettei kiusaamista voida lopettaa ja ehkäistä yksinkertaisin keinoin vaan lapsen ongelmat tulee ymmärtää siinä kontekstissa, missä ne tapahtuvat ja sen jälkeen kokeilla ja valita sopiva strategia. Oleellista on tavoitteellinen ja tietoinen toiminta sekä lasta ympäröivän verkoston sitoutuminen ja osallistuminen kiusaamisen puuttumiseen ja ehkäisyyn. Kiusaamisen ehkäisyllä voi olla kauaskantoiset positiiviset seuraukset lapsen hyvinvoinnille ja myöhemmälle koulunkäynnille. (Kirves & Stoor-Grenner 2011b, 44–45.)

Salmivalli (2010, 29) kertoo suomalaistutkimuksesta, jossa osoitetaan, etteivät kokemukset ole niin kielteisesti värittyneitä, jos kiusatuksi joutuneet ovat kuitenkin kokeneet kuuluvansa ryhmään. Anna-Liisa Lämsä kirjoittaa artikkelissaan entisen koulukiusatun, kaveriporukoista sivuun jääneen kokemuksista, missä esiin nousee yhteisten leikkien ja yhteenkuuluvuuden tunne sekä kiusatun lapsen opettajan rooli tässä yhteydessä.

Kiusaamisen loppumiseen vaikutti osaltaan myös tuolloinen opettajani, joka järjesti meille oppilaille yhteisiä mukavia juttuja. Kuudennen luokan aikana saatoin ensimmäistä kertaa kokea kuuluvani muiden lasten joukkoon. Ala-asteen viimeisenä vuotena myös koulumenestykseni oli parempi kuin missään vaiheessa aiemmin.

Kiusaamisen omakohtaisesti kokenut kannattaa ennaltaehkäisyä ja varhaista puuttumista. Hän luettelee toimiviksi keinoiksi lapset itsetunnon ja sosiaalisten taitojen sekä vertaisryhmän yhteishengen vahvistamisen. (Lämsä 2009, 78–79.) Tämä vahvistaa käsitystämme siitä, mikä merkitys ryhmään kuulumisella on lapsen kehitykselle. Paitsi ryhmään kuulumisen niin yksikin ystävyysuhde suojaaa lasta kiusaamisen traumaattisilta vaikutuksilta (Salmivalli 2010, 29). Kiu-

saaminen johtaa pahimmillaan sosiaaliseen syrjäytymiseen, mikä on merkittävimpiä ongelmia yhteiskunnassamme. Niinpä sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisyjoukkoon kuulumisen kokemuksen vahvistamisella on muuttuvassa ja monimutkaistuvassa maailmassa entistäkin tärkeämpää. (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 137.)

2.2.2 Kasvattaja tunnistaa, tukee ja kantaa vastuun

Pönkön mukaan avun etsiminen käynnistyy yleensä kasvattajan yhteydenotolla lapsen vanhempiin. Usein edes vanhemmat eivät huomaa tai ymmärrä lapsen avun tarvetta, ja myös he itse tarvitsevat tukea. On kenen tahansa aikuisen velvollisuus on puuttua kiusaamiseen eri yhteisöissä. Lasten kanssa työskentelevien koulutukseen tulisi sisällyttää myös eettisiä velvoitteita, kuten kiusaamiseen liittyvän ryhmädynamiikan tuntemusta ja hallintaa. (Pönkkö 2009, 131.)

Ryhmädynamiikkaan vaikuttavat kukin ryhmän jäsen omalla persoonallaan. On tärkeää, että kasvattaja on läsnä ja tunnistaa lasten temperamenttieroja ja lasten välisiä vuorovaikutussuhteita. Ahdistuneella tai syrjäänvetäytyvällä lapsella on kasvanut riski tulla kiusatuksi (Neitola 2010, 218). Lasten sosiaaliset temperamenttieroja kuten rohkea ulospäin suuntautunut tai empaattisesti ja emotionaalisesti kyvykäs ja ujo voivat ohjata kasvattajaa ajattelemaan, että ulospäin suuntautunut lapsi olisi myös sosiaalisesti taitava. Reipas lapsi saattaa näyttää pärjäävän. Ulospäin suuntautuneen ja rohkean lapsen sosiaalisten taitojen vajuus vertaissuhteissa saattaa aiheuttaa hallitsemattomuutta ja näkyä aggressiivisuutena. (Keltikangas-Järvinen 2008, 65–66.) Kiusaajan tai kiusatun roolissa oleva lapsi tarvitsee tukea itsetunnon ja minäkäsityksensä vahvistumiseen, koska hänellä on siinä puutteita (Neitola 2010, 226). Lapsen itsetuntoa voi vahvistaa antamalla lapselle rohkaisevaa positiivista palautetta kaikenlaisista asioista, joita lapsi tekee sovitusti. Lapselle on tärkeää, että hänet huomataan.

On aikuisen tehtävä kantaa vastuu kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta ja ennaltaehkäisystä. Lapsiryhmä ja sen toimivuus on huomioitava kokonaisuutena. Ryhmää tulee kannustaa ja tukea keskinäiseen vuorovaikutukseen, empati-

aan ja auttamishaluun, jakamiseen ja toisten huomioimiseen. Kasvattajan on huolehdittava siitä, että jokaisen on hyvä olla yksilönä ja ryhmän jäsenenä. Joskus yksittäisen lapsen pääseminen ryhmänjäseneksi on täysin kasvattajan varassa. Jotta kasvattaja kykenee ymmärtämään lapsen mielentiloja ja auttamaan häntä säätelyssä, on hänen oltava elävästi läsnä ja virittäytyttävä lapseen päivittäin. (Kalland 2012, 62, 65; Kanninen & Sigfrids 2012a, 82.)

Sosiaalisten taitojen lisäksi lapsen tunnetaitojen kehityksellä on keskeinen merkitys. Tunnetaitojen kehitystä tukee parhaiten läsnäoleva kasvattaja, joka kestää erilaisia tunteita ja käsittelee tunnekokemuksia lapsen kanssa. Läsnäoleva kasvattaja erottaa myös helpommin lapsen railakkaat leikit kiusaamisesta. Kasvattajan herkkyyks ja lapsen kuunteleminen auttavat tunnistamaan lapsen subjektiiviset kiusaamisen kokemukset. (Neitola 2010, 218, 226.) Kiinnittämällä huomiota tapaan olla lapsen kanssa ja säädellä hänen oloaan voi kasvattaja ehkäistä sosio-emotionaalisten haittojen kasaantumista. Kasvattajan herkkyyks tunnistaa lapsen tarpeita ja tukea lasta hänen toiminnoissaan nousi merkittäväksi tekijäksi lapsen toimintaan sitoutumisessa ja ryhmän yhteisen toiminnan rakentumisessa. Arjen tasolla vaikuttaminen on yhä keskeisemmässä roolissa pienten lasten mielenterveysongelmien lisääntyessä jatkuvasti. (Kanninen & Sigfrids 2012b, 102, 183.) Kiusaamisen ennaltaehkäisy tapahtuu pikkulasten varhaiskasvatuksessa päivittäisten askareiden ja vapaan leikin lisäksi ohjatussa toiminnassa. Kasvattaja voi ohjatun toiminnan aihevalinnoilla vaikuttaa, mitä taitoja lapsi pääsee harjoittamaan (Kirves & Stoor-Grenner 2011b, 22).

Ohjatun toiminnan mahdollisuuksia ja merkitystä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä käsittelemme tarkemmin raportin ryhmätoiminta osuudessa luvussa 2. Kiusaamisen ennaltaehkäisyn kannalta on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, että ohjattuun ja etenkin erilaisten ryhmän kiinteytystä lisäävien harjoitteiden tekemiseen osallistuu vertaisryhmän kaikki lapset, eikä pelkästään kiusattu ja kiusaaja, koska kiusaaminen on ryhmäilmiö. Myös lapsen subjektiivisten kokemusten tunnistaminen on tärkeää, koska se vaikuttaa toiminnan suunnitteluun. Lapsi tarvitsee niin ohjausta kuin opetusta. Ryhmän ilmapiiri vaikuttaa lapsen kokemaan turvallisuuteen ja turvallisuus edistää oppimista. Kasvattajan tehtävä on ohjata ja opettaa lasta, mutta myös huolehtia lapsen hyvinvoinnista, ihmissuh-

teista ja hyvästä vuorovaikutuksesta. Lapsen tulisi kokea itsensä ainutlaatuisena, arvokkaana ja hyväksyttynä, jolloin hän kykenee arvostamaan myös muita. (Neitola 2010, 224, 227.) Ryhmään ja yhteisöllisyyteen liittyvien tekijöiden huomioiminen on välttämätöntä kiusaamisen ehkäisyssä (Kirves & Stoor-Grenner 2011b, 45).

3 RYHMÄTOIMINNALLA ENNALTAEHKÄISTÄÄN KIUSAAMISTA

3.1 Pedagoginen ryhmätoiminta on lapsen oikeus

Varhaiskasvatuksen keskeisimpänä tehtävänä voidaan nähdä myönteisten sosiaalisten suhteiden tukeminen ja sosiaalisten ongelmien havaitseminen, mikä mahdollistuu ryhmän yhteisessä toiminnassa. Ryhmässä kommunikoidaan ja vuorovaikutus kehittää lapsen sosiaalisia taitoja. Ryhmässä lapsi huomaa, mitä yhdessä saavutetaan sekä miten yksilö vaikuttaa toisten toimintaan. Ryhmään kuuluva lapsi kokee iloa, oppii toisilta ja kaipaa toisten lasten seuraan. (Ikonen 2006, 153–154.) Jokaisella lapsella on oikeus ryhmätoiminnan tuottamiin myönteisiin kokemuksiin ja hyvinvointiin.

Suomessa lähtökohdan lapsen hyvinvoinnin tarkastelulle muodostaa Yhdistyneiden kansakuntien Lasten oikeuksien sopimus, joka pitää sisällään sekä objektiivisia että subjektiivisia hyvinvoinnin kriteereitä. Objektiivisia eli havainnoitavia kriteerejä ovat esimerkiksi terveys, turvallisuus ja lapsen oikeus saada laadukasta päivähoitoa. Sopimukseen liittyviä lapsen omia subjektiivisia hyvinvointimittareita ovat tunne välittämisestä, yksinäisyys, uhat ja pelot, arvostuksen puute, koettu terveys sekä yhteisyyden ja kuulumisen tunne. (Kumpulainen; Mikkola; Rajala; Hilppö & Lipponen 2014, 226.) Varhaiskasvatuksen ryhmätoiminta mahdollistaa lapselle positiivisten subjektiivisten hyvinvointikokemusten kokemisen vahvimmin yhteisyyden ja kuulumisen tunteen kautta.

Myös Kalliomaa (2012) vetoaa Lasten oikeuksien sopimukseen, joka velvoittaa aikuisia edistämään ja kehittämään ympäristöä, jossa lapset elävät (Yleissopimus lasten oikeuksista 1991). Aikuisten tulee nähdä lasten keskinäiset vertais-suhteet ja siihen liittyvät sosiaaliset toimintaresurssit lasten oikeuksien näkökulmasta niin, että lapsilla on oikeus kehittää sosiaalisia toimintaresurssejaan ja sosiaalista pääomaansa heille suunnatuissa palveluissa täyteen mittaansa (Kalliomaa 2012, 77).

Ryhmätoiminnalla vaikutetaan suoraan lapsen subjektiivisiin hyvinvointikokemuksiin. Toimivalla vertaisryhmällä on lapselle paljon annettavaa ja hyvinvoiva lapsi tuottaa runsaasti sosiaalista pääomaa ryhmälleen. Myönteisten vertaissuhteiden ja -ryhmien rakentaminen kuuluu osaksi arjen kasvatustyötä (Repo 2013, 121). Parhaimmillaan laadukas päivähoito valmentaa lasta toimimaan ryhmässä ja sitä kautta tukee kouluun valmistautumista. Lasten välille muodostuvat hyvät keskinäiset ystävyysuhteet tukevat sosiaalista kehitystä, kokemusta omasta kompetenssista ja itsetuntoa. Varhaiskasvatuksen tätä osaa on tutkittu melko vähän, eikä lasten ystävyysuhteita ja ryhmien pysyvyyttä aina kunnioiteta ryhmien muodostamisessa. (Kalland 2012, 61.)

3.2 Hyväksyntä ja turvallisuus vertaisryhmässä

Lasten oma suhdeverkosto perustuu pitkälti tunnesuhteisiin ja tunnesuhteet liittyvät hyväksytyksi tulemisen kokemuksiin. Ensisijaisesti ihminen on tunteva ja vasta sitten ajatteleva olento. Tiedämme nykyään positiivisten tunteiden vaikuttavan elämänlaatuun ja parantavan oppimista. Hyvinvoinnin kannalta turvallisuuden tunne on ehkä tärkein emootio. (Haapaniemi & Raina 2014, 78, 80, 134.) Salovaara ja Honkonen (2011) luettelevat viisi osatekijää, joista turvallisuus rakentuu: hyväksyntä ja välittäminen, luottamus, haavoittuvaksi alistuminen, tuen antaminen ja sitoutuminen. Haapaniemi ja Raina (2014, 81) toteavat, että tuskin mikään on parempi väline turvallisuuden kasvattamiseen kuin yhdessä leikkiminen ja olemme yhtä mieltä heidän kanssa, että leikkiminen on vuorovaikutusta, joka vahvistaa ryhmän turvallisuutta.

Jaettu ilo sitoo lapsia yhteen, mikä palkitsee, koska ihminen on luontaisesti sosiaalinen. Kehitysneurotieteiden arvokkaat tutkimuslöydökset lisäävät ymmärrystä ihmisen ainutlaatuisen syvästä sosiaalisuudesta, sen lähtökohdista ja siitä, miksi hyväksyvä yhteys ja yhdessä tekeminen tuntuvat palkitsevilta (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 136). Ilon ja mielihyvän taustalla olevien aivojen aktivoitumisjärjestelmiin tutustuminen auttaa ymmärtämään hyväksyvän yhteyden merkityksen ihmiselle. Samalla tulee näkyviin, kuinka syrjäytymisen ehkäisyn lähtökohdat

ovat yksinkertaisia ja periaatteen tasolla helposti toteutettavia. (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 137.)

Ilo on hyvinvoinnin perustunne, joka yhdessä mielihyvän kokemusten kanssa kumpuaa syvistä, alkukantaisista hermoston osista. Sosiaaliset tilanteet ovat keskeisimpiä ja syvimpiä ilon lähteitä. Jaak Panksepp, joka on affektiivisen neurotieteen merkittävimpiä tutkijoita, on työryhmineen kuvannut lapsen kolmea erilaista myönteisen aktivaation järjestelmää ja näistä kaksi liittyy suoraan sosiisiin suhteisiin. Mielihyväjärjestelmät ovat evolutiivisesti ikivanhoja ja ihminen erityisen sosiaalisena lajina sitoo kaikkien järjestelmien palkitsevuuden yhdessä olemiseen ja yhdessä tekemiseen. Näiden palkitsemisjärjestelmien aktivoituminen esimerkiksi yhteisen naurun kautta vapauttaa dopamiini -välittäjäainetta, joka sitoo ihmisiä yhteen. Niinpä kaikenlainen leikillisuus on oleellista yhteisessä toiminnassa. Vuorottelu, kannustaminen, rohkaiseminen ja hassutteluun yllyttäminen levittävät hyvinvointia. (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 138, 141.)

Ryhmän hyväksyntä perustuu lapsen itsesäätelytaitojen ja tahdonalaisten temperamenttipiirteisen hallintaan (Poikkeus 2011, 81) sekä lapsen taitoon ilmaista kiintymyksen ja välittämisen tunteita (Repo 2013, 19). Vertaisryhmässä esiintyvä hyväksyntä ja torjunta ovat lasten vuorovaikutussuhteissa merkityksellisiä asioita, koska hyväksytyt lapset pääsevät ryhmän jäseniksi (Tahkokallio 2014, 52). Viihtymisen ja sitoutumisen kannalta on välttämätöntä, että jokainen jäsen kokee tulevansa ymmärretyksi ja hyväksytyksi (Niemistö 2004, 170–171).

Jotta jokainen lapsi saisi parhaat mahdolliset eväät hyväksynnän kokemukselle, tulee lapsiryhmän viettää aikaa yhdessä, leikkiä porukalla ja saada myönteisiä kokemuksia aikuisen tuella. Tällöin yksittäinen lapsi pääsee harjoittelemaan sosiaalisuuttaan aikuisen rajatessa tilannetta turvalliseksi. Repo (2013, 121) näkee ryhmätoiminnan kasvattajan vastuuna, mutta myös koko ryhmän tavoitteena. Hänen mielestään ryhmä kokonaisuudessaan vaikuttaa siihen, että kaikki lapset hyväksytään ryhmän tasavertaisiksi jäseniksi ja lapset ryhmänä vaikuttavat yksittäisen lapsen turvalliseen harjoitteluun ja positiivisen palautteen saamiseen. Kasvattajan tulee siis huomioida kaikkia lapsia yksilöllisesti ja yksilön toiminnan vaikutus koko ryhmään.

Vertaisryhmän hyväksynnän saaminen on toisinaan kiven alla. Syitä sille on monia, eivätkä ne aina edes tule aikuisten nähtäviksi. Mutta yhteisen toiminnan avulla voidaan vaikuttaa niin, että erimielisyydet jäävät toisarvoisiksi. Saloviita sanookin ryhmässä voivan olla sellaisia, jotka eivät alun perin välitä toisistaan tai ovat jopa vihamiehiä, mutta järjestettäessä ryhmälle hauskaa tekemistä, ryhmän jäsenet alkavat suhtautua toisiinsa myönteisemmin. Lapset, jotka oppivat arvostamaan ihmisten erilaisuutta, antavat parhaat takeet siitä, että syntyy yhteiskunta, joka on arvokas, miellyttävä ja harmoninen. (Saloviita 2006, 65–167.)

Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tärkeitä tekijöitä ovat lapselle läheiset ihmissuhteet, myönteiset vuorovaikutuskokemukset ja ymmärretyksi tuleminen sekä lapsen kokemus itsestään arvostetuksi ja hyväksytyksi. Nämä ovat myös ryhmään sitoutumisen ja viihtymisen kannalta tärkeitä asioita. (Neitola 2010, 224; Niemistö 2004, 170–171.) Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen tukeminen on määritelty myös kasvattajan tehtäväksi. Kasvattajat ja kasvatusyhteisöt ovat omalla käytöksellään lapsille toimintamalleja, eikä esimerkillisyyden voimaa tässäkään asiassa sovi unohtaa. (Haapaniemi & Raina 2014, 41). Sen lisäksi, että kasvattaja on käytöksellään aina lapsille toimintamalli, kasvattaja voi ammatillisella osaamisellaan vaikuttaa lasten ryhmädynamiikkaan tunnistamalla lasten roolit ryhmässä ja puuttamalla kielteisiin ryhmäilmiöihin suunnittelemalla ja ohjaamalla toimintaa (Koivunen 2009, 54). Pedagogista viihtyvyyttä luodaan sillä yhteisellä alueella, jossa kasvattajan ammatilliset ja kasvatettavien sosiaaliset tarpeet kohtaavat. Tällä hetkellä liian monessa varhaiskasvatusyksikössä viihtyminen on vain lasten ja erilaisten tapahtumien tuottamaa, satunnaista ja itse kasvatustoiminnasta irrallista, vaikka pedagogisilla ratkaisuilla voidaan ryhmän ilmapiiriin ja ryhmässä viihtymiseen vaikuttaa paljon. (Haapaniemi & Raina 2014, 13, 23.)

3.3 Toimiva lasten vertaisryhmä edellyttää aikuisen ohjausta

Kehitykseltään samantasoisten lasten ryhmät ovat vertaisryhmiä. Vertaisryhmässä lapset ovat toistensa kavereita, jossa lapsella on mahdollisuus kokea ryhmään kuuluvuuden tunne. Vertaisryhmässä toimiminen vaatii lapselta enemmän vuorovaikutustaitoja kuin aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus, koska aikuinen on taitavampi, jolloin aikuinen auttaa ja ymmärtää lasta vuorovaikutuksessa. Vertaisryhmässä kiintymys ansaitaan harjoittelemalla vertais-suhdetaitoja. (Tahkokallio 2014, 51.)

Ryhmässä lapset opettelevat kantamaan vastuuta, hyväksymään erilaisuutta sekä luottamaan toisiinsa. Parhaimmillaan ryhmä tukee jäsenten yksilöllisiä kehityshaasteita ja toimivassa ryhmässä lapset ovat yhdenvertaisessa asemassa. (Hännikäinen & Rausku-Puttonen 2006, 12–14.) Varhaiskasvatuksessa kasvat-tajista ja lapsista muodostuva ryhmä on kuitenkin hierarkkinen, kun siihen kuu-luu eri-ikäisiä lapsia ja ohjaava aikuinen. Lasten ryhmäkäyttäytyminen muodos-tuu päiväkodin päivärytmistä ja muista rakenteista sekä sovitusta käyttäytymis-säännöistä. (Koivunen 2009, 52.)

Ryhmän ilmapiiri muodostuu lasten välisistä suhteista (Helenius 2013, 223–224). Ryhmässä vuorovaikutus pohjautuu pitkälti tiedostamattomiin tunteisiin ja niiden aiheuttamiin reaktioihin (Haapaniemi & Raina 2014, 136). Ryhmässä on läsnä pelko ja uhka tulla eristetyksi tai hylätyksi joukosta, joten ryhmäkulttuurin hienovaraisia merkkejä ollaan herkkiä seuraamaan. Niinpä ohjaamatonta ryh-mää kuljettavat ryhmädynamiikan lait, jotka näyttävät seuraavan helposti huo-non yhteisöllisyyden ilmiöitä. Myös jäsenten henkilökohtaiset ominaisuudet vai-kuttavat ristiriitojen esiintymiseen. Temperamentit, eri tavoin ymmärretyt normit, ryhmästatukset, roolit, vuorovaikutus ja monenlaiset tunnesuhteet liikuttavat ryhmää. (Haapaniemi & Raina 2014, 40, 130, 133.)

Aikuisen vuorovaikutustaidoilla ja ryhmäilmiöiden tuntemuksella lasten vertais-ryhmän kehitystä ohjataan oikean suuntaiseksi. Tunnusmerkkejä hyvälle yhtei-syydelle ovat demokraattisuus, osallisuus, avoimuus ja dialogisuus. Ne antavat jäsenille tunteen yhteenkuuluvuudesta ja turvasta sekä luottamuksesta siihen,

että saa tarvittaessa apua. Toimivan ryhmän jäsenillä on mahdollisuus osallistua toimintaan, ja heillä on aito kokemus osallisuudesta. (Haapaniemi & Raina 2014, 39.)

3.4 Mahdollisuudet lapsiryhmän kasvattajana

Tarkasteltaessa kasvattajien asemaa huomataan, että vuorovaikutus sosiaalisissa suhteissa on aikuisten organisoimaa, joten on hyvin paljon heidän ajattelustaan kiinni, millaisena se toteutuu lasten arjessa (Rausku-Puttonen 2006, 123–125). Tahkokallio (2014) korostaa aikuisen mahdollisuuksia vaikuttaa ryhmän toimintaan sekä vahvistaa lapsen minäkäsitystä, itsetuntoa ja sosiaalista asemaa rakentavalla positiivisella palautteella. Tällöin kiinnitetään huomio ryhmän dynaamisiin mekanismeihin eli millainen asema kullakin lapsella ryhmässä on ja mitkä asiat vaikuttavat aseman säilymiseen tai muuttumiseen sekä lasten kaverisuhteiden määrään (Cantell 2010, 44, 47; Tahkokallio 2014, 56). Ryhmän ohjaamisen tulisi olla lapsille mielekästä, kasvattavaa ja kaikkia ryhmän jäseniä arvostavaa (Tahkokallio 2014, 60).

Sen, miten kasvattaja suunnittelee ja rakentaa ryhmän toimintaa, on perustuttava lasten tarpeisiin. Tähän Helenius (2013, 223–224) tarjoaa keinoksi lasten roolivalintojen seuraamista ja havainnoimista. Havainnointi on yksittäisen lapsen ja koko ryhmän etu. Seuraamalla mahdollisia ryhmässä ilmeneviä konflikteja, syrjäytymistä ja lapsen aseman muodostumista, ryhmän normit tulevat näkyviin (Haapaniemi & Raina 2014, 133). Kiusaamisen ehkäisemiseksi aikuisen on tärkeä havaita myös lapsen kokema hienovarainen ja epäsuora torjunta.

Aikuisen rooli on olla turvallinen ja läsnä oleva ihminen, tukea lasta toimimaan itsenäisesti, oppia tekemään valintoja sekä käyttämään monipuolisesti toimintaympäristöä hyväkseen (Tahkokallio 2014, 56–57). Kasvattajan ryhmässä toteuttama tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus vaikuttavat lasten kokemaan luottamukseen ryhmän jäsenten välillä (Hännikäinen & Rausku-Puttonen 2006, 12–14). Ryhmän tunteminen ja ymmärtäminen parantaa kasvattajan mahdollisuuksia saada aikaan innostunut ja itseohjautuva oppimistilanne. Kasvattajalta edel-

lytetään ammatillista osaamista ryhmäilmiöiden tunnistamiseen, jotta ryhmätoiminta on pedagogista ja ryhmä kehittyy (Haapaniemi & Raina 2014, 23).

3.4.1 Ohjattu ryhmäleikki on pedagoginen ratkaisu

Varhaiskasvatuksen pedagogiikassa on tärkeää tiedostaa, että lasten sosiaalinen kasvu ja kehitys edellyttävät toiminnan ohjausta sekä uusien asioiden ja taitojen oppimista (Neitola 2010, 224). Sosiaalisia taitoja kehitetään vertaissuhteissa, joita varhaiskasvatuksessa on päivittäin. Ryhmään pääsemistä tuetaan yhteisillä, lapsen kehitystä tukevilla leikeillä, jota seuraa hyvä mieli ja innostuneisuus osallisuuteen. Myönteiset kokemukset yhteisen leikin kautta vahvistavat ryhmän keskinäistä yhteenkuuluvuutta sekä kehittävät lapsen vertaissuhdetaitoja koko varhaiskasvatusiän. Ohjatuissa leikkitoiminnoissa yhdistyy varhaiskasvatuksen pedagogiset tavoitteet ja lasten luontaiset pyrkimykset yhteistoimintaan, kuten ystävyysuhteiden luominen ja ryhmästä syrjäytyneen lapsen tukeminen ryhmätoimintaan (Helenius & Lummelahti 2013, 221–223).

Vertaissuhdetaitoja voidaan opettaa yksilökeskeisesti esimerkiksi mielikuvaharjoitteilla tai tunnekortteja hyödyntäen, mutta Poikkeus, Aro ja Adenius-Jokivuori (2014, 307) toteavat vertaissuhdetaitojen harjoitteiden olevan tehokkaampia, jos harjoitteiden tekemiseen osallistuu vertaisia, lapsi mallintaa toimintaa ja toiminnasta saa palautetta. Ohjatussa leikkitoiminnassa on mahdollisuus opetella vertaissuhdetaitoja, luoda yhteenkuuluvuutta sekä ennaltaehkäistä kiusaamista. Yhteisleikki vahvistaa ryhmähenkeä, mutta vaikuttaa myös yksittäisen lapsen viihtymiseen ryhmässä ja sitä kautta voidaan vaikuttaa vertaissuhteiden ongelmiin (Helenius & Lummelahti 2013, 95–96, 221–223). Leikkimällä voidaan oppia paljon enemmän kuin ajatellaan. Todellisuudessa leikin aikana tapahtuu monenlaisia asioita, joiden avulla opitaan paljon toisista, itsestä ja ympäristöstä. (Haapaniemi & Raina 2014, 81.)

Yhteisellä tekemisellä voitetaan tehokkaasti epäluuloja toisia kohtaan, torjutaan kiusaamista ja kehitetään luottamuksellisia ja ystävällisiä suhteita. Tavoitteellisessa yhteistoiminnassa pohjataan tasavertaisuuteen ja kaikkien osallisuuteen,

kunnioittamiseen ja auttamiseen sekä kumppanuuteen. Yhteistoiminnan suurimmat ansiot niitetään sosiaalisen yhteenkuuluvuuden, ystävyyden ja keskinäisen hyväksynnän kehittämisestä. (Saloviita 2006, 9, 154, 165.)

Yhteisellä tekemisellä vahvistetaan ryhmän yhteishenkeä, jonka saavuttaminen on päiväkodissa lasten toiminnan ja vuorovaikutuksen tavoitteena. Vuorovaikutus toisten lasten kanssa vahvistaa lapsen omia taitoja toimia niin, että pääsee yhteistoimintaan mukaan. Jos lapsi pääsee mukaan yhteistoimintaan, hänellä on mahdollisuus rakentaa ystävyyssuhteita. (Ikonen 2006, 149–153, 156.) Yhteenkuuluvuuden luomisessa ja yhteisöllisyyden rakentamisessa voidaan käyttää useita toimintatapoja, joihin vaikuttaa suunniteltu toiminta ja tilanne sekä ryhmän rakenne, joka koostuu yksittäisen osallistujan kiinnostuksen kohteista ja motiiveista osallistua toimintaan (Hännikäinen 2006,145).

Kalliomaan (2012) tutkielman aineisto puhuu sen puolesta, että päivähoitossa tulee painottaa ryhmän yhteistoimintaan ja lasten välisiin suhteisiin vaikuttavia pedagogisia ratkaisuja, sillä niillä näyttää olevan selkeämpi yhteys lasten toimintaedellytysten vahvistamiseen kuin vaikkapa yksilöllisillä oppimista tukevilla rakenteilla. Yhteistoiminnallisen ryhmän vaikutukset näkyvät erityisesti lasten keskinäisissä suhteissa, mutta vaikutukset ovat ulottuneet myös itsetunnon kasvamiseen, koulumyönteisyyteen, oppimismotivaatioon, epäitsekkyteen, itsekontrolliin sekä yleiseen oppimiskokemusten myönteisyyteen (Haapaniemi & Raina 2014, 24). Kasvatustieteilijä ja tulevaisuuden oppimisen tutkija Mitra (2012) korostaa oppimisen olevan sosiaalinen tapahtuma. Lasten mahdollisuus oppia sosiaalisessa yhteydessä ei saa olla kiinni yksittäisen opettajan ratkaisuista, toteavat Haapaniemi ja Raina (2014, 110).

Kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä yhteistoiminnalla on todellisia vaikutuksia ryhmään. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii suomalainen KiVa Koulu – innovaatio. Tämän toimenpideohjelman vaikuttavuustutkimusten tulosten mukaan kontrollikouluissa toistuvasti kiusatuksi joutuvien osuus väheni 10 prosenttia. Toisia kiusaavien määrässä ei tapahtunut muutoksia. Kokeilukouluissa puolestaan sekä kiusatuksi joutuvien että toisia kiusaavien lasten osuus väheni vuoden aikana noin 40 prosentilla verrattuna alkutilanteeseen. Missään aikai-

semmissä vastaavanlaisissa tutkimuksissa maailmassa ei ole saatu yhtä hyviä tuloksia. Kokeiluvuoden jälkeen ohjelmaa toteuttaneissa kokeilukouluissa tunnettiin enemmän empatiaa kiusattuja kohtaan, kiusattuja puolustettiin useammin, kiusaajia kannustettiin harvemmin ja luokkailmapiiri koettiin paremmaksi. Oppilaiden luottamus opettajan kykyyn lopettaa kiusaaminen lisääntyi ja oppilaat olivat ohjelmaa toteuttaneissa kouluissa motivoituneempia kuin vertailukouluissa, jotka eivät ohjelmaa toteuttaneet. (Tuomisto, Salmivalli & Poskiparta 2009, 181–182.) Tulokset ovat vakuuttavia ja antavat lisäpontta jatkaa kiusaamista ennaltaehkäisevän työn tekemistä ja kehittämistä.

3.4.2 Kiinteä ryhmä tuottaa tyytyväisyyttä

Ryhmän kiinteys eli koheesio on ryhmän jäsenten tuntemaa vetovoimaa ryhmäänsä kohtaan. Selkeimmin kiinteys on ryhmän jäsenten halua kuulua ryhmään. (Kataja, Jaakkola & Liukkonen 2011, 20; Niemistö 2004, 170.) Tutkimuksen osoittavat yhteenkuuluvuuden tunteen juurien kasvavan paljon ennen koulun käynnin alkua ja erilaisia yhteenkuuluvuuden ilmenemismuotoja havaittavan jo pienten lasten kesken päiväkodissa (Hännikäinen 2006, 129).

Sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa nousee esiin, että ryhmän jäsenet ovat tyytyväisempiä kiinteämmässä, korkean koheesion, kuin matalan koheesion ryhmässä. Kiinteämmän ryhmän jäsenet kommunikoivat keskenään enemmän ja laajemmin kuin pienen koheesion ryhmässä. Myös vuorovaikutuksen muoto ja sisältö on positiivisempaa sekä vaikutus jäseniin suurempaa kuin matalan koheesion ryhmissä. (Niemistö 2004, 170.)

Ryhmän kiinteyttä kasvattamalla lisätään ryhmän tyytyväisyyttä. Varhaiskasvatusryhmien kiinteyttä nostetaan ryhmän vuorovaikutusta tukevilla ja läheisyyteen kutsuvilla leikeillä. Saloviita (2006, 65) pitää ryhmän kiinteyden kehittämistä helppona sitä tarkoitusta varten suunniteltujen harjoitusten avulla. Kiinteyttä on mahdollista vahvistaa esimerkiksi ohjaamalla vuorovaikutusjärjestelmää pienten liittymien avulla niin, että kaikki tuntevat riittävästi toisensa (Haapaniemi & Raina 2014, 134). Ryhmän kehittyessä ja lasten välisten suhteiden vakiintu-

essa ryhmä kiintyy. Riittävä ryhmäkiinteys on edellytys sille, että ryhmä voi luoda omaa kulttuuriaan. (Helenius ja Lummelahti 2013, 95; Niemistö 2004, 169–170.)

Kaiken lähtökohtana on yhteydessä olemisen ensisijaisuus. Keskushermostoon miljoonia vuosia sitten juurtuneet toiseen yhteydessä olemisen tarpeet on sammutuksen sijaan valjastettava vahvistamaan myönteistä kanssakäymistä. Kannustamalla pienestä pitäen hyväntahtoiseen ja palkitsevaan sosiaalisuuteen sekä korvaamalla harhaanjohtava valloillaan oleva ajatus lapsen lähtökohtaisen itsekkyyden poistamisesta luontaisen toisen huomioonottamisen kehityksen tukemisella muuttuisi maailma paremmaksi. (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 140, 145–146.)

4 VARHAISKASVATUS 3–5-VUOTIAAN KEHITYKSEN TUKENA

4.1 Varhaiskasvatus on ammatillista hoitoa, kasvatusta ja opetusta

Varhaiskasvatus on hoidon, kasvatuksen ja opetuksen tavoitteellista toimintaa, jossa keskeistä on lapsen omaehtoinen leikki. Se on lapsen elämänpiirissä toteutuvaa vuorovaikutusta, joka sisältää kasvatuksen ammattilaisten ja vanhempien välisen kasvatuskumppanuuden. Ammattitaitoinen kasvatushenkilöstö on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara. Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tunteminen sekä ammatillinen osaaminen on olennaista. Varhaiskasvatusta järjestävät kunnat, järjestöt, yksityinen sektori sekä seurakunnat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Varhaiskasvatuksen toteuttaminen perustuu valtakunnallisiin linjauksiin varhaiskasvatuksesta. Yleisin yhteiskunnallinen varhaiskasvatuspalvelu on lasten päivähoito, jota toteutetaan tavallisesti päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuspalveluihin kuuluvaa lapsen esiopetusta toteutetaan päivähoidossa tai koulussa. Lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatuspalveluissa toteutuu myös vanhempien oikeus saada lapselle hoitopaikka. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Lain mukaan lasten päivähoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoidona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Päivähoidon tavoitteena on edistää lapsen yksilöllistä ja tasapainoista kehitystä sekä tukea lasten koteja kasvatustehtävässä. Päivähoidossa lapselle tulee tarjota hyvät ihmissuhteet ja lapsen kehitystä edistävää toimintaa suotuisassa kasvuympäristössä. Lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoidon tulee tukea lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä turvata lapsen esteettinen, älyllinen, eettinen ja uskonnollinen kasvatusta. Lapsen kehityksen tukemisen tulee vahvistaa lapsen kasvua yhteisvastuuseen, rauhaan ja elinympäristön vaalimiseen. (Laki lasten päivähoidosta 1973/36.)

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisten linjausten ja perusteiden mukaan laaditaan kuntakohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat, joita päivähoito toteuttaa. Kuntakohtainen varhaiskasvatussuunnitelma ohjaa varhaiskasvatussyksikköjen laadunhallintaa, jossa arvioidaan ja kehitetään toimintaa. Varhaiskasvatuksen arviointiin osallistuu ammattilaisten lisäksi vanhemmat ja lapset. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15, 45.)

4.1.1 Varhaiskasvatuksen arvot ja perusta

Varhaiskasvatuksen arvot perustuvat kansainvälisiin sopimuksiin sekä kansallisiin lakeihin lapsen oikeuksista. Keskeinen lapsen oikeuksia koskeva arvo on lapsen ihmisarvo, joka sisältää syrjintäkiellon ja tasa-arvon, lapsen edun huomioimisen, oikeuden elämään ja kehittymiseen sekä lapsen mielipiteen huomioimiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 12.) Kansainväliset sopimukset ja lait velvoittavat varhaiskasvatuksen kasvatushenkilöstöä suojelemaan lasta ihmisarvonmenetykseltä, joka kiusaamiseen liittyy. Kiusaamiseen puuttuminen ja sen ennaltaehkäiseminen ovat merkittävässä roolissa puhuttaessa varhaiskasvatuksen arvopohjasta.

Turvalliset ihmissuhteet ja ympäristö sekä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen ovat varhaiskasvatuksen perusta. Hyvinvointia edistävät lapsen yksilöllinen kuuleminen ja ymmärtäminen. Varhaiskasvatussuunnitelmien sisältötavoitteita ohjaavat keskeiset kasvatuspäämäärät, joita ovat lapsen yksilöllisyyttä tukeva hyvinvoinnin edistäminen, toiset huomioiva käyttäytyminen sekä lapsen itsenäisyyden tukeminen, joka tukee lasta luottamaan itseensä ja huomioimaan läheiset. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 12–13.)

Kasvattajan perustyö määrittyy prosessilla, johon kuuluu havainnointi, arviointi, suunnittelu ja toteutus. Havainnoimalla kasvattaja saa lapsesta monipuolista tietoa ja ymmärtää asioita yksittäisen lapsen sekä koko ryhmän näkökulmasta. (Koivunen & Lehtinen 2015, 33.) Jossain kohtaa varhaiskasvatusta on kritisoitu siitä, että se painottuu liikaa yksipuolisesti kehityspsykologisiin ja yksilöä korostaviin lähtökohtiin. Myönteisten vertaissuhteiden ja vertaisryhmien rakentamisen

tulisi olla osana arjen kasvatustyötä, sillä vertaiset ovat lapselle tärkeä voimavara. (Kirves & Stoor-Grenner 2011a, 45; Neitola 2010, 224.) Lasten sosiaalisen kompetenssin kehitykseen ja sosialisatioprosessiin vaikuttaa aivan keskeisesti vertaiset ja vertaisryhmä.

4.1.2 Varhaiskasvatuksen laatu ja arviointi

Päivähoidon laatua arvioidaan erilaisista näkökulmista. Päivähoidon puitteisiin vaikuttaa ryhmien koko, lapselle läheisten ihmissuhteiden kesto sekä päivähoidon fyysinen toimintaympäristö. Kasvattajien välinen yhteistyön toimivuus sekä kasvattajien koulutus ja hyvinvointi vaikuttavat välillisesti päivähoidon laatuun. Päivähoitotoiminnan laadun vaikuttavuus näkyy lapsen kehityksessä ja oppimisessä ja vanhempien tyytyväisyytenä päivähoitotoimintaan. Päivähoito on osa lapsi- ja perhetyön palveluja ja vaikuttaa myös yhteiskunnallisesti. Lasten keskinäinen toiminta sekä lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus ovat oleellinen osa päivähoidon laatua. Laadukas vuorovaikutus tukee lapsen kehitystä ja ehkäisee kiusaamista. (Kalland 2012, 54.)

Päiväkodissa olevan lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattujen asioiden toteutumista tulee arvioida säännöllisesti. Suunnitelman arviointi edellyttää, että lapsen toimintaa havainnoidaan systemaattisesti erilaisissa tilanteissa, jotta kasvattaja tuntee kunkin lapsen kehitysvaiheen ja mahdolliset tuen tarpeet. Kasvattajan havainnointiin perustuvia tietoja käytetään myös päiväkodin ryhmätoiminnan toiminnan suunnittelussa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 32–33.) Ryhmähavainnoinnilla kasvattaja saa tietoa lasten vuorovaikutuksesta ja sosiaalisista suhteista. Kiusaaminen on yksi kielteinen ryhmäilmiö, joka voi tulla kasvattajan tietoisuuteen ryhmähavainnoinnissa. Havainnointia tulisi tehdä myös perustilanteissa ja vapaassa leikissä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 39–40, 48.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan kasvattajan havainnoinnin tärkeyttä lasten leikki-tilanteissa. Kasvattaja on leikki-tilanteesta riippuen leikissä mukana tai ulkopuolisena havainnoijana. Sensitiivinen ja sitoutunut kas-

vattaja kuuntelee lasta havainnoimalla leikkiä ja kommunikoimalla lapsen kanssa leikin kulkua myötäillen. Lasten leikin tukeminen edellyttää havainnointia ja taitoa eritellä leikkutilanteita suunnitellun ja tavoitteellisen varhaiskasvatuksen toiminnan osa-alueina sekä oppimistilanteina. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 21–22.)

Laadukas lapsilähtöinen toiminta perustuu säännölliseen lapsen toiminnan havainnointiin tai lapsen kanssa keskustelemalla saatuun tietoon. Havainnoimalla saatua tietoa lapsesta käytetään lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen, toiminnan suunnitteluun ja varhaiskasvatustoiminnan kehittämiseen. Lasta havainnoidessa tulisi kiinnittää huomio lapsen toimintatapaan, jolloin kasvattaja näkee missä tilanteissa lapsi tarvitsee tukea. Lapsi tarvitsee aina myös myönteistä palautetta tavallisista asioista, jotka eivät kuitenkaan ole itsestään selvyyksiä. Kasvattajan tulee huomata lasta sillä tavalla, että lapsi ymmärtää mitä hän on tehnyt hyvin ja osaa toimia toisellakin kerralla samalla tavalla. (Koivunen & Lehtinen 2015, 15–17, 33, 51–52.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä on laatinut uutta varhaiskasvatuslakia valmistelevan Kohti varhaiskasvatuslakia -raportin. Raportin mukaan lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista tukee varhaiskasvatuksen laadukas perustoiminta, joka muodostuu pedagogiikasta, kasvatuskumppanuudesta, henkilöstön osaamisesta ja lapsen tukemisesta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 43.)

Raportin mukaan varhaiskasvatusympäristöä tullaan arvioimaan lain velvoittamana kehittävyiden, terveellisyyden ja turvallisuuden näkökulmista säännöllisesti. Lasta tuetaan vertaisryhmässä toimimiseen ja eettisesti vastuunalaisiin toimintatapoihin. Lasta kunnioittavat toimintatavat vahvistavat pysyvää vuorovaikutussuhdetta lapsen ja kasvattajan välillä. Varhaiskasvatuksen tavoitteena raportin mukaan on antaa lapselle myönteisiä oppimiskokemuksia ja tasapainoinen kehitys, jota tukee monipuolinen pedagoginen toiminta turvallisessa varhaiskasvatusympäristössä. Tulevan varhaiskasvatuslain tavoitteena on edistää lapsen osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia häntä itseään koskevissa asioissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 19–20.)

4.1.3 Varhaiskasvatus tukee lapsen kehitystä

Varhaiskasvatus on lapselle rikas sosiaalinen toimintaympäristö, ja sosiaalisten suhteiden merkitys lapsen kehitykselle on kiistatonta. Mieli rakentuu ihmissuhteissa ja realisoituu ainoastaan ihmissuhteissa (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 149). Varhaiskasvatuksen tärkeimpiin tehtäviin kuuluu lapsen kasvua ja oppimista tukevan ympäristön luominen. Turvallinen kasvu- ja oppimisympäristö muodostuu fyysisestä ja henkisestä turvallisuudesta, kuten lapsen kehitystarpeita vastaavasta opetuksesta. Hyvässä kasvuympäristössä lapsella on turvallinen olo ja mahdollisuus keskittyä toimintaan. (Hurme & Kyllönen 2014, 23.) Päivähoidossa lapsen etu toteutuu, kun kasvattajat huomioivat lapsen fyysisen ja emotionaalisen turvallisuuden toteutumisesta. Lapsen edun näkökulmasta on huomioitava lapsen tasapainoinen kasvu, läheiset ihmissuhteet, yksilöllinen huomioiminen, huolenpito, turvallinen ympäristö sekä ruumiillinen koskemattomuus. Kasvattajan tehtävä on tarkastella myös omaa toimintaa lapsen edun näkökulmasta. Kasvattaja perustelee omaa toimintaansa ammatillisen asiantuntijuuden perusteella ja vanhemmat vanhemmuuteen ja heidän kulttuuriinsa liittyvän asiantuntijuuden perusteella. (Koivunen 2009, 31–32.)

Varhaiskasvatuksen perusteiden mukaan hyvä varhaiskasvatus edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia, turvallisuutta, ihmissuhteiden pysyvyyttä ja lapsen vertaisryhmään kuuluvuuden tunnetta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15). Lapsen ystävyys-suhteet ja ryhmän pysyvyys tulisi huomioida. Neitola (2010, 224) huomauttaa, että varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa suunniteltaessa on huomioitava lasten näkemys vertaisryhmän toiminnasta ja sosiaalisista suhteista.

Laadukkaan päivähoidon tehtävä on edistää lapsen tasapainoista kehitystä suotuisassa kasvuympäristössä. Lapsen kehitykseen vaikuttavia vältettäviä riskitekijöitä ovat liian iso ryhmä, pitkä hoitopäivä, ihmissuhteiden katkonaisuus, kasvattajien epäpätevyys ja välinpitämättömät kasvatuskäytännöt. Epäsuotuisassa ympäristössä kurinpitoa on enempi ja lasten on vaikea sitoutua leikkiin. Myös kasvattajien koulutuksen on todettu olevan yksi päivähoidon laatuun vaikuttava tekijä. Päivähoitoyksiköiden välillä on eroavuutta toimintaa ohjaavissa arvoissa.

Toisissa painotetaan hoivaa ja toisissa päivähoitoyksiköissä pedagogiikkaa. (Kalland 2012, 54–56.)

4.2 Lapsen psykososiaalinen kehitys 3–5-vuotiaana

Lapsen normaaliin kehitykseen kuuluu yksilölliset vaihtelut ja siksi kasvattajan tulee tuntea mitä kukin lapsi ryhmässä osaa, minkälaista tukea ja ohjausta lapsi tarvitsee sekä mitkä asiat lapsella ovat kehittymässä, jotta toiminta vastaa lapsen kehitystarpeita. Pedagogisessa toiminnassa huomioidaan myös lapsen kehitykseen kuuluvat herkkyykskaudet. 3–5-vuotiaan lapsen herkkyykskausia Maria Montessori pedagogiikan mukaan ovat aistihavaintojen kausi, motoriikan kehittymisen kausi, kielellisten asioiden kausi sekä sosiaalisten taitojen herkkyykskausi. Kunkin herkkyykskauden aikana lapsi oppii kyseisiä asioita melko helposti ja opettelee monia muita asioita häntä kiinnostavan asian välityksellä. Kasvattajan tehtävä on tarjota lapselle motivoivaa tekemistä, rohkaista lasta, vahvistaa lapsen itsetuntoa sekä ennaltaehkäistä lapsen psyykkistä kuormitusta, kuten vertaissuhteissa esiintyvää kiusaamista. (Koivunen & Lehtinen, 2015, 127, 135, 148.)

Lapsen tiedollinen kehittyminen etenee vaiheittain yksilöllisten kykyjen ja ominaisuuksien sekä ympäristön vuorovaikutuksessa. Kognitiivisten taitojen avulla lapsella on valmius reagoida ympäristöön ja muodostaa uusia toimintatapoja vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Sisäistettyään uudet toimintatavat lapsen toimintajärjestelmä laajenee ja lapsi on taas valmis oppimaan uusia asioita. (Nurmi; Ahonen; Lyytinen; Pulkkinen & Ruoppila 2014, 23–24; Koivunen & Lehtinen 2015, 147.)

Vuorovaikutteisen toiminnan lisäksi lapsen kehitystä tukevat esineiden tutkiminen sekä taitoa vaativat leikit ja ongelmanratkaisutilanteet. Toiminnan tulee olla säännöllistä, pitkäkestoista sekä muuttua monimutkaisemmaksi. (Nurmi ym. 2014, 25.) Alle kouluikäinen lapsi on vielä minäkeskeinen ja hän tarvitsee empaattisen aikuisen käsitelläkseen tunteita ja tekoja (Koivunen & Lehtinen 2015, 145). Empatiakyky kehittyy sellaisessa vuorovaikutuksessa, jossa lapsi tulee

kuulluksi ja ymmärretyksi, lapsen tunteet huomioidaan ja lapselle asetetaan selkeät turvallisuutta tuovat rajat (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 128–129).

Leikkiminen edistää lapsen kielenkehitystä ja kielenkehityksellä on yhteys lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen (Koivunen & Lehtinen 2015, 154). Kolmannesta ikävuodesta alkaen lapsi hahmottaa ympäristössä tapahtuvia asioita ja puhuu kokemistaan asioista. Kielenkehitys edistää lapsen sosiaalisia taitoja ja innostaa lasta mielikuvitus- ja roolileikkeihin. Roolileikki on lapsen kokeilevaa käyttäytymistä. Kolmannen ikävuoden jälkeen roolileikit ovat suunniteltuja, pitkiä tapahtumasarjoja. Kolmevuotiasta lasta kiinnostavat myös lyhytkestoiset rakenteluleikit. Leikit ovat usein ennalta suunnittelemattomia ja lapsi tarvitsee aikuisen apua leikkiin. Rakenteluleikeissä 3–5-vuotias lapsi harjoittelee yksilöllisiä taitoja, kuten kielellistä kuvaamista, toisten huomioimista ja neuvottelutaitoja yhteistoiminnassa. Viisivuotiaita kiinnostavat myös sääntöleikit, joissa vuorotellaan ja leikki etenee tietyn kaavan mukaisesti. (Nurmi ym. 2014, 62, 67, 69.)

Kielenkehitys tukee myös tunteiden säätelytaitojen kehitystä. Lapsen tunteiden säätelytaidot kehittyvät merkittävästi kolmannen ikävuoden jälkeen ja lapsi oppii, että tunteilla voi vaikuttaa toisten toimintaan. (Aro 2011, 25.) Lapsi ilmaisee ajatuksiaan ja tunteitaan kertomalla tarinoita (Nurmi ym. 2014, 52). Lapsi pyrkii syntymästään saakka vuorovaikutukseen ympäristön kanssa ja kielenkehityskin on alusta alkaen vuorovaikutteista. 3-vuotias lapsi osaa jo kertoa tarinoita, mutta 4-vuotiaan tarinat ovat huomattavasti selkeämpiä. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 90–91.) 4-vuotiaan tarinat voivat sisältää useita tapahtumia, mutta tarinoista voi jäädä oleellisia asioita kertomatta. 5-vuotias pystyy kertomaan jo lyhyen johdonmukaisen tarinan ja kommunikoimaan sujuvasti erilaisten ihmisten kanssa. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 91; (Nurmi ym. 2014, 52.)

4.2.1 Psykososiaalinen kehitys ja vuorovaikutus

Ihminen on ainutlaatuisen syvästi sosiaalinen. Ihmisellä on luontainen taipumus ottaa toisia huomioon, jakaa ja auttaa. Jo kolmikuinen vauva osoittaa hyväksyvänsä toiminnan, jossa käsinukke auttaa toista saavuttamaan päämääränsä, ja

paheksuvansa toimintaa, jossa käsinukke haittaa toista nukkea. Vuoden vanha tuntee mielihyvää, kun ruoka jaetaan tasan, ja häiriintyy, jos joku ei saa lainkaan. Toisen paha mieli aiheuttaa vauvassa pahaa mieltä ja lohduttamisen havaitseminen rauhoittaa ja rentouttaa vauvaa. (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 146.)

Lapsi herkistyy havaitsemaan reilutta ensimmäisinä elinvuosinaan. Nähdessään toisen jäävän ilman tai saavan muita vähemmän lapsi hermostuu. Lapsi on tarkka myös siitä, että jakaa itse tasan sen, mitä on jakamassa, ja tämä tuottaa lapselle iloa. Hyväntahtoisuus ja avuliaisuus on luontaista. Siihen ei tarvita kehotuksia eikä lapsi odota palkkiota. Ne tarvitsevat kuitenkin tilaisuuksia vahvistuakseen ja ryhmätoiminta tarjoaa oivallisen kasvupohjan näille taipumuksille. Esimerkiksi reiluuden harjoitteluun tarvitaan tilaisuuksia, sillä itseksensä ei voi reiluudessa harjaantua. (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 148.)

Kolmantena ikävuotenaan lapsi siirtyy havainnointiin ja kokeiluun perustuvasta ajattelusta esittävään ajatteluun (Nurmi ym. 2014, 24). 3–4-vuotiaan lapsen persoonallisuutta kuvastaa eloisuus ja oman tahdon ilmaisun kausi, jolloin lapsi kasvaa tietoiseksi mikä on hyväksyttyä ja oikein. Lapsi harjoittelee oma-toimisuutta, lapsen itsetuntoa vahvistaa tavallisista asioista, mutta todellisista hyvin tehdyistä asioista huomaaminen. Lapsi kaipaa itselleen leikkikaveria, mutta harjoittelee yhteisleikissä toimimista. Kolmevuotias on kielellisesti mallioppija, mutta ei toista kuulemaansa, vaan yhdistää kuulemastaan ja omasta päätelmästä muodostuneita sanoja. Lasta kiinnostaa erilaiset asiat, joita hän ympärillään havaitsee ja kyselee aikuiselta asioista. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.)

Lapsen sosiaalinen kehitys näkyy vuorovaikutustaidoissa, ryhmään liittymistaidoissa sekä herkkyytenä tunnistaa toisen lapsen aloitteita. Lapsen hyvät taidot tunnistaa ilmeitä ja eleitä auttavat, kun hän lähestyy toisia lapsia ja pyrkii yhteiseen leikkiin. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 116, 118.) 3–4 -vuotias lapsi hakeutuu luonnostaan yhteiseen leikkiin toisen lapsen kanssa (Poikkeus 2011, 81). 3-5 vuoden välillä lapsen aloitteellisuus toiminnassa lisääntyy. Lapsi opettelee elämään ympäristön asettamien sääntöjen mukaisesti ja kestää myös epäonnistumisen, johon lapsi on saanut voimavarat kuulluksi tulemisesta. Lapsen aloit-

teellisuutta tulee tukea, ettei lapsi ajattele tehneensä väärin ja koe syyllisyyttä. Lapsen aloitteellisuuden tukeminen vahvistaa lasta ilmaisemaan itseään ja toimimaan omaehtoisesti myöhemminkin. (Kronqvist & Pulkkinen, 2007, 103–104.) Myönteisten kokemusten tärkeyttä ei lasten kohdalla voi liiaksi korostaa, sillä niistä rakentuu luja itsetunto sekä luottamus omaan osaamiseen ja omiin voimavaroihin (Karvonen 2009, 159).

Neljännän ikävuoden jälkeen alkaa intuitiivisen ajattelun kausi, jolloin lapsi on sitoutunut omaan näkökulmaansa, luokittelee esineitä ja tarvitsee asioista välittömän havainnon (Nurmi ym. 2014, 24). Lapsen mielenteoria kehittyy ja lapsi alkaa ymmärtää, että toinen ihminen näkee ja kokee asioita omasta näkökulmastaan, mikä auttaa lasta ennakoimaan muiden toimintaa sekä lisää lapsen hallinnan tunnetta itsestään ja ympäristöstä (Aro 2011, 25). Viisivuotiaan lapsen yleinen päättely ja toimintavalmius perustuvat laajaan tietoperustaan sekä kognitiiviseen toimintaan, kuten syy-seuraussuhteiden päättelyyn. Kiinnostuksen kohteiden kautta lapsi käsittelee uusia asioita ja yleistietämys lisääntyy. (Nurmi ym. 2014, 25.)

Ennen kouluikää lapsi kehittää vastavuoroisessa toiminnassa tarvittavia taitoja, kuten tunteiden ilmaisua, jakamisen taitoa, sääntöjen noudattamista, toisen leikin huomioimista sekä osallistumista toimintaan (Poikkeus 2011, 81). 4–5-vuotias lapsi kunnioittaa toiminnan sääntöjä, mutta sääntöjen ymmärtäminen ja häviäminen on vielä vaikeaa. Säännöistä poikkeamisen lapsi voi ymmärtää toiseksi leikiksi. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 124; Koivunen & Lehtinen 2015, 169.) Pyrkimys sääntöjen noudattamiseen ja oikeudenmukainen toiminta edistävät lasta selviytymään itsenäisemmin. Lapsi haluaa tehdä asioita, jotka miellyttävät myös kavereita. (Aro 2011, 27.)

4.2.2 Vertaissuhteiden kehityksellisistä tehtävistä

Kognitiivisen kehityksen alueella Piaget korosti erityisesti vertaisten kanssa syntyviä konflikteja, minkä jälkeen Vygotski painotti nimenomaan yhteistyötä vertaisten kanssa. 1960- ja 1970-luvuilla alettiin enemmän kiinnittää huomiota sii-

hen, miten vertaiset mahdollisesti suuntaavat yksilön kehitystä tai ovat mukana vaikuttamassa siihen. Vertaissuhteiden tutkimus on vakiinnuttanut asemansa ja lisääntynyt eksponentiaalisesti saavuttaessa 2000-luvulle, mutta vieläkin ei tutkijoiden välillä ole täyttä yksimielisyyttä sosialisatioprosessista ja persoonallisuuden kehityksestä. Suurin osa sosiaalisen kehityksen tutkijoista lienee sen näkemyksen kannalla, että vanhemmat ja vertaiset vaikuttavat kumpikin lapsen kehitykseen niin, että lapsen suhteella vanhempiin ja vertaissuhteilla on erilaiset kehitykselliset tehtävät. (Salmivalli 2008, 16–21, 23.)

Nykypäivänä tuetaan yksilöllisyyttä ja itseohjautuvuutta. Karvosen mielestä individualismin ihannointi on viety jopa niin pitkälle, että yhteisö on vaarassa kadota taustalta kokonaan. Kehityspsykologian kannalta kuitenkin tiedetään yksilön käsityksen omasta itsestään rakentuvan vain yhteistoiminnassa muiden kanssa. Lapsi tarvitsee kasvuun yhteisön muodostamia peilejä. Karvonen kertoo koulu- maailman arkipäivän pienien ja isompientkin kriisien paljastavan nopeasti sanktioihin ja ulkoisiin ohjeistuksiin perustuvan kasvatusotteen heikkouden. Reaktiivinen toiminta tuo helpotuksen akuuttiin tilanteeseen, mutta ei vahvista juuri lainkaan osallisten omia selviytymiskeinoja tulevia tilanteita varten. Kasvatuksessa annetut rajat eivät perustua kieltoihin vaan kiinnittymiseen. Lapsen luontainen halu ja tarve kiinnittyä vanhempien, esikuvien ja yhteisön maailmaan luo pohjan tunnustaa rajat, joita yhteiselämä muiden kanssa edellyttää. (Karvonen 2009, 160.)

Lapsi kasvaa ryhmässä oppien oman toimintansa ja prosessointinsa kautta. Yhteisöllisen oppimisen kulttuuriin kuuluvat avoin keskustelu, yhdessä ajatteleva sekä palautteen antaminen ja vastaanottaminen. (Karvonen 2009, 161.) Viime vuosikymmeninä kiinnostus lapsen vertaissuhteiden merkityksestä hänen kehitykselleen on yhä vain kasvanut. Nyt tiedetään, että vertaisten kanssa omaksutaan tietoja, taitoja ja asenteita sekä koetaan asioita, jotka vaikuttavat välittömään sopeutumiseen, mutta myös pitkälle tulevaisuuteen. (Salmivalli 2008, 15.)

5 TOVERITUOKIOT -TOIMINTAMALLIN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

5.1 Projektin tavoitteet ja tarkoitus

Opinnäytetyömme tarkoituksena on tuottaa varhaiskasvatusympäristöön soveltuva toimintamalli, joka tukee lasten vuorovaikutus- ja vertaissuhdetaitojen kehittymistä sekä rohkaisee lapsia ryhmätoimintaan. Tavoitteena on osoittaa, että lapsille tavanomaisessa toimintaympäristössä suunnitellulla ja tavoitteellisella ohjatulla leikillä voidaan edistää lapsen hyvinvointia ja ennaltaehkäistä lasten vertaissuhteissa esiintyvää kiusaamista.

Opinnäytetyömme on toiminnallinen produkti, jossa tuotimme kiusaamista ennaltaehkäisevän Toverituokiot -toimintamallin päiväkotia Satumaahan. Toiminnallisen opinnäytetyömme vaiheita oli teoretietoon perehtyminen, toimintamallikansion suunnittelu ja toteutus, jonka jälkeen Toverituokiot -toimintamallin mukaista toimintaa toteutettiin päiväkotia Satumaahan kasvattajien ohjaamassa ryhmässä ja saimme heiltä palautetta toimintamallin käytöstä 3–5-vuotiaiden pienryhmässä. Tavoitteenamme oli edelleen kehittää Toverituokiot -toimintamallia päiväkotia Satumaahan kasvattajien antaman palautteen ja toteuttamiemme videohavaintojen perusteella luotettavaksi työvälineeksi kiusaamisen ennaltaehkäisyyn varhaiskasvatuksessa.

Opinnäyteyhteistyön kautta olemme mukana päiväkotia Satumaahan tavoitteessa, jossa lasten vanhempien toiveesta päiväkodissa suunnitellaan ja toteutetaan kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintaa. Lasten vanhemmat ja kasvatuskumppanuus on projektissamme huomioitu niin, että opinnäyteyhteistyöstä ja Toverituokiot -toimintamallin toteuttamisesta on tiedotettu vanhemmille eri tavoin. Vanhempien luvalla toimintatuokiot videokuvattiin ja teimme arvioinnin videotallenteisiin perustuen. Päiväkodin kasvattajat olivat joitakin kertoja keskustelleet Toverituokioiden sisällöistä lasten vanhempien kanssa. Vanhemmille tiedotetaan päiväkodin sisäisellä viestinnällä opinnäytetyömme julkistamisesta.

Tavoitteenamme on projektissa toteutettavien vaiheiden kautta vahvistaa henkilökohtaista ammatillista kasvua ja tietämystä varhaiskasvatuksesta, varhaiskasvatusikäisten lasten kehitystarpeista sekä lasten hyvinvoinnin tukemisesta. Tavoitteena on tulevana lastentarhanopettajana tunnistaa lasten vertaissuhteissa esiintyviä asioita lapsen näkökulmasta ja pyrkiä vaikuttamaan ennaltaehkäisevästi kiusaamisen välttämiseksi. Tulevina lastentarhanopettajina lapsen itsetunnon vahvistaminen ja vuorovaikutustaitojen tukeminen suunnitellussa ja tavoitteellisessa toiminnassa edistävät lapsen luontaisia pyrkimyksiä osallisuuteen sekä kasvuun kehitykseen ja oppimiseen.

5.2 Toimintamallikansion valmistaminen

5.2.1 Tietoperustan rakentaminen ja toimintamallikansion suunnittelu

Kiinnostus pienten lasten väliseen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn sai alkunsa keväällä 2014 pedagogisten varhaiskasvatusyksiköissä tapahtuvien harjoittelujaksojen yhteydessä. Kuva aiheen tärkeydestä selkiintyi tutkimalla tuoreimpia alueellisia lasten hyvinvointiselvityksiä, jotka kiinnittivät huomiomme kiusaamista kokeneiden lasten kohtuuttoman suurilla määrillä. Opiskelijoiden keskinäinen opinnäyteyhteistyö aloitettiin kartuttaen teoriaa ja rakentaen tietoperustaa työlle. Opinnäytetyölle etsittiin lopullista muotoa syksyyn 2014 saakka.

Syksystä 2014 moninaisuus ja monikulttuurisuusharjoittelujen yhteydessä kehitettiin erimuotoisia ryhmätoimintoja lasten parissa käytännössä ja kehiteltiin opinnäytetyöhön mahdollisesti valittavia leikkejä. Viikoilla 46 ja 47 toinen opiskelijoista tuotti Monenlaista lasta - Leikitään yhdessä -projektia eräällä alakoululla ja keräsi sen yhteydessä kokemusta valittujen leikkien ohjaamisesta, leikeissä huomioitavista asioista ja lasten palautetta toteutuneista leikkitunneista. Leikit taulukoitiin ryhmäytävyyden, vaativuuden, liikkuvuuden ja ennakoitavan melutason mukaisesti (LIITE 1).

Pienten lasten kiusaaminen nostettiin myös Terveyskäräjät 2014 teemaksi. Tapahtumassa aiheesta pidettiin erilaisia puheenvuoroja, keskusteltiin ja käräjöi-

tiin. Tilaisuuden jälkeen tarjoutui mahdollisuus keskustella Helsingin yliopiston väitöstutkija Laura Repon kanssa. Hän on tutkinut pienten lasten kiusaamista ja väittelee aiheesta keväällä 2015. Ilmiön ja sen ennaltaehkäisyn jälkeen keskusteltiin myös opinnäytetyön aiheajuksesta. Repo mainitsi varhaiskasvattajien kaipaavan työvälinettä kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja totesi ettei hänellä ole sellaista tutkijana antaa (Repo 2014). Opinnäytetyöllä vastattiin tähän tarpeeseen.

Lopullisen aiheajauksen jälkeen keskityttiin laadittavan toimintamallikansion valmistamiseen. Monenlaisia leikkejä läpikäytiin ja luettelointiin erilaisten oppaiden, leikkikirjojen ja muiden materiaalien avulla. Näistä leikeistä valittiin Toverituokioihin soveltuvimmat ja niitä kehiteltiin mahdollisimman tarkoituksenmukaisiksi ja ikätasoon sopiviksi. Toverituokioille pohdittiin hyvä alku- ja loppuleikki, jotka pysyvät samoina jokaisessa Toverituokiossa.

Leikkivalinnoissa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että ne kutsuvat lasta monimuotoiseen vuorovaikutukseen toisten lasten kanssa ja että ne harjoittavat taitoja, joiden hallitsemisesta on hyötyä vertaissuhteissa onnistumiselle. Lopulliset valitut leikit kirjoitettiin ytimekkäiksi ohjeiksi. Leikkien yhteensopivuutta ja järjestystä mietittiin ja muokattiin, ja leikeistä rakennettiin kokonaisia tuokioita. Valmiiseen toimintamallikansioon syntyi 16 Toverituokiota sisältäen ohjeet toimintamallikansion käyttöön, leikkeihin ja tarvittaviin materiaaleihin. Opinnäytetyöntekijät hioivat toimintamallikansion muotoilua mahdollisimman käytännölliseksi. Toimintamallikansiosta laadittiin käyttäjäystävällinen, ytimekäs ja selkeä, ja siihen varattiin tilaa kasvattajan tekemille ja muistiinpanoille.

5.2.2 Suunnitelma toimintamallin arvioinnista

Koska toimintamalli valmistettiin varhaiskasvattajille työvälineeksi, haluttiin sitä testata todellisessa varhaiskasvatusympäristössä ja hyödyntää sen arvioinnissa aitoa käyttäjäkokemusta. Niinpä toimintamallia päätettiin arvioida käyttäjäkokemuksen perusteella. Sovittiin, että toimintamallia läpikäyvän varhaiskasvatusryhmän kasvattajat suorittavat lomakearvion (LIITE 2) neljä kertaa toimintamal-

lin aikana aina kahden viikon välein ja käyttävät toimintamallikansiossa olevaa havainnointitilaa vapaamuotoisten kirjallisten merkintöjen tekemiseen aina kunkin Toverituokion jälkeen. Kasvattajien toimintamallikansioon tekemät merkinnät huomioidaan ja hyödynnetään toimintamallia kehiteltäessä.

Lisäksi halusimme nähdä, toimivatko Toverituokiot kokonaisuuksina ja Toverituokioihin valitut leikit 3–5-vuotiaiden ryhmissä kuten niitä suunniteltaessa olimme visioineet. Koska toimintamallin toteuttajina toimivat varhaiskasvatusyksikön kasvattajat eikä toimintamallin suunnittelijat itse, päätettiin Toverituokiot videoida ja käyttää videotallenteita arvioinnin välineenä. Videoimalla Toverituokiot saadaan ne näkyväksi myös suunnittelijoille ja tuokioiden ja leikkien arviointia voidaan suorittaa videotallenteita katselemalla. Jokainen Toverituokiot päätettiin arvioida omanaan ja käyttää arvioinnissa soveltaen samaa lomaketta (LIITE 3), millä kasvattajat arvioivat toimintamallia neljä kertaa.

Sekä toiminnan suunnittelijoiden että toiminnan toteuttajien arvioidessa toimintamallia, Toverituokioita ja tuokioiden leikkejä saman lomakkeen pohjalta päästään hedelmälliseen tarkasteluun, ovatko arvioinnit samansuuntaisia. Suunnittelijoiden tekemien tuokiokohtaisten arviointien ja kasvattajien tekemien toimintamallikansiomerkitöjen perusteella kehitellään yksittäisiä Toverituokioita toimivammiksi. Laadittavien arviointien perusteella toimintamallia, Toverituokioita ja tuokioiden leikkejä sekä toimintamallikansiota muokataan entistä paremmiksi ja tarvetta palvelevammiksi.

Myös lasten ääntä kuullaan. Lasten mahdolliset kommentit Toverituokioiden videotallenteilla huomioidaan. Lasten osallisuutta arvioinnissa päätettiin tuoda esiin niin, että Toverituokioihin osallistuneilla lapsilla on mahdollisuus kertoa Toverituokioista piirtäen ja puhuen. Lapset saavat viimeisellä Toverituokio kerralla piirtää vapaasti Toverituokioista ja kertoa videokameraan piirustuksestaan. Sovittiin, että lasten piirustuksia ja kommentteja hyödynnetään toimintamallia ja toimintamallikansiota muokattaessa.

5.3 Päiväkoti Satumaa

5.3.1 Yhteistyöntahon löytyminen

Syksyllä 2014 Päiväkoti Satumaassa, Järvenpäässä, oli vanhempainilta, jossa pidettiin arvohuutokauppa. Huutokaupassa lasten vanhemmat saivat nostaa esiin tärkeimmiksi kokemiaan arvoja, joiden pohjalta lähdettiin rakentamaan kohdennettuja toimenpiteitä. Näistä tärkeimmäksi koettiin kiusaamisen ennaltaehkäisy, joka nimettiin tammikuussa alkavan toimintakauden teemaksi.

Kyseiseen päiväkotiin oltiin yhteydessä kertoen opinnäytetyön aiheesta ja valmisteilla olevasta toimintamallikansiosta. Hetki sitten pidetystä vanhempainillasta ja sen seurauksena nimetystä tulevan toimintakauden teemasta puhuttiin. Yhteisestä aiheesta keskusteltiin ja opinnäytetyön sisältöä avattiin. Opinnäytetyön koettiin olevan kuin tilaus päiväkodille. Yhteistyöstä sovittiin, ja ensimmäinen palaveri pidettiin päiväkodin johtajan Suvi Lukkarisen kanssa 12.12.2014.

Lukkariselle esiteltiin opinnäytetyön suunnitelma ja kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintamalli sekä luovutettiin niistä painetut kappaleet. Sopimus opinnäytetyhteistyöstä Päiväkoti Satumaan kanssa allekirjoitettiin. Sovittiin myös, että kaikki Päivähoito Satumaan yksiköt saavat yhteistyössä tuotetun kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintamallin käyttöönsä.

5.3.2 Päiväkoti Satumaa toteutusympäristönä

Päiväkoti Satumaa on vuonna 2011 perustettu päiväkoti Järvenpään Isokydössä. Päiväkoti Satumaassa on yhteensä 57 lasta ja kolme lapsiryhmää (Varhaiskasvatussuunnitelma 2014, 4). 3–5-vuotiaiden Temppu-ryhmässä toteutettiin suunnitteleamme toimintamallin mukaiset Toverituokiot. Toverituokioita ohjasivat Temppu-ryhmän lastenhoitajat.

Päiväkoti Satumaa on yksi Päivähoito Satumaan seitsemästä päiväkotiyksiköstä. Päiväkotiyksiköiden yhteisiä arvoja ovat lapsille turvallinen ympäristö, lapsi-

lähtöinen toiminta, kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa sekä ammattitaitoiset ja lapsista välittävät työntekijät. Päivähoito Satumaan pienehköt päiväkotiyksiköt sekä turvallinen ja virikkeellinen ympäristö nähdään lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista tukevin tekijöinä. (Päivähoito Satumaa & Satumetsä i.a.) Päivähoito Satumaan päiväkotiyksiköt tekevät yhteistyötä ja opinnäytetyönä suunnitteleamme Toverituokiot -toimintamallikansiota tulee mahdollisesti Päiväkoti Satumaan lisäksi käyttämään muutkin Päivähoito Satumaan päivähoitoyksiköt.

Suunnitelmallisen ja tavoitteellisen varhaiskasvatustoiminnan lisäksi päivähoiton laatuun vaikuttaa niiden ryhmien koko, joissa lasten toimintaa toteutetaan, läheisten ihmissuhteiden pysyvyys sekä toimintaympäristö. Suunnittelemamme toimintamallin mukaisia Toverituokioita toteutettiin Temppu ryhmässä pienryhmässä ja Toverituokioita ohjaavat kasvattajat olivat lapsille tuttuja aikuisia.

Päiväkoti Satumaan tavoitteena on säilyttää lapsilla tasapainoinen arki koko päivähoitopäivän ajan, jossa kiinnitetään huomiota kasvattajien läsnäoloon ja hyvään ilmapiiriin. Lapsia rohkaistaan osallistumaan toimintaan ja iloitaan onnistumisista, mikä tukee lapsen hyvää itsetuntoa. Hyvät käytöstavat, omaaloitteisuus ja ryhmässä toimiminen tukevat lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja ehkäisevät kiusaamista. (Varhaiskasvatussuunnitelma 2014, 5.)

Päiväkoti satumaan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2014, 4–5) määritellään neljä tärkeää arvoa. Lapsilähtöisyys on lapsen yksilöllisille tarpeille aikaa ja lapsen huomioimista. Toimintojen valintaan vaikuttaa lapselle tärkeät asiat ja lasten kiinnostuksen kohteet. Päiväkoti Satumaan muita tärkeimpiä arvoja ovat kasvatuskumppanuus, tasapainoinen arki sekä ilo ja huumori. Päiväkodissa arvostetaan lasten vanhempia ja halutaan kuulla vanhempien tarpeita varhaiskasvatussympäristössä. Lasten vanhempien toiveesta päiväkodissa nähtiin tarpeelliseksi kiinnittää huomiota kiusaamista ehkäisevään toimintaan.

Päiväkoti Satumaassa lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen on tietoista toimintaan sitoutumista. Päiväkodin henkilöstön ja lapsen vanhempien kasvatuskumppanuuden tavoitteena on vastata lapsen tarpeisiin jakamalla kas-

vatusvastuuta samanarvoisista, mutta erilaisista lähtökohdista. (Varhaiskasvatussuunnitelma Satumaa Järvenpää 2014, 6.)

5.3.3 Kasvattajayhteistyö ennen toimintamallin käynnistymistä

Päiväkodin henkilökunnalle pidettiin ensimmäinen perehdytys kiusaamista ennaltaehkäisevään toimintamalliin, toimintamallikansioon ja Toverituokioiden sisältöön 15.12.2014. Päiväkoti Satumaassa on osallistuttu moniin erilaisiin projekteihin ja lapsia koskevat asianmukaiset ja laajat kuvausluvut kattoivat myös Toverituokioiden videokuvaamisen. Lasten kuvausluvut läpikäytiin ja luokiteltiin kattavuuden mukaisesti. Päiväkodin lasten perheitä tiedotettiin sähköisesti Muksunkirja-järjestelmän kautta alkavasta opinnäyteyhteistyöstä, sen sisällöstä ja kestosta sekä siihen kuuluvien Toverituokioiden videoinnista (LIITE 4).

Toimintamalliin sovittiin tehtäväksi muutamia muutoksia. Suunnitellun alkuleikin ollessa Temppu-ryhmän lapsilla alkuleikkinä liikuntatuokiossa päätettiin sekaannuksia välttämällä keksiä Toverituukioille uusi alkuleikki. Muutamia leikkejä osatettiin mielikuvien perusteella todeta liian haasteellisiksi ja niitä päätettiin helpottaa. Suunniteltaessa lasten totuttamista videokameraan todettiin Temppu-ryhmän lasten olevan tottuneita videointiin, sillä päiväkoti Satumaassa kuvataan paljon. Päiväkodissa kerrottiin hetki sitten olleen projekti, jossa lapset saivat itse kuvata videoita, mistä lapset olivat pitäneet.

Viikon kuluttua ensimmäisestä perehdytyksestä 22.12.2014 suunniteltiin päiväkodin henkilökunnan kanssa Toverituokioiden videoinnin järjestämistä ja tilan käyttöä. Kasvattajia ohjattiin kameran käyttöön sekä heille esiteltiin uudistetut kohdat toimintamallista. Perheiden kiinnostuksesta opinnäytetyötä ja kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintamallia kohtaan saatiin tietoa. Yhdessä sovittiin tulevien viikkojen toiminnasta ja tapaamisista.

Kasvattajilta esitettiin toive kaikkien lasten osallisuudesta Toverituukioihin, vaikka Toverituukiot oli suunniteltu 5–10 lapsen ryhmälle. Kasvattajien toimintamalliin osoittaman kiinnostuksen ja korkean sitoutumisen ansiosta, ja koska kaikki-

en lasten osallistuminen tuokioihin tukee kokonaisvaltaisemmin koko lapsiryhmän ryhmäytymistä, päätettiin Temppu-ryhmä jakaa kolmeen seitsemän lapsen pienryhmään. Toverituokioihin osallistuttiin kolmena ryhmänä ja näin jokainen Temppu-ryhmän lapsi pääsi osalliseksi kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintamallia.

Koska toteutettavat Toverituokioiden lisäntyivät alkuperäisestä suunnitelmasta, sovittiin, että niitä kaikkia ei kuvata. Päädyttiin kuvaamaan yksi kutakin Toverituokiota numeraalisessa järjestyksessä. Päiväkodin kasvattajilta tuli myös ehdotus, että voisivat toteuttaa Toverituokioita nopeammalla rytmillä, jolloin toimintamallin kokonaisaika lyhenisi. Koska ryhmäytyminen vaatii aikaa, haluttiin toimintamallin vaikuttavan suunnitellun kahdeksan viikon ajan lasten keskuudessa. Lopulta Toverituokio-nimi lukittiin ja joululoman jälkeen 9.1.2015 kaikki materiaali ja työvälineet luovutettiin päiväkodin käyttöön alkavaa pilotointia varten.

5.3.4 Toverituokioiden -pilotti Päiväkoti Satumaassa

Kahdeksan viikkoa kestävä toimintamallin toteuttaminen aloitettiin talvella 2015 Päiväkoti Satumaassa. Toverituokioiden -toimintamallikansiota käytettiin Temppu-ryhmän kasvattajien työvälineenä viikolta 3 eteenpäin viikon 10 loppuun saakka. Neljässä ensimmäisessä Toverituokioiden osassa oltiin varmistamassa videoinnin onnistumista. Tämän jälkeen Päiväkoti Satumaassa kuvattiin itsenäisesti ja valmiit videotallenteen noudettiin kerran viikossa päiväkodilta tuoden samalla tyhjä muistikortti tilalle.

Toimintamallikansioon tehtiin jokaisen tuokion jälkeen kirjallisia merkintöjä liittyen esimerkiksi lapsiin, leikkeihin ja Toverituokion sujumuuteen. Lisäksi laadittiin valmiille lomakkeelle kokonaisarviointi kahden viikon välein, yhteensä neljä kertaa, minkä kasvattajat suorittivat ryhmänä. Lomakkeella arvioitiin toimintamallikansion tarkoituksenmukaisuutta ja selkeyttä, Toverituokioiden toimivuutta ja ilmapiiriä, lasten innokkuutta ja sitoutumista, leikkiohjeiden selvyyttä, leikkivalintojen ja tuokioiden onnistumista (LIITE 2) sekä haettiin selitystä, jos ohjaaja oli muuttanut Toverituokion kulkua suunnitelmasta.

Välittömästi pilotoinnin päätyttyä 9.3.2015 pidettiin yhteispalaveri Päiväkoti Saturaassa. Palaverin tarkoituksena oli käydä pilotoinnissa kulunut kahdeksan viikkoa läpi ja keskustella tunneista, tarkastella Toverituokiot tuokiokohtaisesti läpikäyden kasvattajien toimintamallikansioon tekemät merkinnät, tehdä yhdessä tuotekehittelyä toimintamallikansion osalta sekä tiedottaa opinnäytetyön etenemisestä.

6 TOVERITUOKIOT TOIMINTAMALLIN ARVIOINTI

6.1. Toimintamallin arviointi dialogissa päiväkotia Satumaan kanssa

Opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli edelleen kehittää Toverituokiot toimintamallia päiväkotia Satumaan kasvattajien antaman palautteen ja toteuttamiemme videohavaintojen perusteella luotettavaksi työvälineeksi kiusaamisen ennaltaehkäisyyn varhaiskasvatuksessa. Päiväkotia Satumaan kasvattajat tekivät tuokiokohtaisia merkintöjä jokaisen toteuttamansa Toverituokion jälkeen. Yhteispalaverissa 9.3.2014 Päiväkotia Satumaassa kasvattajien tekemät merkinnät käytiin yhteisessä dialogissa läpi.

Dialogi on luova ja yhteistoiminnallinen tiedonhankinta- ja rakennusprosessi, ymmärtämiseen tähtäävä tasapuolinen ja avoin keskustelu, jossa ryhmä tuottaa yhdessä syvällisiä merkityksiä ja yhteistä tietoa sekä puntaroi erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Dialogisuuden lähtökohtana on kaikkia osapuolia kiinnostava asia, jota halutaan ymmärtää. Keskustelua monipuolistetaan avoimilla kysymyksillä kytkien ne kuitenkin edelliseen puheeseen, kuuntelu on aktiivista. Vaikka keskeneräiset ajatukset ovat hyväksytyjä, tulee keskustelun auttavuudesta huolehtia. Mentaliteetiltaan dialogi on jatkuvaa prosessia, jossa pyritään kuuntelemaan ja ymmärtämään, päämääränä flow-tila, jossa uudet oivallukset syntyvät yhteydestä. Yhteisen tiedon rakentaminen perustuu vuorovaikutukseen, jossa jokainen keskustelija tuo oman ymmärtämyksensä keskusteluun mukaan ja jossa yhteistä ymmärrystä rakennetaan erilaisten näkökulmien pohjalta. (Suomen virtuaaliammattikorkeakoulu 2006.)

6.1.1 Toimintamallikansion arviointia

Toverituokiot todettiin hyväksi nimeksi toimintamallin toiminnallisille tuokioille. Lasten kerrottiin oppineen käyttämään nimeä luontevasti. Toimintamallikansion todettiin olleen oikein hyvä ja toimiva, ja siitä oli muotoutunut kasvattajille tärkeä työväline. 16 Toverituokiokertaa eivät olleet tuntuneet liian pitkiltä. Kun tulevaa

viikkoa suunniteltiin, kasvattajat ihmettelivät hyväntuulisesti keskenään, mitä he voisivat keksiä Toverituokioiden tilalle.

Toverituokioista kerrottiin muodostuneen mukavan rutiinin, jota osattiin jo odottaa. Niiden sanottiin olleen helposti toteutettavissa ja toimivan ilman pidempää valmistautumista. Toimintamallikansio koettiin käteväksi ja luotettavaksi:

Monta kertaa menttiin niin, että vain vilkaisu kansioon — okei, ja kamera päälle. Niin — pysty luottamaan. Sen vaan nappas ja sitten menttiin. (kasvattajien keskustelua)

Leikkiohjeista todettiin niiden olevan selkeitä, lyhyitä ja ytimekkäitä; niistä sai selvää, eikä niitä kuitenkaan oltu tiivistetty liikaa. Kasvattaja kuvaili pelkän vilkaisun vierellä olevaan kansioon riittäneen kertomaan, mitä seuraavaksi tehdään. Sisällysluettelo ja sivunumeroita ei oltu kaivattu, mutta päätettiin, että sellaiset lisätään lopulliseen toimintamallikansioon.

6.1.2 Toimintamallin leikkien arviointia

Kasvattaja totesi lasten olevan automaattisesti vuorovaikutuksessa keskenään leikkien kautta. Kasvattajia puhututti se, kuinka lasten osallisuus oli huomioitu toimintamallissa. Palaverissa käytiin systemaattisesti kaikki toimintamallin leikit läpi ja niihin, joihin oli jotain huomioitavaa, pysähdyttiin. Pääosin leikkien ajateltiin olevan sellaisenaan valmiita lopulliseen toimintamallikansioon.

Alkuleikistä keskusteltiin ja kasvattajat kokivat Kannustuspiirin 3–5-vuotiaille paremmaksi kuin Toveri-leikin. Toveri-leikin ajateltiin sisältävän liikaa aikuisen leikkimistä ja vaativan lapselta passiivista odottelua. Kannustuspiiri puolestaan osallistaa jokaista lasta vuorollaan ja ryhmä kannustaa lasta hänen nimeään toistamalla. Kaksi muuta leikkiä päätettiin poistaa toimintamallista kokonaan, sillä niiden koettiin olleen liian vaikeita 3–5-vuotiaille ja vaativan suuremman tilan käyttöönsä.

Neljän leikin koettiin kaipaavan muokkausta sekä helpompaan että haasteellisempaan suuntaan. Muiden todettiin toimivan sellaisenaan. Kasvattajat kertoivat lapsille erityisen mielekkäistä leikeistä, joita olivat Toffee, Ystävä ystävään, Sinä ja minä, Hampurilainen sekä Sopusijaa antaa. Kasvattajat pitivät myös Sokko, Sammakko loikkaa ja Pupun pesä -leikkejä lapsille mieleisinä. Jotkut leikit kuten Kuumatka jatkuivat vielä myöhemminkin. Toimintamallin leikkejä oli hyödynnetty myös Toverituokioiden ulkopuolella esimerkiksi ystävänpäivänä.

Yhteisesti keskusteltiin myös erilaisista mahdollisuuksista toteuttaa toimintamallia. Toverituokioita ohjanneet kasvattajat pohtivat esimerkiksi, että samaa leikkiä voisi muunnella tai rikastuttaa seuraavalla kerralla leikin toistuessa ja sen tultua tutuksi, jos sama ohjaaja olisi jokaisella kerralla.

6.1.3 Toverituokiot -pilotin arviointia

Videoinnin kerrottiin olleen lapsille luontevaa ja ohjaajienkin vapautuneen toimintamallin edetessä. Arviointilomakkeesta saatiin palautetta sen olleen varsin sujuva. Arviointilomakkeen täyttäminen oli koettu helpoksi ja nopeaksi. Keskustelussa kävi ilmi Temppu-ryhmässä olleen työntekijämuutoksia toimintamallin toteutuksen aikana. Pitkäaikainen lastentarhaopettaja oli siirtynyt toisiin tehtäviin juuri Toverituokioiden alkaessa. Kasvattajat arvelivat tämän näkyvän lapsiryhmän toiminnassa ja dynamiikassa tavallisuudesta poikkeavana levottomuutena erityisesti viimeisillä toimintamallin toteutusviikoilla, kun uusi kasvattaja aloitti työnsä ryhmässä. Toimintamallin alkaessa ja tulevien muutosten ollessa jo tuolloin tiedossa oli sovittu, että aloittava uusi kasvattaja ei ohjaa Toverituokioita ja näin oli toimittu.

Kasvattajat olivat sitä mieltä, että tällainen toimintamalli kannattaa aina ja kertoivat esimerkkinä syksyllä aloittaneesta 3-vuotiaasta tytöstä:

Eka kertaa otti kontaktia toiseen lapseen siellä teltassa — oltiin sil-lain lähekkäin. Ja toiselta lapselta sain pusun, vaikka yleensä hän ei sellaista tee. (Kasvattajan puhetta)

Tästä tapahtumasta oli myös havaintomerkintä toimintamallikansiossa: (lapsi) otti teltassa kontaktia (lapsen). Normaalista hän ei puhu toisille lapsille. (Lapsi) jutteli myös tuokion jälkeen minulle, mitä ei normaalisti tapahdu.

Päiväkoti Satumaassa kerrottiin olevan taustalla paljon ryhmäyhtymistyötä sekä päiväkodin olleen mukana isossa valo-projektissa, jossa on käyty lasten kanssa tunteita läpi muun muassa nukketeatterin keinoin. Silti Toverituokiot - toimintamalli koettiin ryhmän kehitystä tukevaksi ja sille nähtiin erityinen tarve uuden ryhmän aloittaessa. He kertoivat aikeestaan ottaa Toverituokio - toimintamalli uudelleen käyttöön uuden ryhmän aloittaessa ensi syksynä. Kysymykseen, suosittelisitko muille, vastattiin empimättä myönteisesti.

Lasten palautteen kasvattajat kertoivat kuvanneensa videolle viimeisessä Toverituokiossa. Lapset olivat saaneet piirtää kuvan ja käydä esittelemässä kameraan tuotoksensa. Kun lapsille oli kerrottu olevan viimeinen Toverituokio, olivat he kaivaten kyselleet, eikö Toverituokioita ole enää ikinä, eikö ensi vuonnakaan.

6.2 Toimintamallin arviointi lomakkeilla

Opinnäytetyöntekijät arvioivat toimintamallia kuusitoista kertaa toisistaan erillisinä Päiväkoti Satumaassa kuvattujen videotallenteiden perusteella. Videotallenteisiin perustuvia arviointeja tuli yhteensä kolmekymmentäkaksi kappaletta. Päiväkoti Satumaan kasvattajat arvioivat samaa arviointilomaketta käyttäen toimintamallia käyttäjäkokemuksensa perusteella ryhmänä kahden viikon välein. Kasvattajat arvioivat tuokiokokonaisuuksia 1–4, 5–8, 9–12 ja 13–16. Käyttäjäkokemukseen perustuvia arviointeja tuli yhteensä neljä kappaletta. Kaikki syntyneet arvioinnit taulukoitiin (LIITE 5). Videotallenteisiin perustuvat arvioinnit rytmitettiin käyttäjäkokemuserviointien mukaisiksi ja niistä laskettiin keskiarvoja. Näin videohavainnointiin ja käyttäjäkokemukseen perustuvia arviointeja päästiin vertailemaan keskenään.

6.2.1 Toimintamallikansion palvelevuus

Toimintamallikansion toimivuutta mitattiin arviointilomakkeen kysymyksillä 1, 2, 3 ja 7. Sekä videotallenteiden että käyttäjäkokemuksen perusteella tehdyt arvioinnit toimintamallikansiosta olivat hyvin samansuuntaisia, mikä näkyy myös kuviossa 1. Arvioiden ollessa erittäin selkeästi samansuuntaisia tehtiin toimintamallikansion osalta yhteenveto laskemalla tuokiokohtaisten videotallennearviointien keskiarvot, joita verrattiin samoista tuokiosta tehtyihin käyttäjäkokemusarviointeihin. Videotallenteisiin ja käyttäjäkokemuksiin perustuvista arvioinneista kukin muuttuja sai arvoja nolasta viiteen, joista sille laskettiin yhteispisteet asteikolla 0–10.

Leikkien ohjaamista toimintamallinmukaisesti (7) kysyttiin sitä silmällä pitäen, että kasvattajat mahdollisesti ohjaavat leikkejä toisin kuin toimintamallikansion neuvoo. Saadut vastaukset selittävät tilannetta, jossa kasvattaja koki kirjalliset leikkiohjeet selkeiksi, mutta ohjasi siitä huolimatta ryhmätilannetta toisin kuin ohjeissa luki. Kaikki tällaiset tilanteet selittyivät kirjallisilla vastauksilla sekä tuokiokohtaisilla kirjallisilla merkinnöillä.

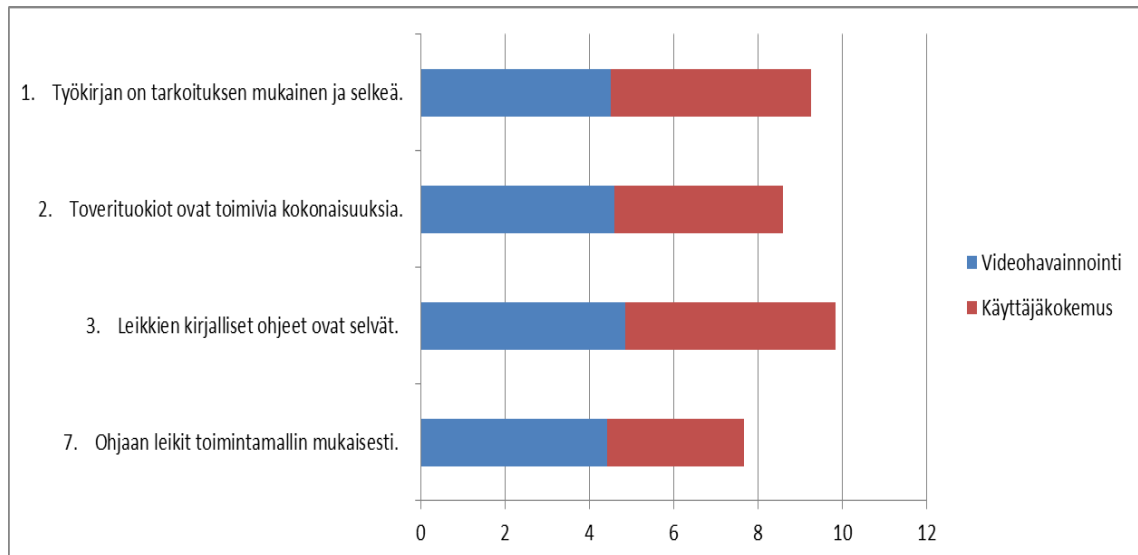
1–4: Unohduksia + sovellettu, esim. antamalla vihjeitä + yhtä tuttua leikittiin niin miten lapset olivat sen jo oppineet. Unohdin, että piti vaihtaa paikkaa. Kiva leikki silti, joskin sovelsimme hieman esim. antamalla äänivihjeitä (tuokio 1).

5–8: Unohduksia. Ohjaaja unohti lorun ☺, mutta sujui ilmankin (tuokio 8).

9–12: Sökkoleikissä helpotusta + vinkkejä, sammakkoloikassa lorun pois jättämistä. Muunsin leikkiä siten, että loruteltiin vain aluksi (tuokio 11). Sovellettiin vähän alkuleikkiä: otettiin ”läpy” mukaan.. lapset tykkäsivät (tuokio12). Taas vähän sovellettiin ja otettiin mukaan eri liikkumistapoja (tuokio 12).

13–16: Laitoin Toverin kiertämään. Tämä oli kivempi tapa kuin aikuisen loruttelu. (tuokio 13) Sovellettiin vähän alkuleikkiä. Toimi ihan hyvin. (tuokio 14) Laitoin Toverin kiertämään (tuokio 15).

Seuraavassa kaaviossa näkyy palkkeina toimintakalliokansion toimivuutta mittaavien väittämien saamat lopulliset yhteispisteet.

KUVIO 1. Toimintamallikansion toimivuutta mittaavien muuttujien yhteispisteet

Kuviosta käy ilmi, että toimintamallikansion arviointi videohavainnoinnin ja käyttäjäkokemuksen perusteella antavat lähes saman vastauksen. Toimintamallikansion tarkoituksenmukaisuudesta ja selkeydestä sekä leikkien kirjallisten ohjeiden selvydestä oltiin lähes yksimielisesti täysin samaa mieltä. Toverituokioiden toimivuus kokonaisuuksina arviointi toi esiin muutaman kohdan toimintamallista, joita arvioinnin perusteella muokataan entistäkin toimivammiksi. Väitämän 7 alhaisemmat arvot selittyvät kasvattajien kirjallisilla merkinnöillä, eivätkä sulje pois sitä, että toimintamallin ohjeet ovat selkeät. Arvioinnista saatujen tulosten ja muuttujien saamien yhteispisteiden perusteella voidaan todeta toimintamallikansion olleen tarkoituksen mukainen, selkeä ja sisältäneen selkeät kirjalliset ohjeet leikkeihin.

6.2.2 Leikkivalintojen onnistuminen

Leikkivalintojemme onnistumisesta mitattiin arviointilomakkeen väittämillä 4, 8, 9, 14 ja 15. Arvioidessa leikkivalintoja kiinnitettiin huomiota siihen, innostuvatko lapset leikeistä ja ovatko leikit niin mieluisia, että niihin sitoudutaan ja vastaako leikki ikätason kykyä. Lisäksi haluttiin tietää, odottavatko lapset tuokioita ja toistavatko he tuokion tai leikin osia Toverituokioiden ulkopuolella.

Tehdyt arvioinnit lasten innostumisesta (8), sitoutumisesta (9) ja leikkien sopivuudesta 3–5-vuotiaille (14) olivat hyvin samansuuntaisia, mikä näkyy myös kuviossa 2. Joskin lasten innostuminen ja sitoutuminen arvioitiin videohavainnoinnin perusteella korkeammaksi kuin käyttäjäkokemuksen perusteella. Lasten innostumisen ja sitoutumisen arvioinnissa on syytä huomioida arvioinnin kokemuksellinen ja näkemyksellinen ero. Videotallenteilla näkyy useita kertoja tilanteita, jotka jäävät Toverituokiota ohjaavalta kasvattajalta huomaamatta. Videotallenteilla lapset hyppelivät, kiljahtelevat, nauravat ja huudahtelevat jee-jee -huutoja, jotka videohavainnoinnissa tulkitaan innostumisen merkkeinä. Kasvattaja saattaa kuitenkin jättää tämän tulkinnan pienemmälle huomioinnille, mikäli käyttäytyminen on lapselle tyypillistä. Videotallenteilla lasten innostumisesta on paljon kuvaa. Lapset myös sanoittavat intoaan.

- Hauskaa tää leikki! (videotallenne 3/1, 5:43)
- Mä oisin halunnu viel yhen! (videotallenne 6/1, 5:26)
- Hei Heli. Se oli kiva leikki! (videotallenne 6/1, 5:35)
- Tuo on kaikista hauskin leikki! (lapsi) Nii onki, niin onki! (toinen lapsi säestää) (Videotallenne 13/2, 5:48)
- Me ollaan vielä — Hampurilainen (Lapsi haluaa toista lasta, joka ryhtyy halaamaan takaisin) (Videotallenne 13/2, 5:56)

Innostuminen näkyy videotallenteilla ilmapiirin ja sanallisten ilmauksien lisäksi eleinä, ilmeinä ja liikkeinä. Videotallenteella 8/1, 7:06 lapset ovat juuri leikkineet Toffee-leikkiä ja nauravat yhdessä. Leikki on loppunut ja kasvattaja ohjaa lapsia sanallisesti takaisin piiriin. Neljä lapsista ottaa kuitenkin toisiaan käsistä kiinni jatkaakseen leikkiä, ja kaikki ryhmän lapset vastaavat tähän leikkikutsuun. Lopulta kaikki lapset pitävät toisiaan käsistä kiinni aloittaakseen Toffee-leikin uudelleen. Videohavainnoinnin perusteella tehdyn arvioinnin korkeammat arvot lasten innostumisen suhteen voi johtua siitä, että videotallenteita katsoessa etsitään ja nähdään innostumisen merkkejä. Kasvattajan kokemus lasten innostumisesta voi olla matalampi, mikäli hän pitää lasten innokkuutta heille tavanomaisena käyttäytymisenä.

Myös lasten sitoutuminen sai korkeampia arvoja videotallenteiden perusteella tehdyssä arvioinnissa, mikä näkyy seuraavassa taulukossa.

TAULUKKO 1. Lasten sitoutumisen vertailuarvot yhden desimaalin tarkkuudella

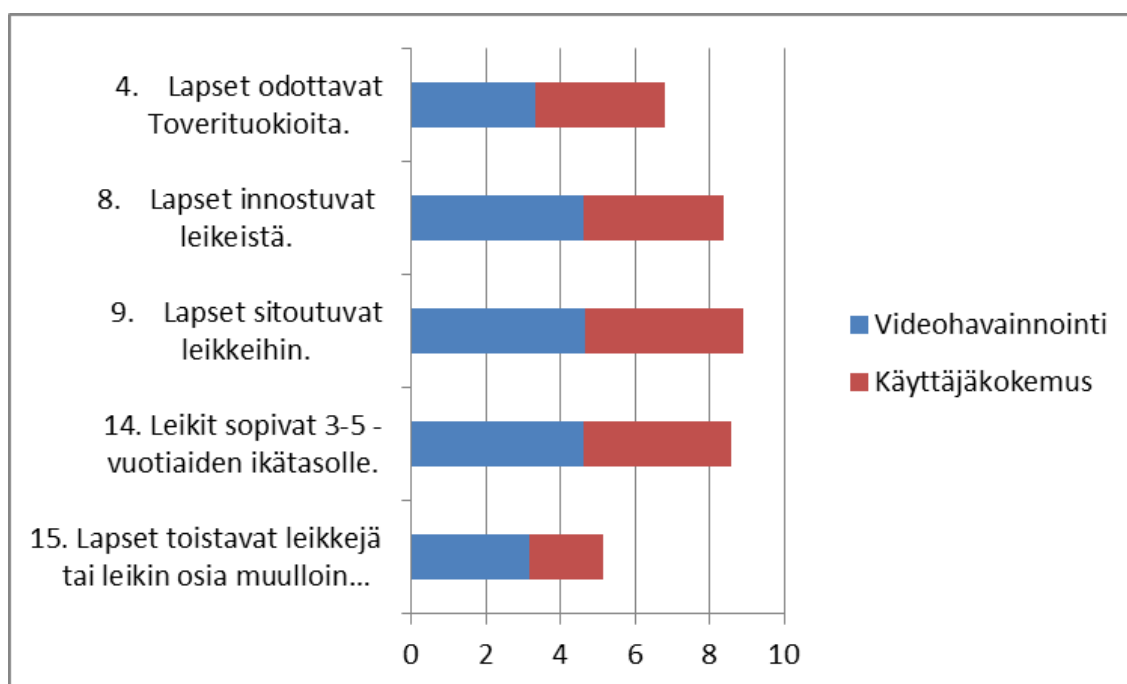
	Videotallenteet	Käyttäjäkokemus
tuokiot 1–4	4,3	4,0
tuokiot 5–8	4,9	4,0
tuokiot 9–12	4,5	4,0
tuokiot 13–16	5,0	5,0
kokonaiskeskiarvo	4,7	4,3

Sitoutumiseen liittyen videotallenteilla on monta kuvaa esimerkiksi siitä, kuinka ulkona olevat lapset tulevat leikki-tilan ikkunaan seuraamaan Toverituokion etenemistä. Ulkoilevat lapset kolkuttelevat ja jopa kujeilevat ikkunaruu- tuun, mutta Toverituokion osallistujat jatkavat leikkiään. (sitoutuminen 5). Nämä tilanteet jäävät kasvattajalta lähestulkoon joka kerta huomaamatta hänen ollessa uppou- tuneena leikkiin, lapseen tai ryhmän ohjaamiseen. Lasten sitoutumisesta on tallenteella 13/1 erinomainen esimerkki, jossa kasvattajan ohjaus keskeytyy ja hän poistuu täysin toiseen tilaan suljetun oven taakse. Kasvattajan poistuttua lapset jatkavat leikkiä ja loruttelua sekä keskustelevat leikin säännöistä keske- nään. (sitoutuminen 5) (videotallenne 13/1, 2:01). Videotallenteiden perusteella tehdyn arvioinnin korkeammat arvot ovat selitettävissä sitoutumisen osalta sillä, että videotallenteelta lapsiryhmän sitoutumista voi tarkkailla monipuolisemmin ja videotallenteelta näkyy runsaasti sellaista, mitä ryhmää ohjaava kasvattaja ei huomaa.

Kysymällä sitä, odottavatko lapset leikki- tuokioita, ajateltiin voivan mitata Toveri- tuokioiden mielekkyyttä lapsille. Tätä oli kuitenkin lähes mahdotonta videotallen- teiden perusteella arvioida, joten sen saamat arvot olivat lähestulkoon aina 3 eli neutraali mielipide. Sen sijaan käyttäjäkokemuksen perusteella tehtyä arviointia tarkastellessa tulee näkyviin kehitys (arvot 3, 3, 4 ja 4), jonka mukaan lapset alkavat ajan kuluessa odottamaan Toverituokioita. Kasvattajat myös kertoivat dialogissa lasten jäävän kaipaamaan Toverituokioita. Tuokiokohtaisissa kirjalli- sissa merkinnöissä on viimeisen tuokion kohdalla asiaan liittyvä kasvattajan tekemä kirjaus: Lapset kyselivät, että tuleeko toverituokioita vielä ensi vuonna- kin. He haluaisivat siis Toverituokioille jatkoa.

Väittämä 15 mittaa sitä, ovatko leikit olleet lapsille niin mieleisiä, että he ovat jatkaneet niitä Toverituokioiden jälkeenkin. Myös tätä oli mahdotonta arvioida videotallenteiden perusteella ja näin ollen se sai arvon 3, joka tarkoitti neutraalia mielipidettä videotallenteiden perusteella tehdyssä arvioinnissa. Tarkastellessa kasvattajien tekemää arviointia käyttäjäkokemuksen perusteella tulee näkyviin mielenkiintoinen kehitys. Väittämä saa arvot 1, 2, 1 ja 4. Toimintamallin edetessä lapset alkoivat loppua kohden toistaa Toverituokioiden leikkejä itsenäisesti.

Arvioinnin yhteenveto leikkivalintojen onnistumisen osalta tehtiin laskemalla tuokiokohtaisten videotallennearviointien keskiarvot, joita verrattiin samoista tuokiosta tehtyihin käyttäjäkokemusarviointeihin. Videohavainnointiin ja käyttäjäkokemuksiin perustuvista arvioinneista kukin muuttuja sai arvoja nolasta viiteen, joista muuttujille laskettiin yhteispisteet asteikolla 0–10.

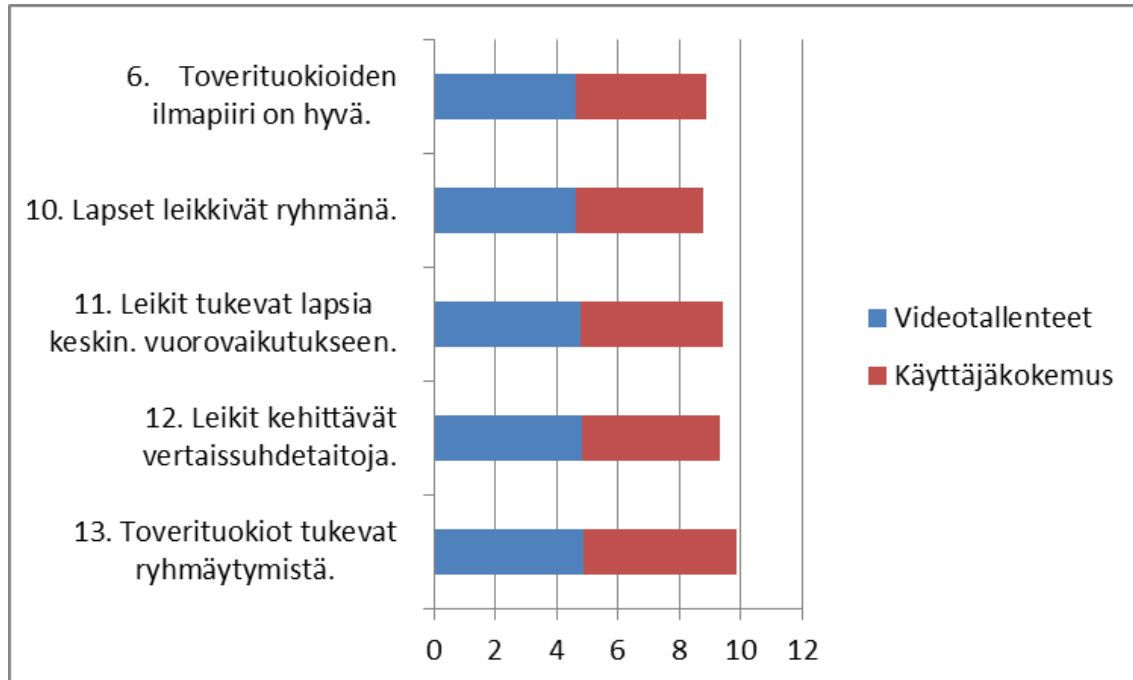

KUVIO 2. Leikkivalintojen onnistumista mittaavien muuttujien yhteispisteet

6.2.3 Toimintamallin toimivuus

Toimintamallin toimivuutta mittasivat arviointilomakkeen kohdat 6, 10, 11, 12 ja 13. Väittämien saamista arvoista laskettiin kokonaiskeskiarvot, jotka olivat veraten sekä videotallenteiden että käyttäjäkokemuksen perusteella tehtyjä arviointeja toisiinsa hyvin samansuuntaisia kaikilla toimintamallin toimivuutta mittaavilla muuttujilla. Näiden arviointien yhteenlaskulla saadaan väittämille yhteispisteet. Yhteispisteistä saadaan kokonaiskuva koko toimintamallin ajalta niin, että se sisältää sekä videotallenteiden että käyttäjäkokemuksen perusteella tehdyn arvioinnin.

Väittämien saamien yhteispisteiden perusteella voidaan yksimielisesti todeta toimintamallin toimineen kiitettävästi, mikä tulee selkeästi näkyviin kuviossa 3. Myös arviointien samansuuntaisuus näkyy kyseisessä kuviossa niin siniset palakit eli videotallenteiden perusteella saadut arvot ovat likimain samansuuruiset kuin punaiset palakit eli käyttäjäkokemuksen perusteella saadut arvot.

KUVIO 3. Toimintamallin toimivuutta mittaavien muuttujien yhteispisteet

Toimintatuokioita suunniteltaessa Toverituokiot pyrittiin rakentamaan niin, että ne olisivat kestoltaan 3–5-vuotiaan keskittymiskyvylle sopivia. Suunnittelussa

tähdättiin siihen, että kukin tuokio olisi kestoaltaan 15–20 minuuttia. Videotallenteista näkee niiden keston ja niistä yhteenlaskemalla saadaan tuokion ajallinen kokonaispituus. Tarkastellessa tuokioiden pituuksia voi nähdä niistä lähes kaikkien olleen todelliselta kestoaltaan noin 17 minuuttia.

6.3 Lasten palaute

Toverituokiot -toimintamallin läpikäyneet Päiväkoti Satumaan Temppu-ryhmän lapset saivat viimeisen Toverituokion lopuksi mahdollisuuden piirtää kuvan Toverituokiosta ja kertoa piirustuksestaan videokameralle. Ryhmän kasvattaja esitti kysymyksiä, mitä olet piirtänyt ja miksi piirsit sen. Piirustuksia syntyi 18 kappaletta ollen kaikki eri lapsilta. Jokainen piirustuksen tuottanut lapsi myös sanoitti tuotoksensa videolle. Videotallenteilta lasten puheet litteroitiin ja käytiin läpi.

Kahdeksan tuotosta kertoi Toverituokion loppuleikistä, joka toteutui jokaisen Toverituokion päätteeksi. Kaksi lasta nimesi leikin: Sopu sijaa antaa. Kuusi lasta kertoi puheessaan leikin etenemisestä tai leikkivälineestä eli varjosta. Sopu sijaa antaa -leikki nousi selkeäksi lasten suosikiksi. Lapset toivat tämän omassa palautteessaan vahvasti esille piirustusten ja puheen muodossa. Ryhmän kasvattajat antoivat saman palautteen havaintojensa perusteella.

Tämä on lasten mielestä kaikkein kivoin leikki, johon he lisäävät vielä itse jännitystä pyörremyrskyn ja sateen muodossa. (toimintamallikansiomerkinä tuokiosta 9)

Tämä on se leikki, mitä lapset odottavat. (toimintamallikansiomerkinä tuokiosta 13)

Lasten lempileikki. (toimintamallikansiomerkinä tuokioista 15 ja 16)

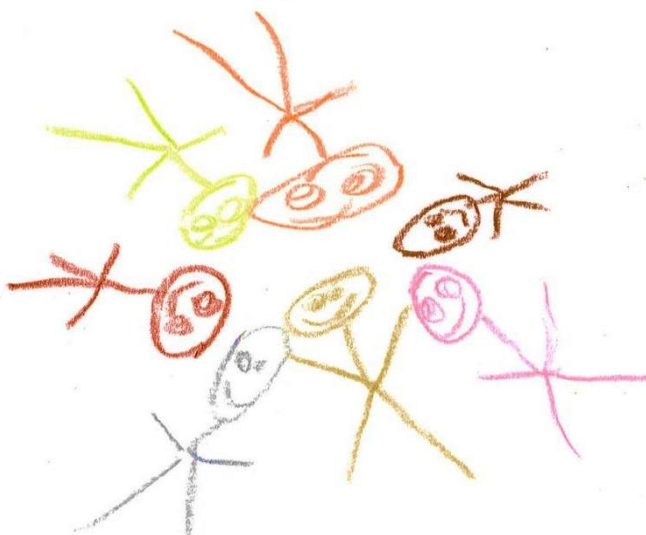
Lisäksi lapset antoivat suoraa palautetta, mikä näkyy videotallenteissa lasten eleinä, ilmeinä, ääninä ja puheena. Useilla videotallenteilla näkyy, kuinka lapset innostuvat silminnähdyn loppuleikistä.

Yksittäisistä leikeistä selvänä suosikkina esiin nousi leikki, jota lapset kutsuivat nimellä Kinuski. Kyseistä leikkiä lapset olivat toivoneet leikittäväksi myös Toverituokioiden ulkopuolella muun muassa aamupiirissä. Piirustuksissa ja lasten keronnassa käy ilmi, että Kinuski-leikissä kivaa oli toisesta kiinni pitäminen ja toisen vetäminen.

Kinuskin — Se on mun lempparileikki — Ku, ku vedetään niitä lapsia pois.

Kinuskia — Koska se on niin hauska — ku vedetään.

Kinuskin — Siks ku se on niin kiva leikki.

KUVA 1: Aaron

Kuviin piirrettiin runsaasti myös muita ryhmän jäseniä. Yhteen piirustukseen lapsi on taitellut kasvattajan ja lapsiryhmän ja hän selittää tallenteella ryhmäläisten nimet osoittaen piirustusten hahmoja vuorollaan. Ryhmän jäsenten voidaan todeta olevan lapselle merkityksellisiä. Eräs lapsi esittelee videokameralle piirustustaan ja sanoo yhden ryhmän jäsenen nimen. Kasvattajan kysyessä tykkäätkö lapsi tästä nimeämästään toisesta lapsesta, ryhtyy lapsi nyökyttelemään. Lasten piirustuksista näkee ryhmän jäsenten olevan lapselle tärkeitä.

Muutamiiin kuviin lapset kertovat piirtäneensä pyörremyrskyn tai lumimyrskyn ja yhdessä esittelyssä lapsi kertoo perheestään vaihderikkaan tarinan, jonka alussa oli kova tuuli. Sopusijaa leikissä lapset sanovat ääneen ”Luolaan, tuulen

suojaan”. Kuten jo aiemmin tuli esiin, lapset usein rikastuttivat leikkiä tarinoimalla monenmoisista myrskyistä. Kasvattajan toimintamallikansioon tekemässä merkinnässä kerrotaan teltassa tulleen hauskoja juttuja ja mielikuvituksen vieheen heidät reissuun. Edellä mainitut yhteneväisyydet leikin ja piirustusten välillä saa miettimään, tuleeko Sopusijaa antaa -leikki myös näiden lasten piirustuksissa esiin.

Silti kahden piirustuksen suhde Toverituokioihin jäi epäselväksi. Videotallenteilla kyseiset lapset kuvailevat piirustuksiaan panssarivaunuksi ja rannaksi.

Panssarivaunu — Ei vaan panssarivaunun — Ku määhä haluan.

Hmmm — Siinä on ranta — No ku mä tykkään aina käydä kesällä siellä.

Kahta piirustusta lukuun ottamatta lasten tuotokset kertoivat selvästi Toverituokioista. Palaute oli positiivista. Lapset jäivät kaipaamaan Toverituokioita ja toivoivat niitä lisää.

7 POHDINTA

7.1 Johtopäätökset

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tuottaa varhaiskasvatusympäristöön soveltuva toimintamalli, joka tukee lasten vuorovaikutus- ja vertaissuhdetaitojen kehittymistä sekä rohkaisee lapsia ryhmätoimintaan. Ryhmään pääseminen, vertaissuhteissa onnistuminen ja kokemus arvokkaana ryhmän jäsenenä olemisesta ovat Toverituokiot toimintamallin ydin ajatuksia. Toverituokiot toimintamallin ohjatussa ryhmätoiminnassa jokainen lapsi saa mahdollisuuden kokea iloa ryhmän jäsenyydestä ja kasvattajan tuella lapsen on helpompi onnistua toimissaan vertaisten kanssa.

Koska tiedämme pienten lasten yleisimmän kiusaamisen muodon olevan vertaissuhteista poissulkeminen ja Toverituokiot toimintamallin auttavan lasta pääsemään ryhmään, tukevan lapsen vertaissuhteita ja ryhmäyttävän varhaiskasvatusryhmää, voidaan todeta Toverituokiot toimintamallin olevan oiva keino ennaltaehkäistä pienten lasten kiusaamista. Päätelmää tukee myös aiemmin dokumentoidut kiusattujen henkilökohtaiset kokemukset kasvattajan ohjaaman leikin kautta mahdollistuneesta ryhmään kuulumisen tunteen vaikuttavuudesta. Positiivinen ilmapiiri ja yhteenkuuluvuuden tunne ennaltaehkäisee ja jopa vaikeuttaa kiusaamisen alkamista. Ryhmään kuuluminen on osallisuuden edistämistä ja lapsen oikeutta osallisuuteen. Niinpä Toverituokiot -toimintamalli on osaltaan tukemassa Yhdistyneiden kansakuntien Lasten oikeuksien sopimuksen toteutumista.

Vaikka kiusaaminen on otettava vakavasti, siihen on puututtava ja sitä on ehkäistävä nimenomaan varhaiskasvatuksessa, ovat varhaiskasvatuksen työntekijät kokeneet olevansa vailla ennaltaehkäisyn keinoja. Toverituokiot toimintamallin voidaan todeta olevan perusteltu, sillä se suunniteltiin nimenomaan pienten lasten pariin ennaltaehkäisemään kiusaamista ja se antaa kasvattajalle valmiin ja selkeän työvälineen tehdä laadukasta kiusaamisen vastaista työtä.

Tutkimuksissa on todettu kiusaamiseen liittyvien roolien olevan melko pysyviä. Niinpä juuri ennaltaehkäisy on tärkeää, ettei rooleja pääsisi alun perinkään syntymään. Ulkopuolelle sulkeminen aiheuttaa ihmiselle fyysistä kipua, sillä ihminen on ainutlaatuisen syvästi sosiaalinen, ja tämän hetkisen tietämyksen mukaan sosiaalisilla suhteilla onkin lapselle erittäin merkityksellisiä kehityksellisiä tehtäviä. Koska Toverituokiot -toimintamalli tukee lapsia keskinäiseen vuorovaikutukseen, kehittää lapsen vertaissuhdetaitoja ja tukee lapsiryhmän ryhmäytymistä, voidaan sitä hyödyntää merkityksellisenä työvälineenä varhaiskasvatuksessa.

Pitkään jatkuneen kiusaamisen seuraukset ovat vakavat. Mietittäessä kiusaamisen vaikutuksia yksilölle ja yhteisölle on lisäksi huomion arvoista tarkastella myös sen ulkoisvaikutuksia ja ennaltaehkäisyn taloudellista hyötyä. Sosiaalinen syrjäytyminen on yhteiskuntamme merkittävimpiä ongelmia ja kalleimpia kustannuksia. Kärkkäinen (2011) kirjoittaa Taloussanomissa, kuinka opetusministeriön laskelmien mukaan jokainen syrjäytynyt nuori maksaa yhteiskunnalle 1,2 miljoonaa euroa.

Tutkittaessa syrjäytymisen moninaisia syitä ja taustatekijöitä on tultu päätelmään, jossa useimmat syrjäytymisen varoitusmerkit liittyvät kouluun. Heikko koulumenestys, jota toisaalta sosiaalisuus, positiivisuus ja iloinen mieli ehkäisevät, on varoitusmerkeistä selkein. Yksinäisyys koulussa ja kiusaaminen koulussa tai sosiaalisessa mediassa nousevat vahvasti esiin. (Alatupa, Karppinen, Keltikangas-Järvinen & Savioja 2007.) Nämä tulokset on soveltaen otettava huomioon myös varhaiskasvatuksessa ja kiusaamisen ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä.

Ennaltaehkäisyn huolellisella suunnittelulla ja toteuttamisella vaikutetaan aivan oleellisesti ryhmän tunneilmapiiriin, millä on positiiviset seuraukset ryhmän ja sen jäsenten hyvinvoinnin kannalta. Haettaessa ryhmään turvallisuutta tuskin mikään on yhdessä leikkimistä parempi keino. Ihminen on luontaisesti sosiaalinen ja sosiaaliset tilanteet tuottavat ihmiselle keskeisimpiä ja syvimpiä ilon tunteita. Toverituokiot -toimintamallissa keskitytään yhteisen ilon tuottamiseen ja siitä nauttimiseen yhteisen leikin kautta, joten sen voidaan todeta tukevan lap-

sen sosiaalisen kompetenssin kehittymistä ja lisäävän hänen yleistä hyvinvointiaan.

Se, että jokainen ryhmän jäsen kokee tulevansa ymmärretyksi ja hyväksytyksi, on viihtyvyyden ja sitoutumisen kannalta välttämätöntä. Tämä edellyttää työskentelyä koko ryhmän kanssa yhdessä. Ryhmässä lapset oppivat kantamaan vastuuta, hyväksymään ja arvostamaan erilaisuutta sekä luottamaan toisiinsa. Toverituokiot -toimintamalli on laadittu ennaltaehkäisemään kiusaamisesta ryhmäytymisen tukemisen kautta. Toimivan ryhmän tunnusmerkkejä ovat demokraattisuus, osallisuus, avoimuus ja dialogisuus, joihin myös Toverituokiot -toimintamalli ryhmää ohjaa. Toverituokiot -toimintamalli kasvattaa lapsia kohti arvokasta, miellyttävää ja harmonista yhteiskuntaa.

Kasvattaja ja kasvatusyhteisö ovat toiminnallaan mallina lapsille. Kasvattaja voi lisäksi vaikuttaa lasten ryhmädynamiikkaan sekä vahvistaa lapsen minäkäsitystä, itsetuntoa ja sosiaalista asemaa seuraamalla ja havainnoimalla lasten rooli- valintoja sekä ohjaamalla ryhmätoimintaa. Myönteisten vertaissuhteiden ja ryhmien rakentaminen ja tukeminen kuuluvat varhaiskasvatukseen. Kasvattajan on kannettava vastuu siitä, että jokaisen on hyvä olla yksilönä ja ryhmän jäsenenä. Kasvattajan tulee olla läsnä, ennaltaehkäistä kiusaamista päivittäisissä askareissa, vapaassa leikissä ja ohjatussa toiminnassa sekä puuttua kiusaamistilanteisiin. Varhaiskasvatuksen pedagogiikassa on tärkeää tiedostaa, etteivät lapset kasva sosiaalisiksi itsestään ja että sosiaalisen yhteenkuuluvuuden, ystävyyden ja keskinäisen hyväksynnän kehittäminen ovat juuri yhteistoiminnan suurinta antia. Näitä ansioita voidaan saavuttaa esimerkiksi Toverituokiot -toimintamallilla.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen yksilöllistä ja tasapainoista kehitystä tukien lapsen fyysisen, sosiaalisen ja tunne-elämän kehitystä ja tämän tulee vahvistaa lapsen kasvua yhteisvastuuseen ja rauhaan. Toverituokiot -toimintamallin käyttäminen varhaiskasvatuksessa tukee edellä mainittujen lain asettamien tavoitteiden saavuttamista ja ennalta ehkäisee samalla pienten lasten kiusaamista. Toverituokiot -toimintamallin pilotoinnissa kaikki Päiväkoti Satumaan Temppu-ryhmän lapset pääsivät osallistumaan tuokioihin (LIITE 6).

Yhteenvedon voidaan todeta, että ryhmäytymisen tukemiseen ja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn suunniteltu Toverituokiot -toimintamalli vastasi sille asetettuun tavoitteeseen. Toverituokiot -toimintamallia varhaiskasvatusryhmässään toteuttaneiden kasvattajien mielestä toimintamalli oli toimiva ja hyvä ja Toverituokiot -toimintamallikansio tarkoituksen mukainen ja selkeä. Tehdyn arvioinnin mukaan Toverituokiot olivat enimmäkseen täysin toimivia kokonaisuuksia ja leikkien ohjeet olivat selviä. Toverituokioiden ilmapiiri oli hyvä ja lapset innostuivat leikeistä, sitoutuivat niihin ja leikkivät ryhmänä. Toverituokioon valitut leikit tukivat lapsia keskinäiseen vuorovaikutukseen, kehittivät vertaissuhdetaitoja ja olivat pääsääntöisesti sopivia 3–5-vuotiaille. Tehdyn arvioinnin mukaan Toverituokiot tukevat ryhmäytymistä ja lapset alkoivat toimintamallin edetessä odottaa Toverituokioita. Lisäksi kasvattajien tekemistä kirjallisista huomiomerkinnöistä käy ilmi positiivisia vaikutuksia yksittäisten lasten rohkaistuessa toimimaan Toverituokioissa toisin kuin he tyypillisesti toimivat. Toverituokioilla nähtiin olleen positiivisia vaikutuksia ja sitä päätettiin käyttää kaikissa Päivähoito Satumaan yksiköissä.

7.2 Luotettavuus ja eettisyys

Jo opinnäytetyön aiheen voidaan ajatella olevan eettinen valinta. Opinnäytetyössämme pyrimme edistämään kaikkien lasten tasavertaisuutta ja oikeuksia, vaikuttamaan lasten kasvuympäristöön yksilön ja lapsiryhmän kehitystä tukeväksi sekä suvaitsevaisuutta ja arvostavaa ilmapiiriä rakentavaksi. Päädyimme aiheeseemme, koska halusimme edistää lasten hyvinvointia, varhaiskasvatuksen kehitystä ja ennaltaehkäisyä ja varhaisen puuttumisen mallia. Opinnäytetyömme oli työelämälähtöinen produkti, jonka lopputuotteena syntynyt Toverituokiot -toimintamalli jäi varhaiskasvatuksen ammattihenkilöiden käyttöön ja on kaikkien saatavilla Suomen ammattikorkeakoulujen Theseus -tietokannasta valtakunnallisesti.

Sosiaalialalla on erityinen suhde etiikkaan ja ihmisoikeuksiin, sillä koko sosiaalialan työn voidaan katsoa saaneen alkunsa juuri niihin liittyvien kysymysten pohdinnasta. Ainoa mahdollinen perusta eettisesti ja moraalisesti kestäväälle

toiminnalle on asiakkaan ihmisarvon ja yksilöllisyyden ehdoton kunnioittaminen. Sosiaalialan ammattilaisen tulee olla aina mahdollisimman avoin ja rehellinen, tunnustaa myös omat rajansa, tietämättömyytensä ja tuen tarpeensa sekä pyrkii mahdollisimman asialliseen ja neutraaliin toimintaan. Eettisyys merkitsee myös kykyä pohtia ja kyseenalaistaa jatkuvasti myös omaa ammatillista toimintaa, päätöksen tekoa ja sen oikeuden mukaisuutta. Ennen kaikkea eettisyys on halua ja kykyä nähdä ja kuulla arjen toiminnoissa erilaisia vaihtoehtoja sekä mahdollistaa asiakkaan omien näkemysten esiin tuominen. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2012, 5–6.)

Eettiset vaatimukset velvoittavat opinnäytetyöntekijöitä olemaan rehellisiä suhteessa yhteistyökumppaneihin, työhön ja tulosten arviointiin sekä ottamaan huolellisuuden ja tarkkuuden kattavasti huomioon jokaisessa työvaiheessa. Osallisten tietosuojasta tulee huolehtia, toimintaan osallistuneiden yksityisyydensuoja säilyttää sekä yhteistyökumppania kunnioittaa. Eettisiin periaatteisiin tutkimustyössä kuuluu myös muiden tutkijoiden työn arvostaminen. Käytimme eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Valmis opinnäytetyömme on avoin ja julkinen. Opinnäytetyön suunnittelun, toteutuksen ja raportoinnin teimme yksityiskohtaisesti ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti. Opinnäytetyössämme kerätty tieto käsiteltiin luotettavasti, kriittisesti sekä säilyttiin muuttumattomana ja käytetään yhteistyökumppaneiden kanssa suunnitellulla tavalla. Hankimme asiaankuuluvat tutkimusluvut ja hyväksytimme toimintasuunnitelman ennen toiminnan aloitusta ryhmän kasvattajilla, jotka tuntevat lapsiryhmän, jolle toiminta suunniteltiin.

Eettisyyteen ja luottavuuteen sitoutumisemme näkyy läpi opinnäytetyön. Toimintamallia rakentaessa tiedonhakua suoritettiin Nelliportaalin kautta monihaulilla. Teoreettista viitekehystä rakentaessa kiinnitettiin erityistä huomioita lähdekriittisyyteen eli siihen, että lähdemateriaali on tuoretta, laadukasta ja luotettavaa. Huomioimme asianmukaisesti myös aikaisemmat opinnäytetyöhömmme läheisesti liittyvät tutkimukset. Me emme käyttäneet kymmentä vuotta vanhempaa lähdemateriaalia. Lähteistys tehtiin hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Lähdemateriaalia noudettiin oman ammattikorkeakoulun lisäksi eri yliopistojen

kirjastoista sekä internet-julkaisuista. Tiedonhaussa hyödynnettiin kirjaston informaation ammattitaitoa.

Toimintamalliin tarvittiin teorian lisäksi runsaasti leikkiaineistoa. Vartenotettavat leikkivaihtoehdot luokiteltiin ja taulukoitiin ryhmäytävyyden, liikkuvuuden ja äänekkyyden mukaan. Näistä leikeistä valittiin korkeimman ryhmäytävyyden leikeistä ne, joissa ei syntynyt melua ja jotka eivät vaatineet runsaasti tilaa. Valittaessa lopullisia leikkejä toimintamalliin oli tarkkoja sen suhteen, että leikit osallistavat jokaista ryhmän lasta, kutsuvat lapsia keskinäiseen vuorovaikutukseen, yhteistoimintaan, toisen huomioimiseen, auttamiseen ja yhteiseen nauruun.

3–5-vuotiaille lapsille suunnitelluissa leikeissä huomioitiin, että ryhmässä olevilla lapsilla on erilaisia kehitysvaihteita ja kiinnostuksen kohteita. Yksintoimintaa ja mahdollisesti syntyvää kilpailutilannetta vältettiin. Myös järjestelmällinen ja tarkka leikkien valintamme osuutemme kertoo työmme eettisyydestä ja luotettavuudesta. Selkeästi toimivien ja lasten vertaissuhteita tukevien leikkien jättäminen toimintamallikansioon oli helppo valita, mutta pohdimme, että kasvattajan läsnäolo ja lasten tunteminen vaikuttaa siihen, että samaa leikkiä eri tavoin ohjalla voisi saada toimintatuokiosta samassa ryhmässä toimiville eri-ikäisille lapsille mielekkään toiminnan.

Päiväkoti Satumaan Toverituokioita toteuttavilla kasvattajilla oli tuokiokohtaisiin leikkiohjeisiin sovellettuna muutama akateemikko-lastenkirjailija Kirsi Kunnaksen julkaisema runo, johon oli Kunnaksen henkilökohtaisesti myöntämä lupa (Kunnas 2015). Kehitimme toimintamallikansiota edelleen ja julkaistusta versiosta runot on sovitusti jätetty pois. Leikkitoiminnat voidaan sanoittaa vapaamuotoisesti Toverituokiot toimintamallikansion mukaan ja ilman kyseisiä runoja. Tavoitteellisen ja suunnitellun varhaiskasvatuksen toimintatuokiot voivat olla monipuolisia myös kielenkehitystä tukevia toimintoja, ja 3–5-vuotiaan kielenkehitys tukee puolestaan lapsen leikkien kehitystä. Kunnas keskustelee Pasi Heikuran kanssa lapsen kielenkehityksestä lasten oikeuksien puolesta.

Nimenomaan, se on mun lempi aiheeni, mä voisin puhua siitä kaks tuntia.

Ja ihan pieni laps, kun ollaan, nyt osataan noita aivojankin kuvata, ja todettu että ne on puoli vuotiaana — öö, lapselle kehittyy — aktiivinen, aktiivisesti tää kielikeskus. Se tulee ikään kuin punaseksi, ja tarraksi, ja kaikki mitä, mitä tota, — koskee puhumista ja — ja tämmöstä, niin se tarvitsee sinne materiaalia et siel syntyis ne enggrammat ja synopsisit ja kaikki et vilkas vilkas villkas, tarttuva assosiaatiokenttä. Ja mä aattelen et sehän on hirveen hauska tapa kehittää tosiaan lapsen kielitajua ja älykkyyttä — yleistä älykkyyttä, hoksaavaisuutta ja, tätä koska kielellähän meitä hallitaan ja me hallitsemme asioita kielellä ja ajattelulla — ja saada nauraa yhtä aikaa lapsen kanssa, silmästä silmään yhteisesti. Aikuinen nauraa jollekin muulle siinä — ja, ja tutustuu ikään kuin lapseensa. (Kunnas 2008.)

Ihmisiin kohdistuvassa toiminnassa eettisen perustan muodostavat ihmisoikeudet. Niihin perustuen Toverituokiot -toimintamalliin osallistuminen oli vapaaehtoista ja siihen osallistuneita tiedotettiin opinnäytetyön ja toimintamallin tarkoituksesta, sisällöstä ja etenemisestä. Noudatimme prosessissa asianmukaisia lupakäytänteitä. Toverituokioissa kiinnitimme ensisijaisesti huomioita siihen, että niitä on turvallista ja mukavaa toteuttaa. Kiusaamista ennalta ehkäisevässä toiminnassa tavoitellaan positiivisten kokemusten saavuttamista ja kunkin lapsen itsetunnon vahvistamista. Kasvattajan tulee havainnoida toimintaa, jotta pystyy huomioimaan lasten yksilöllisiä tarpeita ja luomaan lapselle leikkejä, jotka ovat lapselle merkityksellisiä. Kasvattajan toiminta vaikuttaa lasten toiminnan kehittymiseen ja se vaatii suoraa ja epäsuoraa toiminnan ohjausta. Kasvattaja vaikuttaa lasten leikkiin leikkiympäristön suunnittelulla, ylläpitämisellä sekä uudistamalla toimintaa lasten tarpeiden mukaisesti. (Koivunen & Lehtinen 2015, 163, 165.) Lapsi tarvitsee vertaissuhteita, joissa lapsi voi harjoitella ryhmässä toimimista, vuorovaikutustaitoja ja tuntee ryhmään kuuluvuutta.

Pyrimme erityiseen tarkkuuteen toimintamallin luotettavassa ja eettisessä arvioinnissa, jotta välttäisimme virhetulkinnat. Toverituokiot -toimintamallin kokonaisarviointi tehtiin vertaillen kasvattajien käyttäjäkokemuksen perusteella ja opinnäytetyön tekijöiden videotallenteiden perusteella tekemiä arviointeja. Tuloksia tarkasteltiin arviointien samansuuntaisuuden sekä yksittäisten muuttujien kehityksen mukaan. Toverituokiot -toimintamallin toteuttamisen jälkeen Päiväkoti Satumaassa pidettiin välittömästi loppupalaveri, jossa kuluneet kahdeksan

viikkoa keskusteltiin auki ja arvioitiin dialogissa toimintamallia. Toverituokiot -toimintamallikansio, joka oli ollut ryhmän kasvattajilla käytössä, käytiin systemaattisesti läpi kasvattajien tekemien kirjallisten huomioiden avaamiseksi. Palaverissa keskusteltiin avoimesti yhdessä uutta tietoa rakentaen toimintamallista, sen teoreettisesta viitekehuksesta, Toverituokioista, tuokioiden leikeistä, lapsen kehityksestä ja lapsiryhmässä tapahtuneista kehityksistä toimintamallin aikana.

Vaikka arvioinnissa korostimme kasvattajien roolia, sillä he olivat Toverituokiot -toimintamallin käyttäjäasiantuntijoita, tuli myös lasten ääni videotallenteilta hyvin kuuluville. Toimintamallin arvioinnissa huomioitiin myös lasten palaute. Lapset saivat piirtää Toverituokiosta ja kertoa piirustuksestaan sekä ehdottaa suosikkileikkejään toimintamallin kehittelyvaiheessa, mikä lisää työmme eettistä kestävyttä. Käytimme lasten piirustuksia opinnäytetyömme raportissa ja lopullisessa Toverituokiot -toimintamallissa ja saimme opinnäytetyön ohjauksessa palautetta, että opinnäytetyön kuvituksissa tulisi näkyä piirtäjän nimi ja ikä. Opinnäytetyömme tavoittelee näkemään yksilön arvokkaana ryhmän jäsenenä ja välttämään ennakkokäsityksiä. Lapsen ikä kuvatuotoksessa ei ole opinnäytetyön kannalta oleellista toisin kuin kuvan välittämä tunnetila. Niinpä päädyimme laittamaan näkyviin vain kuvittajan nimen, mikä on yhteneväinen koko opinnäytetyömme ideologian kanssa.

Pohdimme arviointitulosten pääsääntöistä positiivisuutta, vaikka saimmekin arvioinnissa muutamia suoria muutosehdotuksia. Kasvattajat kuitenkin täyttivät arviointilomakkeet ryhmänä ja antoivat avoimesti palautetta loppupalaverissa. Käyttäjäkokemusten perusteella ja videotallenteiden perusteella tehdyt rinnakkaisarviointit olivat hyvin samansuuntaisia, joten tällä perusteella arviointituloksia voidaan pitää luotettavana. Sen sijaan arvioinnin hyviin tuloksiin on varmasti vaikuttanut se, että lapsiryhmän jäsenet ja kasvattajat olivat keskenään toisilleen tuttuja. Toverituokioihin osallistuneet lapset olivat jo useita kuukausia toimineet ryhmänä, ja ryhmän perusturvallisuus ja toimintatavat päiväkodissa olivat jo muotoutuneet. Päiväkoti Satumaassa lapsilla on kokemusta kasvattajan ohjaamista leikkituokioista, ja lapset tunsivat paljon leikkejä.

Valitsemamme menetelmät produktimme eri vaiheisiin toimivat tässä opinnäytetyössä hyvin. Tiedonhaku onnistui hyvin ja toimintamallin rakentamiseen osasimme koota laajasti leikkimateriaalia hyödyntäen myös omaa aiempaa ammatillista osaamistamme. Luokittelu ja taulukointi auttoivat valitsemaan toimintamallia parhaiten palvelevat leikit. Menetelmänä arviointilomakkeen käyttäminen toimi suunnitellusti. Vertailua ja arviointia oli helppoa suorittaa numeroiden avulla. Vastauksista sai rakennettua erilaisia taulukoita, kaavioita ja kuvioita, joilla tulokset sai hyvin näkyviin.

Videokuvaaminen oli erityisen hyvä arvioinnin apuvälineenä, ja lisäksi saimme toisten toteuttaman tuokion näkyväksi myös itsellemme. Videotallenteita pystyi kelaamaan edestakaisin, mikä helpotti arvioinnin laatimista. Videotallenteet olivat erinomaiset myös siinä mielessä, että niiltä pystyi näkemään lasten reaktiot ilmeineen, eleineen ja äänineen. Lasten puhetta voitiin litteroida ja hyödyntää opinnäytetyön raporttia kirjoittaessa ja erilaisia asioita perustellessa. Toverituokiot -toimintamallin arviointimenetelmät olivat eettisiä ja luotettavia. Onnistuneiden menetelmävalintojen ansioista lopputuotteestamme, Toverituokiot -toimintamalli, tuli hyvä ja varhaiskasvatusta monin tavoin palveleva.

Eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelun kannalta on oleellista myös se, että yhteistyö päiväkotia Satumaan kanssa oli luontevaa ja sujuvaa ja perustui molempipuoliseen luottamukseen. Kasvattajat sitoutuivat toimintaan vahvasti ja käyttivät ensimmäisiä tuokiokertoja lukuun ottamatta itsenäisesti videokameraa. Kasvattajat osoittivat eettisyyttään halullaan kehittää omia työmenetelmiään ja toimintamallejaan, jotka tukevat lasten hyvinvointia.

7.3 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyömme aihe on ajankohtainen ja paljon uutisoitu, jolloin Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 81) mukaan on vaarana tarttua liian suureen haasteeseen. Onnistuimme rajaamaan opinnäytetyömme aiheen koskemaan pieniä lapsia tietyssä ikävaiheessa ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta. Sosionomitutkinnon lisäksi tavoitteleimme molemmat lastentarhanopettajan kelpoi-

suutta. Opinnäytetyö on lisännyt tietämystämme lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta sekä ryhmätoiminnan merkityksestä varhaiskasvatustilanteille lapsille. Olemme kehittäneet taitojamme suunnitella ja kehittää tavoitteellista toimintaa varhaiskasvatukseen.

Opinnäytetyöraportissamme Toimintamallikansion arviointi on tehty huolellisesti ja olemme saaneet palautetta, että arviointi on raportoitu jopa liian yksityiskohtaisesti. Opinnäytetyön ohjaajien ja muiden lukijoiden palautteet ovat olleet aiheellisia ja olemme käyneet niistä reflektivoivaa keskustelua. Toimintamallin arviointia on muokattu, mutta se on edelleen tarkasti vaihe vaiheelta kerrottu. Arvioinnin tekeminen on ollut ammatillista osaamista kehittävää ja opettanut käsittelemään numeraalisia arvoja. Haluamme perustellusti selittää, millä tavalla päiväkodin kasvattajat ovat arvioineet toimintamallia, sekä näyttää sen miten itse suunnittelemaamme toimintaa arvioimme. Tulevina lastentarhanopettajina suunnitellun ja tavoitteellisen toiminnan toteuttaminen on hyvin tärkeä osaamisalue ja opinnäytetyö tukee ammatillista osaamista suunnitella ja toteuttaa toimintaa sekä ylläpitää jatkuvaa oman osaamisen kehittämistä.

Mielestämme onnistuimme opinnäytetyönä tuotetun toimintamallin toteutuksessa. Toimintatuokioita ohjanneet kasvattajat arvioivat, että toimintamalli sopii päiväkodissa toteutettavaksi toimintamuodoksi. Toimintatuokiot arvioitiin myös toimiviksi kokonaisuuksiksi, joissa huomioitiin myös lasten osallistuminen ja sanallinen palaute. Videohavainnoinnissa kehittyi kasvatus- ja ryhmänohjaustaidot sekä tietous havainnoinnin merkityksestä. Haluamme tulevaisuudessa tulevina lastentarhanopettajina käyttää työssämme videohavainnointia myös oman toiminnan havainnointiin. Havainnoinnin tulisi olla aina kasvattajan toteuttaman toiminnan suunnittelun, toteutuksen, arvioinnin ja kehittämisen perusta (Koivunen & Lehtinen 2015, 33).

Koulutus ja työkokemus antavat kasvatustyölle pohjan. Oman kasvatustyylin tunnistaminen auttaa kasvattajaa arvioimaan kasvatuksen vaikutusta lapseen. Kasvattajan itsessään tunnistama hyvä ja paha auttaa kasvattajaa toimimaan myös kiusaamistilanteissa luotettavasti. Omien ominaisuuksien tunnistaminen auttaa kasvattajaa arvioimaan ja kehittämään itseään, minkä jälkeen kasvattaja

voi arvioida lapsen vuorovaikutustaitoja, oppimista tai muita ominaisuuksia. Asenteet vaikuttavat siihen, minkälaisena kasvattaja lasta pitää, sekä siihen minkälaista kasvattajan vuorovaikutus ja toiminta lapsen kanssa on. (Koivunen 2009, 119–128.)

Kasvattajan toimintatavat vaikuttavat siihen, miten lapsi toimii ryhmässä. Kasvattajan sitoutuneisuus, rauhallisuus ja hyvä vuorovaikutus luovat turvallisen ilmapiirin. Ihanteellisen kasvuympäristön kannalta olisi tärkeää, että kasvattaja osallistuu toimintaan, kunnioittaa lapsen valintoja, ohjaa lasta toimintaan sekä rohkaisee ja kannustaa lasta. (Koivunen 2009, 122–123.) Valmistamalla Toverituokiot -toimintamallin ja seuraamalla sen toteuttamista olemme saaneet arvokasta oppia toimia lastentarhaopettajana. Opinnäytetyöprosessissa ja sosionomiopintojen aikana olemme kehittyneet kaikissa kuudessa sosionomitutkinnon osaamisalueessa. Sosionomin kompetenssit ovat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen sekä johtamisosaaminen. (Innokylä 2015.)

Eettistä osaamista kasvattaja tarvitsee varhaiskasvatuksessa kokonaisvaltaisesti lapsille ohjatussa ja vapaassa toiminnassa. Lastentarhanopettajan eettinen osaaminen ulottuu koko toimintaympäristöön ja kasvatuskumppanuuteen perheiden kanssa. Kasvattajalla on toiminnan ohjaajana valta-asema ja siinä edellytetään sitoutumista toimintaan, jotta kasvattaja voi toimia eettisesti. Opinnäytetyön prosessissa eettisyyden läsnäolon havaitseminen kaikessa tekemisessä on ollut osa ammatillista kasvuamme. Lastentarhanopettajan ammattietikassa kasvattajan suhde lapseen on työssä tärkein alue ja sillä alueella lasten tarpeet menevät kasvattajan tarpeiden edelle (Koivunen 2009, 127).

Opinnäytetyönä toteutetun toimintamallin toteutuksessa olemme kehittäneet eettistä reflektointia ja tarkastelleet omaa toimintaamme eettisten periaatteiden pohjalta. Opinnäytetyönä toimintamallin suunnittelussa kiinnitimme huomiota lapsen ainutkertaisuuteen vertaissuhteita tukevassa ryhmätoiminnassa. Saimme valmiuksia suunnitella varhaiskasvatustoimintaa, jonka tulee olla suunnitelmallista ja tavoitteellista, mutta myös tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta edistävää.

Kiusaamisen ennaltaehkäisyyn perehtyminen on kehittänyt taitoamme vaikuttaa yksilön ja ryhmän hyvinvointiin. Laadukas varhaiskasvatus edistää myös yhteisöjen ja yhteiskunnan hyvinvointia. Kasvattajan eettinen osaaminen on lapsen tuen tarpeista lähtevää toimintaa, joka vaatii kasvattajalta muuntautumiskykyä myös arvostiritoja vaativissa tilanteissa. Kehityimme opinnäytetyössä toteuttamaan suunniteltua, tavoitteellista ja laadukasta varhaiskasvatustoimintaa huomioiden sen eettinen näkökulma.

Opinnäytetyön prosessi on vahvistanut valmiuksiamme suvaitsevaiseen kohtaamiseen ja ohjaamiseen erilaisia menetelmiä ja teorioita käyttäen. Asiakastyössä sosionomilta edellytetään oman ihmiskäsityksen ja arvomaailman tunnistamista. Kasvattajan mielikuvat lapsista ja lapsuudesta vaikuttavat siihen, miten kasvattaja näkee lapsen ja minkälainen ihmiskäsitys kasvattajalla on. Oman ihmiskäsityksen tiedostaminen auttaa kasvattajaa laajentamaan ja kehittämään ihmiskäsitystään. Oman ihmiskäsityksen tunnistamisen lisäksi kasvattajan tulisi kiinnittää huomio omiin ennakkokäsityksiin ja itsensä hyväksyminen keskenpäin antaa mahdollisuuden oppia uutta. Ihmiskäsityksen löytyminen lapsen ja aikuisen välillä on kasvatusta. (Koivunen 2009, 138–139.)

Olemme kehittyneet toimimaan ammattilaisina vuorovaikutteisessa suhteessa ja rakentamaan yhteistyötä voimavarakeskeisesti. Lastentarhanopettajan asiakastyön kompetenssi on lasten, vanhempien ja perheiden näkökulmasta lähtevää työtä, jossa kasvattajien välinen yhteistyö on kasvatuskumppanuutta. Toimintamallin suunnittelu, toteutus, arviointi ja kehitysvaiheissa vahvistui taito kuunnella lapsia, perheitä ja kasvattajia. Lapsen kunnioittaminen, osallisuus ja kuunteleminen olivat tärkeitä arvoja. Toiminnassa kunnioitettiin myös päiväkotia Satumaan käytäntöjä. Varhaiskasvatus on lapsille luonnollinen kasvuympäristö ja siellä on tärkeä huomata, että lapsella on oikeus suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen toimintaan, joka tukee lapsen kehitystä. Opinnäytetyössä kehittyi ammatillinen vastuu lapsille toteutetusta toiminnasta.

Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen on määritelty kolmanneksi sosionomin ammatilliseksi kompetenssiksi. Palvelujärjestelmän tunteminen on sosionomi lastentarhanopettajan työssä tarvittava taito. Sosionomi lastentarhanopet-

tajana monipuolinen sosiaalialan ja kasvatuksen osaaminen on kehittynyt ja meillä on tutkinnon suorittuamme valmiudet toimia varhaiskasvatuksessa myös palveluohjauksessa. Opinnäytetyönä toteutettu työelämäyhteistyö on sidoksissa kunnan lapsi- ja perhepalveluihin ja opinnäytetyön raportissa käsittelemme lakia lasten päivähoidosta, varhaiskasvatuksen arvoja ja laatua. Opinnäytetyön kautta olemme olleet suunnittelemassa ja kehittämässä varhaiskasvatustoimintaa, joka on varhaiskasvatussuunnitelmaan perustuvaa toimintaa ja ohjaa myös yksityisen päiväkodin toiminnansuunnittelua.

Opinnäytetyön prosessin aikana myös neljäs kompetenssi eli kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen on kehittynyt, kun tietoisuus yhteiskunnallisista asioista on lisääntynyt. Olemme osallistuneet yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kokeneet varhaiskasvatuksesta puuttuvan kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintamallin. Varhaiskasvatusikäisten lasten elämään vaikuttavien asioiden tunteminen lisää rakentavaa ja ammatillista keskustelua yhteiskunnallisista rakenteista ja palveluprosesseista. Opinnäytetyön prosessin aikana on kehittynyt myös taito käsitellä asioita yksilön näkökulmasta, mutta myös kansallisesti ja kansainvälisesti.

Olemme kehittäneet osaamistamme tulevana lastentarhanopettajina ja pyrimme tulevaisuudessakin vaikuttamaan lasten hyvinvointiin lapselle luonnollisessa ympäristössä, ryhmätoiminnassa, lapselle mielekkään toiminnan keinoin. Toimintamallin tuottaminen on auttanut ymmärtämään, miten tärkeä on levittää tutkimustietoa ja hyviä käytäntöjä. Mielestämme tällaiset ammatilliset käytännöt ovat kestävä kehityksen mukaista toimintaa. Opinnäytetyössämme yhteistyö päiväkodin omat kasvattajat toteuttivat Toverituokiot, mikä sitoutti heidät toimintamalliin ja kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön. Opinnäyteyhteistyö tarjosi myös päiväkotia Satumaan kasvattajille mahdollisuuden työn kehittämiseen ja ammatilliseen työn reflektointiin.

Opinnäytetyöprosessin aikana olemme kehittäneet taitoa seurata ajankohtaisia asioita, taitoa perehtyä asioihin ja tuottaa toimintamalli varhaiskasvatukseen. Asioihin perehtyminen ja kehittäminen edellyttävät reflektiivistä työtettä. Opinnäytetyössämme olemme kehittyneet tiedonetsijöinä, työn suunnittelijoina, toi-

minnan toteuttajina sekä tuloksen arvioitsijoina. Opintojen aikana olemme laatineet useita raportteja, mutta opinnäytetyö on kehittänyt pitkäjänteiseen työhön, jossa olemme aloittaneet työn perehtymällä asiaan ja huomaamme, että osaamme raportoida asian ideointivaiheesta johtopäätöksiin asti sekä näemme oman osaamisen kehittyneen tässä prosessissa.

Opinnäytetyöprosessi on kokonaisuudessaan vastuullista oman työn organisoimista ja johtamista tavoitteiden saavuttamiseksi. Opinnäytetyön työelämäyhteistyössä olemme kehittäneet taitojamme arvioida toiminnan sopivuutta varhaiskasvatukseen, päiväkodin tavoitteisiin sekä neuvotelleet toimintamallin toteutuksen asioista työelämäyhteistyökumppanin kanssa. Opinnäytetyöprosessissa olemme kehittäneet ammatillista osaamistamme reflektoimalla omaa toimintaamme toimintamallin suunnittelussa, toimintamallin toteutuksesta varhaiskasvatukseen ja päiväkotia Satumaahan sekä päiväkodin henkilöstön käyttöön ja päiväkodin toimintaan soveltuvaksi.

Olemme tehneet opinnäytetyön parityönä. Yhteistyön alussa keskustelimme, mitä yhteistyöltä odotamme ja molemmat ajattelimme, että parintyössä olisi mahdollisuus reflektoida aiheeseen liittyvistä asioista ja oppia toiselta reflektoimalla asioita. Opinnäytetyön aiheeseen liittyvä reflektointi on ollut tärkeää ja se on motivoinut työstämään opinnäytetyötä eteenpäin. Hyvä reflektointi aiheeseen liittyvistä asioista on kehittänyt taitoamme etsiä hyvää lähdemateriaalia opinnäytetyöhön. Reflektointi on myös sosiaalialan ammattilaisen työssä tärkeä työtapana. Opinnäytetyöprosessin aikana olemme kokeneet, että prosessi vaatii molempien vastuunottoa yhteisestä työstä, avointa keskustelua ja nämä arvot synnyttävät yhteistyökumppaneiden välille luottamuksen.

LÄHTEET

- Alatupa, Saija; Karppinen, Krister; Keltikangas-Järvinen, Liisa & Savioja, Hannele 2007. Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma. Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Sitran raportteja 75. Helsinki: Edita Prima Oy. Viitattu 23.4.2015.
<http://www.sitra.fi/julkaisut/raportti75.pdf>
- Aro, Tuija 2011. Itsesäätelytaitojen kehitys ja biologinen perusta. Teoksessa Tuija Aro ja Marja-Leena Laakso (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 20–41.
- Cantell, Hannele 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus: Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Haapaniemi, Rauno & Raina, Liisa 2014. Rakenna oppiva ryhmä — Pedagogisen viihtymisen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, Aili & Lummelahti, Leena 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009.
- Hurme, Kira & Kyllönen, Tarmo 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hännikäinen, Maritta & Rausku-Puttonen, Helena 2006. Johdanto. Teoksessa Helena Rausku-Puttonen, Anna-Raija Nummenmaa, Maritta Hännikäinen, Maarit Alasuutari & Kirsti, Karila. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 11–16.
- Hännikäinen, Maritta 2006. Yhteenkuuluvuuden tunne ja oppijoiden yhteisöksi kehittyminen. Teoksessa Helena Rausku-Puttonen, Anna-Raija Nummenmaa, Maritta Hännikäinen, Maarit Alasuutari & Kirsti Karila. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 126–146.
- Ikonen, Merja 2006. Lasten vuorovaikutus ja leikki lasten yhteisöllisyyden rakentajana. Teoksessa Helena Rausku-Puttonen, Anna-Raija Nummenmaa, Maritta Hännikäinen, Maarit Alasuutari & Kirsti, Karila. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

- Innokylä 2015. Sosionomin (AMK) kompetenssit. Viitattu 22.4.2015.
<https://www.innokyla.fi/sosionomi-amk-tutkinto>
- Kalland 2012. Päivähoidon laatu. Teoksessa Katri Kanninen & Arja Sigfrids. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus, 49–66.
- Kalliomaa, Milla 2012. Mitä teet kun joku kiusaa? 3–5-vuotiaiden päiväkotilasten vuorovaikutusstrategiat kiusaamistilanteissa. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja 2012a. Tunteiden säätely turvallisuuden perustana. Teoksessa Katri Kanninen & Arja Sigfrids. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus, 75–90.
- Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja 2012b. Turvallinen ja viihtyisä ryhmä. Teoksessa Katri Kanninen & Arja Sigfrids. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus, 153–204.
- Karvonen, Riina 2009. Keinoja stressin hallintaan. Teoksessa Anna-Liisa Lämssä (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 159–172.
- Kataja, Jukka; Jaakkola, Timo & Liukkonen, Jarmo 2011. Ryhmä liikkeelle! Toiminnallisia harjoituksia ryhmän kehittämiseksi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.
- Kirves, Laura & Sajaniemi, Nina 2013. Bullying in early education settings. Teoksessa Kaarina Määttä ja Satu Uusiautti (toim.) Early Child Care and Education in Finland. Oxon: Routledge, 93–110.
- Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2011a. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Folkhälsan Förbund.
- Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2011b. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Folkhälsan Förbund.
- Koivunen, Pirjo-Leena & Lehtinen Taisto 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivunen, Pirjo-Leena 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena 2007. Kehityspsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Kumpulainen, Kristiina; Mikkola, Anna; Rajala, Antti; Hilppö Jaakko & Lipponen, Lasse 2014. Positiivisen pedagogiikan jäljillä. Teoksessa Lotta Uusitalo-Malmivaara (toim.) Positiivisen Psykologian voima. PS-kustannus: kaupunki. 224–242.
- Kunnas, Kirsi 2008. Mihin lapsi tarvitsee runoutta? Pasi Heikuran haastateltavana lasten oikeuksien päivänä lasten oikeudesta sanaa, loruihin ja lasten runoihin. Viitattu 25.2.2015. <http://ohjelmaopas.yle.fi/1-2540932>
- Kunnas, Kirsi 2015. Akateemikko-lasten kirjailija. Henkilökohtainen tiedonanto 7.1.2015.
- Kärkkäinen, Henrik 2011. Nuori putoaa putkesta. Lasku 1,2 miljoonaa. Taloussanomat 18.4.2011. Viitattu 23.4.2015.
<http://www.taloussanomat.fi/tyo-ja-koulutus/2011/04/18/nuori-putoaa-putkesta-lasku-12-miljoonaa/20115003/139>
- Laaksonen, Vilja 2014. Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä. Jyväskylä studies in humanities 221. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Laki lasten päivähoitosta 1973/36, 19.1.1973. Viitattu 1.3.2015.
<http://www.edilex.fi.anna.diak.fi:2048/lainsaadanto/19730036>
- Lukkarinen, Suvi 2014. Päiväkodin johtaja. Päiväkoti Satumaa. Järvenpää. Henkilökohtainen tiedonanto 15.12.2014.
- Lämsä, Anna-Liisa 2009. Minä, kiusattu pikkutyttö. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 75–80.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a. Vanhempainnetti. Viitattu 1.10.2014.
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/
- Mitra, Sugata 2012. Future learning. Viitattu 19.2.2015
<https://www.youtube.com/watch?v=hqsTD4CzRYM>
- Neitola, Marita 2010. Kiusaaminen päiväkodissa. Ilmeneminen ja interventio. Teoksessa Riitta Korhonen, Marja-Leena Rönkkö ja Juli Aerila (Toim.) Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Turku: Turun yliopisto. 217–229.

- Niemistö, Raimo 2004. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Helsingin yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia: Palmenia-kustannus.
- Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen; Lea & Ruoppila, Isto 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014. Varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön uudistamistyöryhmän raportti. Viitattu 26.2.2015.
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2014/varhaiskasvatus1.html>
- Poikkeus, Anna-Maija 2011. Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa Tuija Aro ja Marja-Leena Laakso (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 80–105.
- Poikkeus, Anna-Maija; Aro, Tuija & Adenius-Jokivuori, Merja 2014. Sosiaaliset taidot. Teoksessa Tiina Siiskonen, Tuija Aro, Timo Ahonen & Ritva, Ketonen (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Päivähoito Satumaa & Satumetsä i.a. Kodinomaista ja yksilöllistä päivähoitoa. Viitattu 9.2.2015. <http://www.paivahoito-satunmaa.fi/yritys>
- Pönkkö, Maija-Leena 2009. Kaikilla aikuisilla on kasvatus- ja huolenpitovastuu. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 129-134.
- Rausku-Puttonen 2006. Oppijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Teoksessa Kirsti Karila, Maarit Alasuutari, Maritta Hännikäinen, Anna Raija Nummenmaa ja Helena Rasku-Puttonen (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 111–125.
- Repo, Laura 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Repo, Laura 2014. KM, väitöstutkija, Helsingin yliopisto. Helsinki. Henkilökohmainen tiedonanto14.11.2014.
- Sajaniemi, Nina & Mäkelä, Jukka 2014. Ihminen voi hyvin joukossa. Teoksessa Lotta Uusitalo-Malmivaara (toim.) Positiivisen Psykologian voima. PS-kustannus: kaupunki. 136–159.

- Salmivalli Christina 2008. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli Christina 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salovaara, Reija & Honkonen, Tiina 2011. Rakenna hyvä luokkahenki. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saloviita, Timo 2006. Yhteistoiminnallinen oppiminen ja osallistava kasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2012. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 5. painos. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki: Kinestasis Oy & Lönnberg Painot Oy.
- Suomen virtuaaliammattikorkeakoulu 2006. Ryhmätyötaidot. Viitattu 29.3.2015 http://www2.amk.fi/mater/viestinta_ja_media/ryhmatyotaidot/dialogi_12498.html
- Tahkokallio, Leena 2014. Lastentarhanopettajan ammatillinen kehittyminen havainnointiin perustuvan reflektion avulla. Tutkimuksia / Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos, 351, 1799-2508. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 22.11.2014. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42873/lastenta.pdf?sequence=1>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015. Varhaiskasvatus. Viitattu 1.3.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut>
- Tuomisto, Tuija; Salmivalli, Christina & Poskiparta, Elisa 2009. KiVassa Koulussa ei kiusata! Teoksessa Anna-Liisa Lämsä (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 173-184.
- Vanas, Antti 2013. Rangaistukset eivät kuulu varhaiskasvatukseen. Super 60 (8) 23–25. Viitattu 24.9.2014. <http://www.nelliportaali.fi>, Aleksiaineisto.
- Varhaiskasvatussuunnitelma Satumaa Järvenpää 2014. Viitattu 9.2.2015. <http://www.paivahoito->

satunmaa.fi/userData/satunmaa/vasut/JARVENPAA-SATUNMAA-VASU.docx

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Viitattu 3.3.2015.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

Vuonna 2009 syntyneiden hyvinvointiselvitys 2014. Sosiaalitaito. Socialkompetens. Työpapereita: Emilia Leinonen, Satu Männistö, Merja Salmi Elokuu 2014. Viitattu 16.9.2014. <http://sosiaalitaito.fi/wp-content/uploads/2014/02/Vuonna-2009-syntyneiden-hyvinvointiselvitys-2014.pdf>

Yleissopimus lapsen oikeuksista 59/1991, 20.07.1991. Viitattu 6.9.2014.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1991/19910059>

LIITE 1: Leikkien luokittelutaulukko

Leikki	Liikkuvuus	Melutaso	Ryhmäyttävyys
Arvaa kuka kolkuttaa!	1	1	3
Evoluutioleikki	2	3	3
Hampurilainen	2	2	3
Hattu kiertää	1	2	2
Hedelmäsalaatti	2	3	2
Herkku	2	2	2
Huivin kuljetus	1	2	2
Ihminen ihmiseen	2	2	3
Ihmisdomino	2	2	3
Juokseva naru	2	3	3
Järjestyneet jonot	2	2	3
Jäätyneet hernepusit	2	2	3
Katseet kohtaavat	2	1	3
Ken on nopein?	1	2	3
Keski-Uusimaa	1	3	3
Koske keltaista	2	3	3
Kuikki-kuikki	1	2	3
Kääntökirje	1	1	2
Lakanaleikki	1	2	3
Lentokone	1	1	2
Lohikäärmeen häntä	2	2	3
Läpsy	1	2	3
Minä myös	2	2	3
Paketti kiertää	1	2	3
Paperille mahtuminen	1	2	2
Peppupallo	2	3	3
Perheleikki	2	3	3
Pidä kiinni!	2	2	3
Polvet	2	3	3
Pompelipossa	2	1	3
Pääsenkö piiriin?	1	2	3
Seitti	1	2	3
Solmu	2	2	3
Suhteiden solminen	1	2	2
Sylileikki	1	3	3
Tunnista ja arvaa	1	2	3

Liikkuvuus:	1= Leikki tapahtuu yhdessä kohdassa 2= Leikki on liikkuva 3= Leikki vaatii runsaasti tilaa
Melutaso:	1= Hiljainen 2= Leikissä syntyy ääntä 3= Leikissä syntyy melua
Ryhmyttävvyys:	1= Leikissä toimitaan yksin 2= Leikki lähentää leikkijöitä 3= Leikki tiivistää ryhmää

LIITE 2: Arviointilomake: käyttäjäkokemus

Hyvä Temppu-ryhmän kasvattaja

Arvioi seuraavien väittämien kautta **toimintamallia, Toverituokioita, toteutumista ja yksittäisiä leikkejä** tähänastisen kokemuksesi mukaisesti. Perusteluja voit kirjoittaa paperin kääntöpuolelle.

Ympyröi se vaihtoehto (vain yksi), joka on lähinnä vastaa mielipidettäsi. Vaihtoehdot ovat

1= täysin eri mieltä,

2 = jokseenkin eri mieltä,

3 = neutraali mielipide,

4 = jokseenkin samaa mieltä,

5 = täysin samaa mieltä

1. Työkirjan on tarkoituksen mukainen ja selkeä.	1 2 3 4 5
2. Toverituokiot ovat toimivia kokonaisuuksia.	1 2 3 4 5
3. Leikkien kirjalliset ohjeet ovat selvät.	1 2 3 4 5
4. Lapset odottavat Toverituokioita.	1 2 3 4 5
5. Lapset tunnistavat alku- ja loppuleikin.	1 2 3 4 5
6. Toverituokioiden ilmapiiri on hyvä.	1 2 3 4 5
7. Ohjaan leikit toimintamallin mukaisesti.	1 2 3 4 5
• Jos et, niin miten muutin toimintamallia?	
8. Lapset innostuvat leikeistä.	1 2 3 4 5
9. Lapset sitoutuvat leikkeihin.	1 2 3 4 5
10. Lapset leikkivät ryhmänä.	1 2 3 4 5
11. Leikit tukevat lapsia keskinäiseen vuorovaikutukseen.	1 2 3 4 5
12. Leikit kehittävät vertaissuhdetaitoja.	1 2 3 4 5
13. Toverituokiot tukevat ryhmäytymistä.	1 2 3 4 5
14. Leikit sopivat 3-5 -vuotiaiden ikätasolle.	1 2 3 4 5
• Jos vastaat kielteisesti, perustele vastauksesi ja nimeä leikki/leikit, jotka mielestäsi ovat kyseiselle ikätasolle epäsopivia.	
15. Lapset toistavat leikkejä tai leikin osia muulloin kuin Toveri-tuokiossa.	1 2 3 4 5
• Jos niin kerro, miten tämä näkyy.	
16. Toimintamalli innostaa kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön.	1 2 3 4 5

Kiitos

8. Lapset innostuvat leikeistä. 1 2 3 4 5

Ilmeet, eleet, äänet, puheet ja muu vuorovaikutus

9. Lapset sitoutuvat leikkeihin. 1 2 3 4 5

Lapset seuraavat leikin kulkua.

10. Lapset leikkivät ryhmänä. 1 2 3 4 5

Ryhmässä olemisen luontevuus: jakaminen, huomioiminen, tilan antaminen, vuoron odottaminen, läheisyys, vuorovaikuttaminen

11. Leikit tukevat lapsia keskinäiseen vuorovaikutukseen. 1 2 3 4 5

Lapset vuorovaikuttavat keskenään leikissä (älä arvioi onnistumista).

12. Leikit kehittävät vertaissuhdetaitoja. 1 2 3 4 5

Arvioitavan tuokion leikeissä tarvitaan vertaissuhdetaitoja: empatia, tunteet, tunteiden hallinta, joustavuus

13. Toverituokiot tukevat ryhmäytymistä. 1 2 3 4 5

Arvioitava tuokio lisää ryhmän kiinteyttä.

14. Leikit sopivat 3-5-vuotiaiden ikätasolle. 1 2 3 4 5

- Jos vastaat kielteisesti, perustele vastauksesi ja nimeä leikki/leikit, jotka mielestäsi ovat kyseiselle ikätasolle epäsopivia.

Sopivatko arvioitavan tuokion leikit 3-5-vuotiaille?

15. Lapset toistavat leikkejä tai leikin osia muulloin kuin Toverituokiossa. 1 2 3 4 5

- Jos niin kerro, miten tämä näkyy.

Näkykö tuokion aikana elementtejä muiden Toverituokioiden leikeistä?

16. Toimintamalli innostaa kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön. Ei arvioida!

LIITE 4: Hyvät lasten vanhemmat

Olemme Satu Lampela ja Suvi Seppä. Opiskelemme Diakonia-ammattikorkeakoulussa sosionomi - lastentarhanopettajiksi. Teemme opinnäytetyötä Ryhmäytyminen kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Opinnäytetyön tarkoitus on tuottaa toimintamalli pienten lasten kiusaamisen ennaltaehkäisevään työhön.

Lasten keskinäisessä toiminnassa kiusaamista voi ehkäistä ryhmäytymistä tukemalla. Opinnäytetyömme on hankkeistettu ja teemme sen yhteistyössä Päiväkotit Satumaan kanssa. Suunnittelemamme toimintamalli sisältää 16 yksittäistä lasten ryhmäytymistä tukevaa toimintatuokiota. Ne toteutetaan Päiväkotit Satumaan Tempu –ryhmässä. Jokaisessa toimintatuokiossa on neljä leikkiä. Leikeissä korostuu lasten yhdessä tekeminen, toisten huomioon ottaminen ja yhdenvertaisuus. Tempu –ryhmän lastentarhanopettajat tai lastenhoitajat toteuttavat toimintatuokiot laatimiemme ohjeiden mukaisesti.

Hanke kestää kaksi kuukautta. Toimintatuokioita on kaksi kertaa viikossa, 8 viikon ajan, 12.1. – 6.3.2015 välisenä aikana. Toimintatuokioiden on arvioitu kestävän 20 minuuttia. Tempu ryhmän lapset on jaettu kolmeen pienryhmään, jotka vuorotellen osallistuvat toimintatuokioihin.

Toimintatuokioihin suunnittelemamme leikit videoidaan. Videotallenteiden avulla arvioimme suunnittelemamme toimintamallia. Lapsia, heidän ominaisuuksiaan tai toimintaansa ei arvioida mitenkään. Jokaista pienryhmää kuvataan 5 – 6 kertaa. Videotallenteita käytetään havainnoinnin apuna kirjallista työtä varten sekä mahdollisesti opinnäytetyön esittelyssä Diakonia-ammattikorkeakoululla. Mikäli, ette halua lapsenne osallistuvan toimintatuokioihin, olettehan yhteydessä ryhmän kasvattajiin.

Ystävällisin terveisin,

Satu Lampela

+358509101422

satu.lampela@student.diak.fi

Suvi Seppä

+358443077542

suvi.seppa@student.diak.fi

LIITE 5: Arviointitaulukko

1. Työkir	4	4	2	4	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5
2. Toveri	4	4	5	4	5	5	5	5	4	5	5	4	4	4	5	5	5	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	4	4
3. Leikki	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5
4. Lapset	3	3	4	3	4	3	4	3	3	3	4	3	3	3	4	3	4	3	3	3	3	3	4	3	5	3	4	3	3	3	3	3
5. Lapset	2	3	1	3	4	5	4	5	3	5	5	5	4	3	5	5	3	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
6. Toveri	4	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	5	4	4	4	4	5	5	4	4	5	5	4	5	5	5	5	5
7. Ohjaaja	4	4	5	5	4	4	4	5	4	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	2	5	2	4	5	5	4	5	4	4	4	5
8. Lapset	4	4	5	4	4	5	5	5	4	5	5	5	5	4	4	5	5	4	5	4	5	5	4	4	5	4	5	5	5	5	5	5
9. Lapset	4	4	2	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	4	4	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5
10. Lapset	2	4	5	4	5	5	5	5	4	5	4	4	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5	5
11. Leikit	4	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4
12. Leikit	5	4	4	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4
13. Toveri	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5
14. Leikit	4	5	3	5	4	5	5	5	5	5	5	2	5	2	4	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
15. Lapset	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	3	3	3	4	3	5	4	3	3	3	3	3	3
	TT1SS	TT1SL	TT2SS	TT2SL	TT3SS	TT3SL	TT4SS	TT4SL	TT5SS	TT5SL	TT6SS	TT6SL	TT7SS	TT7SL	TT8SS	TT8SL	TT9SS	TT9SL	TT10SS	TT10SL	TT11SS	TT11SL	TT12SS	TT12SL	TT13SS	TT13SL	TT14SS	TT14SL	TT15SS	TT15SL	TT16SS	TT16SL

LIITE 6: Osallistujamäärät ja lasten osallistumiskerrat

Nimi:	TT1	TT2	TT3	TT4	TT5	TT6	TT7	TT8	TT9	TT10	TT11	TT12	TT13	TT14	TT15	TT16	osallistumisia yhteensä:	
lapsi 1			1		1		1		1		1				1		1	7
lapsi 2								1		1		1				1		4
lapsi 3			1							1				1			1	4
lapsi 4	1		1		1		1					1		1		1		7
lapsi 5		1		1		1		1		1			1		1		1	8
lapsi 6		1		1		1		1		1				1			1	7
lapsi 7	1		1		1		1	1						1			1	7
lapsi 8	1		1				1			1	1			1			1	7
lapsi 9		1		1		1		1		1		1		1		1	1	8
lapsi 10			1		1						1				1		1	5
lapsi 11		1		1		1		1		1					1		1	7
lapsi 12		1		1									1					3
lapsi 13			1					1		1		1						4
lapsi 14	1		1		1		1					1		1		1		7
lapsi 15	1						1			1		1		1				5
lapsi 16							1				1			1		1		4
lapsi 17		1		1		1		1		1		1					1	7
lapsi 18			1				1		1	1	1	1	1	1		1		8
lapsi 19	1		1		1				1		1			1			1	7
lapsi 20			1				1		1					1		1		5
lapsi 21	1				1		1	1				1					1	6
Osallistujia yhteensä:	7	7	10	7	6	6	11	8	8	9	8	6	9	7	8	10		

TOVERITUOKIOT

kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintamalli

Kuva: Kerttu

Satu Lampela

Suvi Seppä

2015

Kuvitus Päiväkoti Satumaan Temppu-ryhmän 3–5-vuotiaat lapset

Tätä toimintamallikansiota saa kopioida mainitsemalla lähteen.

Toverituokiot -toimintamallikansion saa tulostaa omaan käyttöön mutta ei kaupallisiin tarkoituksiin.

Toverituokiot -toimintamallikansio

Toverituokiot -toimintamalli on suunniteltu 3–5-vuotiaiden lasten pienryhmässä toteutettavaksi, kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön varhaiskasvatukseen työvälineeksi. Toverituokiot toimintamallin jokainen tuokiokerta koostuu neljästä tavoitteellisesta leikistä. Kaikilla tuokiokerroilla on sama alku- ja loppuleikki.

Toverituokiot toimintamallissa on 16 tuokiokertaa, joita suositellaan toteutettavaksi yksi tai kaksi kertaa viikossa, peräkkäisinä viikkoina. Kukin tuokiokerta kestää noin 15 minuuttia. Toimintamallikansion tuokiokohtaisessa ohjeistuksessa on tieto, mitä välineitä tuokiossa tarvitaan. Kaikkien tuokioiden tavoitteena on ennaltaehkäistä kiusaamista tukemalla lapsen vertaissuhdetaitoja, vuorovaikutustaitoja, itsetunnon vahvistumista, hyvää käytöstä sekä luomalla turvallinen ilmapiiri.

Tuokiokohtaiset tavoitteet on rakennettu seuraavista teemoista:

- Ryhmän hyväksi toimiminen ja sääntöjen noudattaminen
- Oman mielipiteen ilmaiseminen, kuunteleminen ja kertominen
- Rohkeus ja luottamus
- Läheisyys, lähestyminen ja tutustuminen
- Itsen kokeminen tärkeäksi ryhmän jäseneksi
- Ryhmätoiminnan ilo ja osallisuus
- Toiselle tilan antaminen ja hyväksyminen
- Ryhmän yhteishengen luominen

Varhaiskasvatuksessa kiusaamista ennaltaehkäisevä toiminta on kasvattajan ohjaamaa toimintaa, jossa tuetaan lapsen vertaissuhdetaitojen kehittymistä ja osallistumista ryhmätoimintaan. Varhaiskasvatusikäiselle lapselle kiusaaminen on subjektiivinen kokemus, mikä edellyttää kasvattajalta sensitiivistä kasvatustyyliä ja lapsen toiminnan havainnointia. Lapsen itsetunnon vahvistaminen ja lapsen kehitystarpeita vastaava toiminta edistää lapsen halua osallistua ryhmätoimintaan.

Toverituokiot toimintamalli on Diakonia-ammattikorkeakoulussa opinnäytetyönä valmistunut produkti. Toverituokiot toimintamalli on toteutettu opinnäyteyhteistyössä päiväkotia Satumaan kanssa, jossa toteutettiin Toverituokiot suunnittelemamme toimintamallin mukaisesti. Tätä toimintamallia on kehitetty päiväkotia Satumaan kasvattajien antama palaute huomioiden sekä opinnäytetyön tavoitetta vastaavaksi.

Toverituokiot toimintamallikansioon valitut leikit ovat erilähteistä poimittuja valmiita leikkejä, joita on osin muokattu 3–5-vuotiaille lapsille ja tähän toimintamalliin sopiviksi. Toimintamallissa on myös itse luotuja leikkejä. Lasten piirustukset on päiväkotia Satumaassa Toverituokioihin osallistuneiden lasten piirtämiä.

Jokainen tuokio alkaa Toveri -leikillä ja päättyy Sopa sijaa antaa -leikkiin.

Satu Lampela
Suvi Seppä
Diakonia-ammattikorkeakoulu

ALKULEIKKI - TOVERI

Toverituokio toimintamallin alkuleikissä kasvattaja mallintaa lapsille alkuleikin ja kysyy Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Toverituokiot toimintamallin alkuleikkiin osallistuva 3–5-vuotias lapsi voi tarvita kasvattajan tukea osallistuakseen toimintaan, mutta samanaikaisesti hyvin toimivassa ryhmässä Toverin rooliin asettuminen ja yksinkertaiset sanat eivät välttämättä kohtaa esimerkiksi jo 5 vuotta täyttäneen lapsen taitojen kanssa, jolloin kasvattajan tulee rikastuttaa leikkiä. Toimintatuokiota ohjaavan kasvattajalta edellytetään länsäoloa, leikin havainnointia ja yksittäisten lasten tukemista auttamalla lasta omalla vuorollaan onnistumaan. Kasvattajan tehtävä on muuttaa leikkiä niin, että leikki motivoi lasta ja se on lapselle mielekästä tekemistä. Kasvattaja voi siirtyä leikin tarkkailijaksi ja osallistaa lapsia ryhmässä toimimiseen, jolloin lapset voivat harjoitella vastuun ottamista ja toisten tukemista yhteisen leikin etenemiseksi. Leikin tulee vastata lapsen kehitystasoon, jolloin lapsen itsetunto vahvistuu. Liian helppo leikki aliarvioi lasta ja vaikeassa leikissä lapsi ei koe riittävää osallisuutta ja onnistumista. Lapsi tarvitsee kasvattajalta paljon hyvää palautetta aidoista tilanteista, jolloin lapsi toimii hyvin ja tilanteeseen sopivasti.

Toverituokiot toimintamallin alkuleikki sopii vertaissuhdetaitoja ja ryhmässä toimimista opetteleville lapsille. Kasvattajan herkkyyys lasten aloitteille ja sitoutuneisuus toimintatuokioon vahvistavat alkuleikin kehittymistä jo tuokion aikana kaikkien varhaiskasvatusikäisten lasten tarpeita vastaavaksi toimintamuodoksi kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Alkuleikin selkeys tukee toimintamallin soveltuvuutta toimintakauden alussa erilaisten varhaiskasvatusikäisten lasten ryhmien käyttöön.

LOPPULEIKKI – SOPU SIJAA ANTAA

Toverituokiot toimintamallin loppuleikissä levitetään leikkivarjo tai muu iso kangas ja koko ryhmä kannattelee leikkivarjoa. Ryhmän jäsenet laskevat kolmeen ja samanaikaisesti nostavat varjoa ylös ja alas. Kolmannen jälkeen sanotaan yhteisesti ”luolaan, tuulen suojaan” ja mennään lattialle istumaan, niin että varjo peittää koko ryhmän. Leikissä lapsi toimii ryhmän hyväksi, kokee läheisyyttä ja osallisuutta sekä lapsella on mahdollisuus kuunnella muita ja kertoa tarinoita.

Leikki on selkeä ja helposti opittava, mutta ison kankaan liikuttamiseen tarvitaan kaikki ryhmän jäsenet ja kankaan liikuttelusta aiheutuvat äänet ja ilmanvirrat viehättävät lasta. Kankaan alla, pieneen tilaan ahtautuneena lapset voivat kuvitella itsensä toiseen ympäristöön ja lähekkäin istuvilla lapsilla on tilaisuus kuunnella muiden tarinoita ja tulla kuulluksi. Kasvattajan tulee luottaa siihen, että turvallisessa ympäristössä lapset keksivät asioita sekä täydentävät ja jatkavat leikkiä.

SISÄLLYS

1. TUOKIO	6
2. TUOKIO	9
3. TUOKIO	12
4. TUOKIO	15
5. TUOKIO	18
6. TUOKIO	21
7. TUOKIO	24
8. TUOKIO	27
9. TUOKIO	30
10. TUOKIO	33
11. TUOKIO	36
12. TUOKIO	39
13. TUOKIO	42
14. TUOKIO	45
15. TUOKIO	48
16. TUOKIO	51
LÄHTEET	53
LIITE 1: Kuvakortit eläinleikkiin	55

1. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Piirileikki
- 3. leikki: Ystävyyshyrrä
- 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja peitteen!**
- Tavoite: rohkeus, luottamus ja ilo

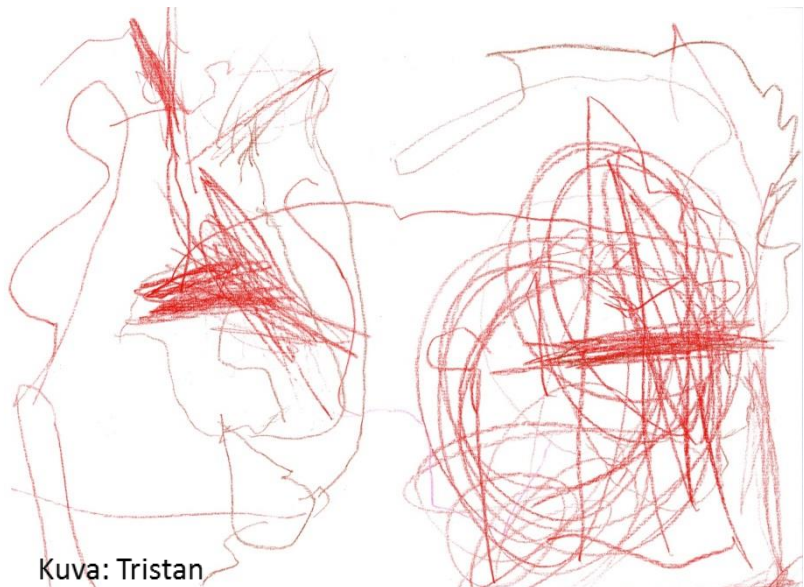
Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

Kuva: Tristan

3. Ystävyshyrrä

Osallistujat muodostavat kaksi sisäkkäistä piiriä. Piirit pyörivät vastakkaisiin suuntiin sanoen samalla: ”Arvaa kuka on ystävä, joka selkääsi koputtaa”. Piiri pysähtyy ja ohjaajan merkistä yksi ulkopiirin lapsi taputtaa kohdalla olevaa sisäpiirin lasta selkään. Sisäpiirin lapsi arvaa jonkun ryhmän lapsen nimen, minkä jälkeen kyseiset lapset vaihtavat paikkaa keskenään. Taas piirit pyörivät toistaen lorun ja seuraava lapsi saa vuoron kysyä.²

Muistiinpanoja:

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nostessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.³

Muistiinpanoja:

² mukailen Jyväskylän seurakunta i.a., 3, 5; Näkövammaiset lapset ry 2015a; Perinneleikit i.a.b leikeistä Eläinsokko; Kuka kolkuttaa?; Piiri pieni ja Parinmetsästys

³ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

2. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
 - 2. leikki: Ystävyyshyrrä
 - 3. leikki: Sinä ja minä, ystävinä
 - 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja peitteen!**
 - Tavoite: rohkeus, luottamus ja osallisuus

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: "Kuka on täällä?" ja vastaa Toverilla: "Toveri on täällä". Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: "Kuka on täällä?" Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: "Satu on täällä", jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: "Satu on toveri". Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että "Kuka on täällä?" jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Kuva: Valteri

2. Ystävyshyrrä

Osallistajat muodostavat kaksi sisäkkäistä piiriä. Piirit pyörivät vastakkaisiin suuntiin sanoen samalla: ”Arvaa kuka on ystävä, joka selkääsi koputtaa”. Piiri pysähtyy ja ohjaajan merkistä yksi ulkopiirin lapsi taputtaa kohdalla olevaa sisäpiirin lasta selkään. Sisäpiirin lapsi arvaa jonkun ryhmän lapsen nimen, minkä jälkeen kyseiset lapset vaihtavat paikkaa keskenään. Taas piirit pyörivät toistaen lorun ja seuraava lapsi saa vuoron kysyä.⁴

Muistiinpanoja:

3. Sinä ja minä, ystävinä

Lapset asettuvat kahteen jonoon oven tai muun sopivan kulkutien molemmin puolin. Ohjaaja pitää peitettä tm. näköestettä oven edessä jonojen välissä. Osallistajat laskevat kymmeneen, minkä jälkeen ohjaaja pudottaa näköesteen ja jonon etummaisten tehtävä on tunnistaa toisensa ja sanoa ääneen toistensa nimet. Nopeampi saa hitaamman omaan jonsa jatkoksi. Tavoite on saada kaikki osallistajat samalle puolelle.⁵

Muistiinpanoja:

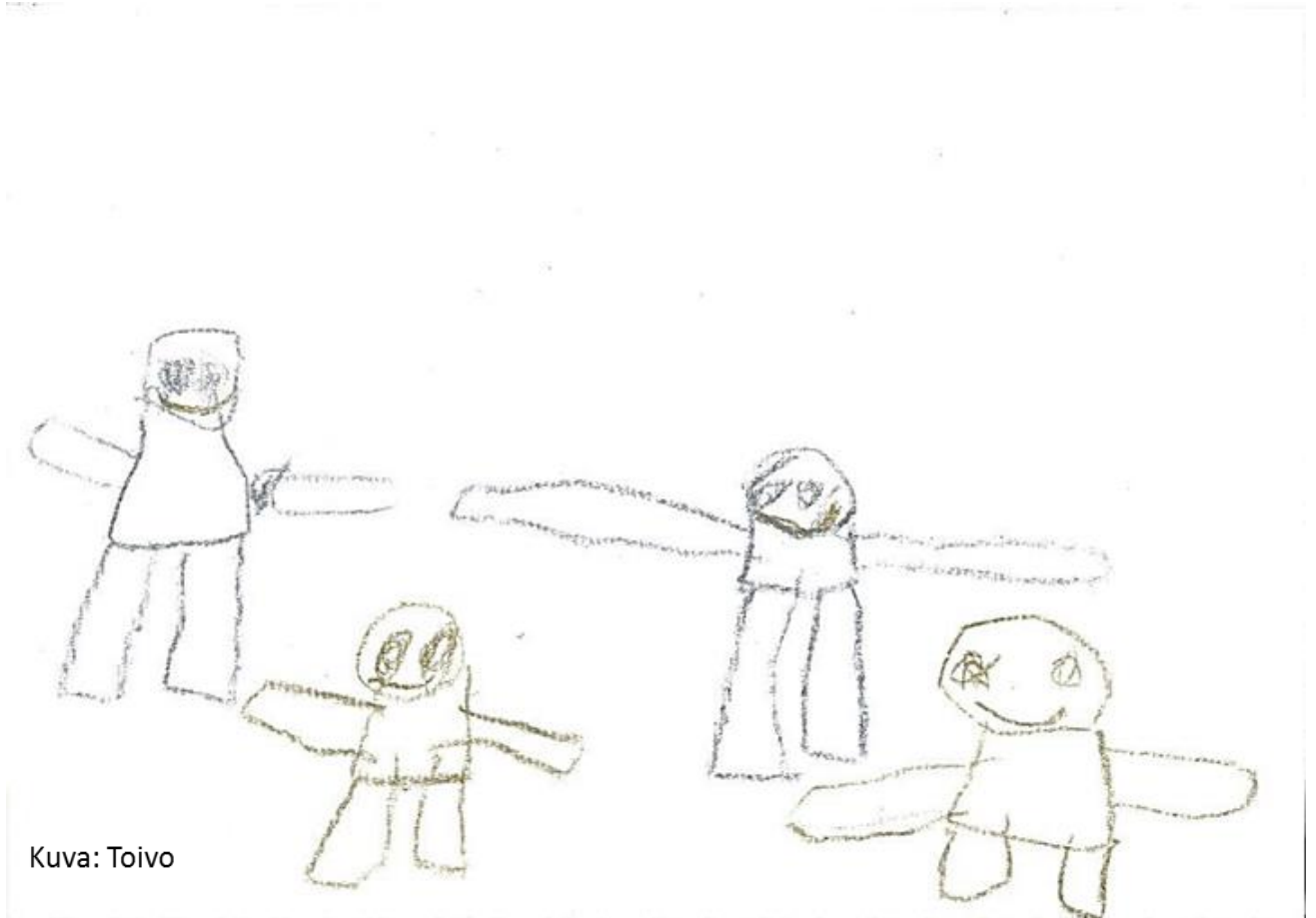
⁴ mukailen Jyväskylän seurakunta i.a., 3, 5; Näkövammaiset lapset ry 2015a; Perinneleikit i.a.b leikeistä Eläinsokko; Kuka kolkuttaa?; Piiri pieni ja Parinmetsästys

⁵ mukailen Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyö i.a. leikistä Lakanaleikki

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nosttaessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.⁶

Muistiinpanoja:

⁶ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

3. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
 - 2. leikki: Sinä ja minä, ystävinä
 - 3. leikki: Tältä näyttää ystäväsi
 - 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja peitteen!**
 - Tavoite: rohkeus, luottamus ja toisen huomioiminen

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistajat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistajat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Sinä ja minä, ystävinä

Lapset asettuvat kahteen jonoon oven tai muun sopivan kulkutien molemmin puolin. Ohjaaja pitää peitettä tm. näköestettä oven edessä jonojen välissä. Osallistujat laskevat kymmeneen, minkä jälkeen ohjaaja pudottaa näköesteen ja jonon etummaisten tehtävä on tunnistaa toisensa ja sanoa ääneen toistensa nimet. Nopeampi saa hitaamman omaan jonsa jatkoksi. Tavoite on saada kaikki osallistujat samalle puolelle.⁷

Muistiinpanoja:

3. Tältä näyttää ystäväsi

Ohjaaja pyytää lapsia katsomaan itseään oikein tarkkaan sanoen ”Tältä näyttää ystäväsi” ja sulkemaan sitten silmänsä. Ohjaaja tekee muutoksen ulkoisessa olemuksessaan ja pyytää sitten lapsia avaamaan silmänsä sekä kertomaan, mikä muuttui. Oikein arvannut on seuraava esiintyvä ystävä.

Muutoksia voi olla esim. hihojen nostaminen ylös, jalkineiden pois ottaminen tai jonkin pienen asusteen tai esineen lisääminen.⁸

Muistiinpanoja:

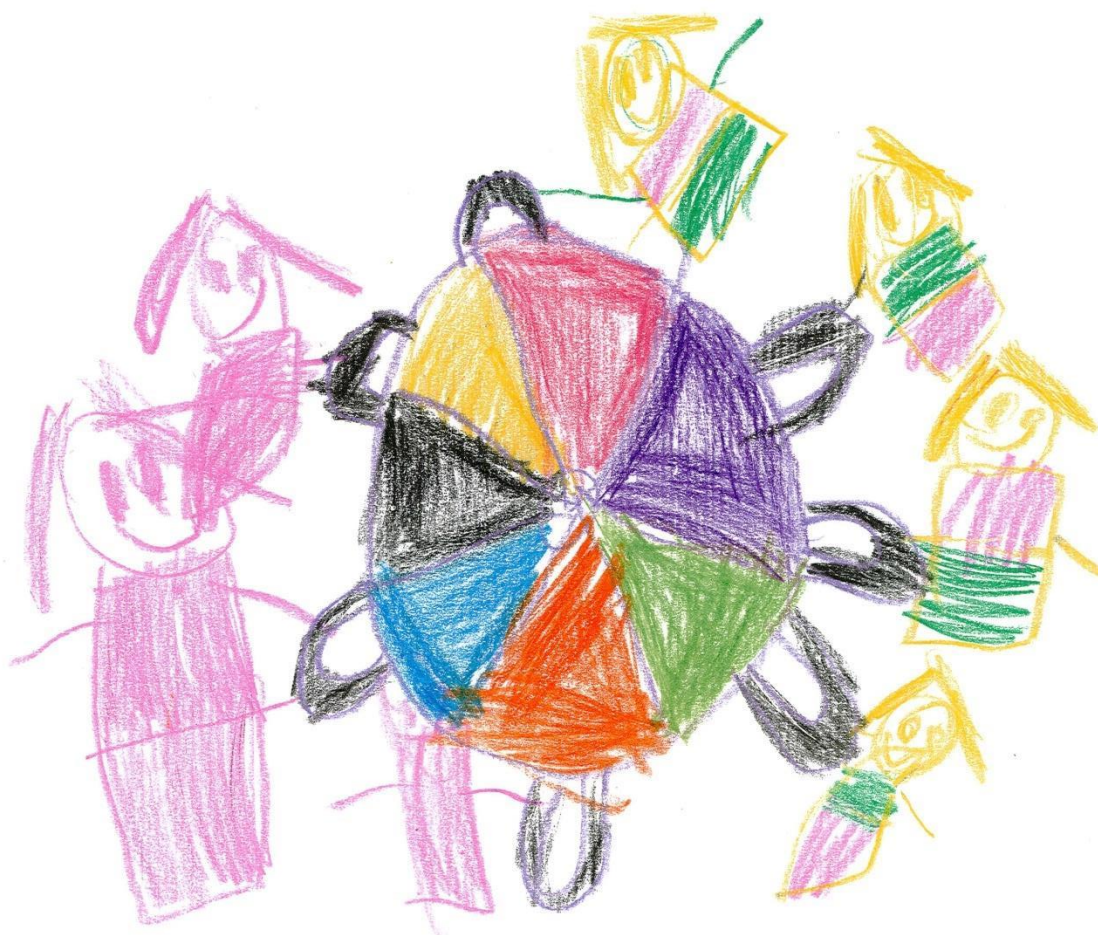
⁷ mukailen Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyö i.a. leikistä Lakanaleikki

⁸ mukailen Euroopan unioni i.a., 12; Jyväskylän seurakunta i.a., 7; Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.b leikeistä Katsotko minua? ja Mikä muuttui?

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nostessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.⁹

Muistiinpanoja:

Kuva: Nelli

⁹ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

4. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
 - 2. leikki: Tältä näyttää ystäväsi
 - 3. leikki: Sulata jäätynyt ystävä
 - 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon, hernepusseja ja peitteen!**
 - Tavoite: rohkeus, luottamus ja lähestyminen

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Tältä näyttää ystäväsi

Ohjaaja pyytää lapsia katsomaan itseään oikein tarkkaan sanoen ”Tältä näyttää ystäväsi” ja sulkemaan sitten silmänsä. Ohjaaja tekee muutoksen ulkoisessa olemuksessaan ja pyytää sitten lapsia avaamaan silmänsä sekä kertomaan, mikä muuttui. Oikein arvannut on seuraava esiintyvä ystävä.

Muutoksia voi olla esim. hihojen nostaminen ylös, jalkineiden pois ottaminen tai jonkin pienen asusteen tai esineen lisääminen.¹⁰

Muistiinpanoja:

3. Sulata jäätynyt ystävä

Leikki alkaa, kun lapset ovat asettaneet hernepusit päänsä päälle. Vain hernepusi päässään voi liikkua. Ohjaaja pyytää osallistujia kävelemään hitaammin, nopeammin, varpaillaan, harppoen tai keksiä muita lasten taitoihin soveltuvia liikkumistapoja. Hernepussin pudotessa osallistujan pitää pysähtyä ja jäättyä paikalleen. Toisen leikkijän tulee poimia pussi, asettaa se pysähtyneen toverinsa päälle sulattaakseen hänet, jotta hän pääsee jatkamaan.¹¹

Kuva: Milo

¹⁰ mukailen Euroopan unioni i.a., 12; Jyväskylän seurakunta i.a., 7; Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.b leikeistä Katsotko minua? ja Mikä muuttui?

¹¹ mukailen Vuorinen 2012, 20 leikkiä Jäätyneet hernepusit

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nostessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.¹²

Muistiinpanoja:

Kuva: Roni

¹² mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

5. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
 - 2. leikki: Sulata jäänyt ystävä
 - 3. leikki: Ystävä ystävään
 - 4. leikki: Sopusijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon, hernepusseja ja peitteen!**
 - Tavoite: yhteishengen luominen ja läheisyys

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittaa tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Sulata jäätynyt ystävä

Leikki alkaa, kun lapset ovat asettaneet hernepusit päänsä päälle. Vain hernepussi päässään voi liikkua. Ohjaaja pyytää osallistujia kävelemään hitaammin, nopeammin, varpaillaan, harppoen tai keksiä muita lasten taitoihin soveltuvia liikkumistapoja. Hernepussin pudotessa osallistujan pitää pysähtyä ja jäättyä paikalleen. Toisen leikkijän tulee poimia pussi, asettaa se pysähtyneen toverinsa päälle sulattaakseen hänet, jotta hän pääsee jatkamaan.¹³

Muistiinpanoja:

3. Ystävä ystävään

Lapset muodostavat pareja. Ohjaaja pyytää pareja toimimaan peileinä toisilleen. Ohjeeksi käy esimerkiksi ”kämmen kämmeneen”, ”selkä selkään”. Kahden ohjeen jälkeen ohjaaja sanoo ”ystävä ystävään”, jolloin osallistujat muodostavat uudet parit. Seuraavalla kierroksella ohjaaja pyytää esimerkiksi ”varpaat varpasiin” ja ”poski poskeen” ja taas ”ystävä ystävään”.¹⁴

Muistiinpanoja:

¹³ mukailen Vuorinen 2012, 20 leikkiä Jäätynyt hernepussit

¹⁴ mukailen Leikisti i.a.; Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.a; Perinneleikit i.a.a; Suomen partiolaiset 2009 leikkiä Ihminen ihmiseen

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nosttaessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.¹⁵

Muistiinpanoja:

Kuva: Lotta

¹⁵ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

6. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Ystävä ystävään
- 3. leikki: Peikkopiiri
- 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja ja peitteen!**
- Tavoite: yhteishengen luominen ja läheisyys

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittaa tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Ystävä ystävään

Lapset muodostavat pareja. Ohjaaja pyytää pareja toimimaan peleinä toisilleen. Ohjeeksi käy esimerkiksi ”kämmen kämmeneen”, ”selkä selkään”. Kahden ohjeen jälkeen ohjaaja sanoo ”ystävä ystävään”, jolloin osallistujat muodostavat uudet parit. Seuraavalla kierroksella ohjaaja pyytää esimerkiksi ”varpaat varpaisiin” ja ”poski poskeen” ja taas ”ystävä ystävään”.¹⁶

Muistiinpanoja:

3. Peikkopiiri

Osallistujat muodostavat piirin. Yksi osallistujista valitaan peikoksi piirin keskelle. Peikko sanoo: ”Hei lapset” ja lapset vastaavat: ”Hei Peikko”. Peikko sanoo: ”Tulkaa tänne” ja lapset vastaavat kysyen: ”Millä tavalla?” minkä jälkeen peikkona oleva saa keksiä tavan liikua esim. kontaten, takaperin jne. Peikon ohjeiden mukaan lapset lähestyvät peikkoja tiiviimmäksi piiriksi. Kun kaikki osuvat toisiinsa, vaihdetaan peikkoa.

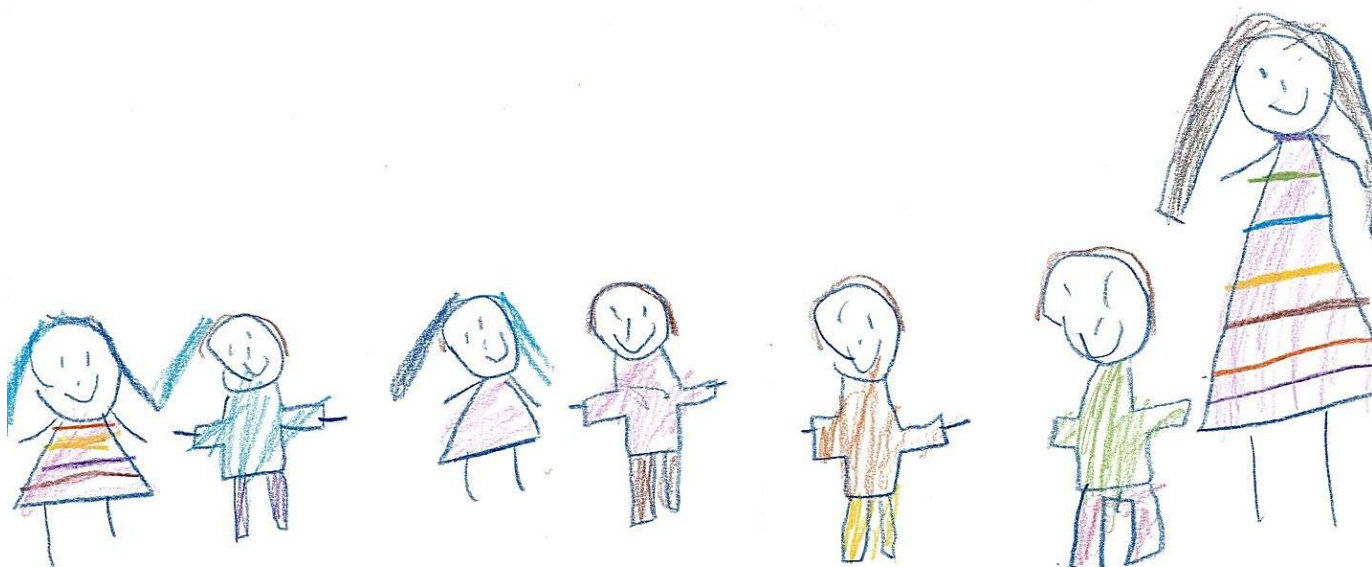
Muistiinpanoja:

¹⁶ mukailen Leikisti i.a.; Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.a; Perinneleikit i.a.a; Suomen partiolaiset 2009 leikistä Ihminen ihmiseen

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nosttaessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.¹⁷

Muistiinpanoja:

Kuva: Ilona

¹⁷ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

7. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Peikkopiiri
- 3. leikki: Kinuski
- 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja ja peitteen!**
- Tavoite: yhteishengen luominen ja läheisyys

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Peikkopiiri

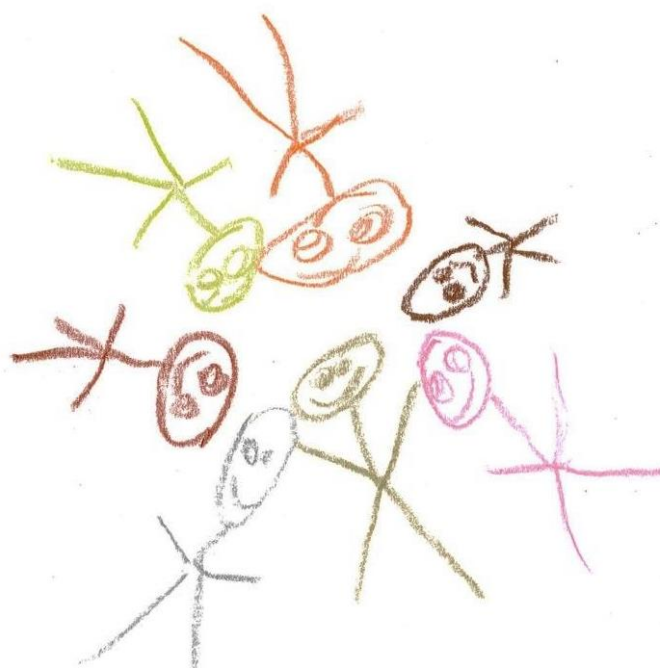
Osallistujat muodostavat piirin. Yksi osallistujista valitaan peikoksi piirin keskelle. Peikko sanoo: "Hei lapset" ja lapset vastaavat: "Hei Peikko". Peikko sanoo: "Tulkaa tänne" ja lapset vastaavat kysyen: "Millä tavalla?" minkä jälkeen peikkona oleva saa keksiä tavan liikua esim. kontaten, takaperin jne. Peikon ohjeiden mukaan lapset lähestyvät peikkoja tiiviimmäksi piiriksi. Kun kaikki osuvat toisiinsa, vaihdetaan peikkoa.

Muistiinpanoja:

3. Kinuski

Lapset asettuvat vatsamakuulle lattialle piiriin ottaen toisiaan käsistä kiinni. Tarkoitus on pitää toisesta niin pitkään kiinni kuin voi. Ote saa olla vain käsistä. Lapset leikkivät tahmeaa toffee-karkkia, jota ohjaaja alkaa pilkkoa lapsia jaloista vetäen. Yksittäisen lapsen irrottua, siirtyy hänkin vetämään toisia lapsia jaloista. Leikki loppuu, kun toffee on saatu pilkottua.¹⁸

Muistiinpanoja:

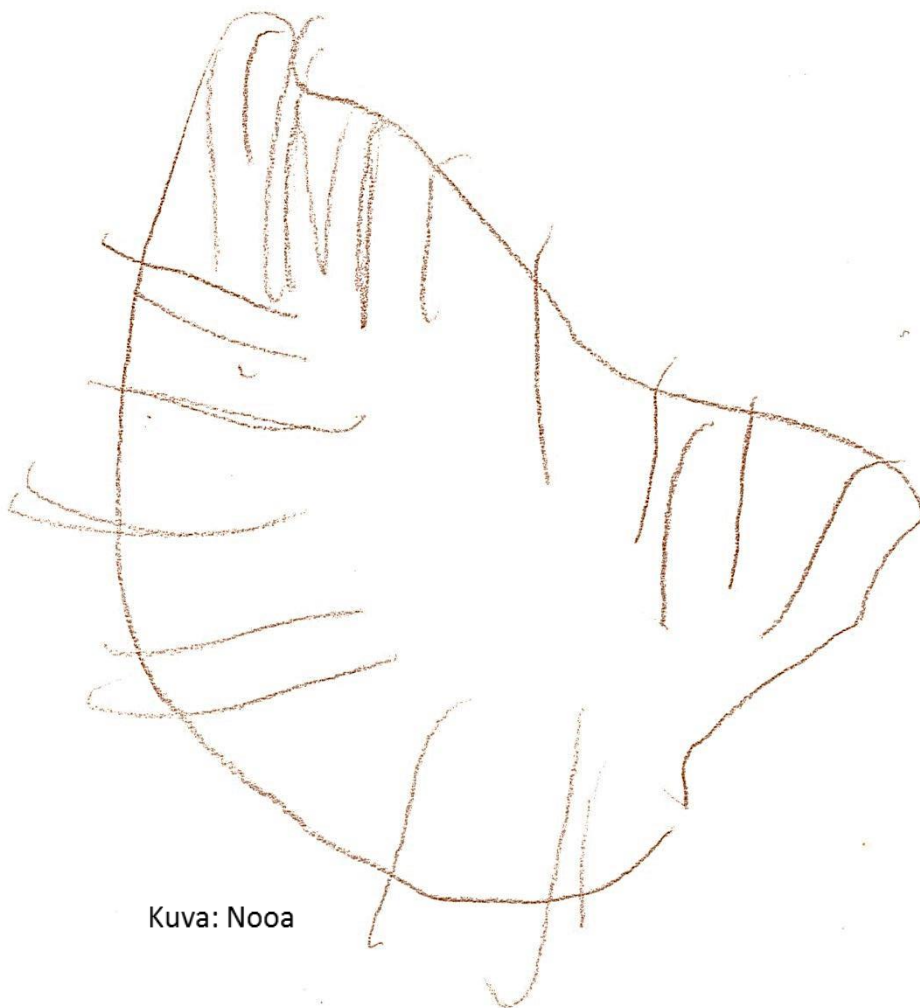
Kuva: Aaron

¹⁸ mukailen Näkövammaiset lapset ry 2015b leikkistä Kinuski

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nostessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.¹⁹

Muistiinpanoja:

Kuva: Nooa

¹⁹ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

8. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Kinuski
- 3. leikki: Eläinleikki
- 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja ja peitteen!**
- Tavoite: yhteishengen luominen ja läheisyys

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Kinuski

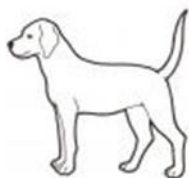
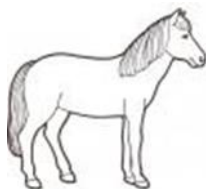
Lapset asettuvat vatsamakuulle lattialle piiriin ottaen toisiaan käsistä kiinni. Tarkoitus on pitää toisesta niin pitkään kiinni kuin voi. Ote saa olla vain käsistä. Lapset leikkivät tahmeaa toffee-karkkia, jota ohjaaja alkaa pilkkoa lapsia jaloista vetäen. Yksittäisen lapsen irrottua, siirtyy hänkin vetämään toisia lapsia jaloista. Kun toffee on saatu pilkottua, tehdään uusi toffee, jota aletaan taas pilkkoa.²⁰

Muistiinpanoja:

3. Eläinleikki

Lapsille jaetaan kuvakortein eläinroolit: kissa, lehmä, koira ja hevonen. Roolia ei saa paljastaa, sillä lasten tehtävä on matkia kuvatun eläimen ääntä ja etsiä toinen saman eläinlajin edustaja. Ohjaaja käy säännöt läpi ja leikki alkaa.²¹

Muistiinpanoja:

²⁰ mukaillen Näkövammaiset lapset ry 2015b leikistä Kinuski

²¹ mukaillen Euroopan unioni i.a.; Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyö i.a.; Näkövammaiset lapset ry 2015b; Perinneleikit i.a.a leikeistä Parin ja ryhmän muodostaminen; Perheleikki; Eläinleikki ja Karjatarha

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nosttaessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.²²

Muistiinpanoja:

Kuva: Lilia

²² mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

9. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Eläinleikki
- 3. leikki: Sokko
- 4. leikki: Sopusijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon, eläinkortit, huivin ja peitteen!**
- Tavoite: sääntöjen noudattaminen, kuunteleminen ja kertominen

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Eläinleikki

Lapsille jaetaan kuvakortein eläinroolit: kissa, lehmä, koira ja hevonen. Roolia ei saa paljastaa, sillä lasten tehtävä on matkia kuvatun eläimen ääntä ja etsiä toinen saman eläinlajin edustaja. Ohjaaja käy säännöt läpi ja leikki alkaa.²³

Muistiinpanoja:

3. Sokko

Yksi osallistuja valitaan ensimmäiseksi sokoksi, jonka silmät ovat kevyesti peitettynä. Muut osallistujat muodostavat piirin niin etäälle sokosta, ettei hän ylety koskettamaan piirissä olijoita. Piiri pyörii niin kauan kunnes sokko sanoo ”seis” ja liikuessaan osuu johonkin lapsista. Sokko yrittää tunnustellen arvata, kenen kanssa on tekemisissä. Leikin ohjaaja voi avustaa lasta kysyen sokolta esimerkiksi, onko kyseisellä lapsella pitkät, lyhyet, kiharat tm. hiukset. Sokko voi myös osoittaa jotakin piirissä olijaa ja kysyä ”Miten koira sanoo?”, ja yrittää arvata kuka esitti koiraa.

Sokko vaihtuu, kun hän on arvannut.²⁴

Muistiinpanoja:

²³ mukailten Euroopan unioni i.a.; Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyö i.a.; Näkövammaiset lapset ry 2015b; Perinneleikit i.a.a leikeistä Parin ja ryhmän muodostaminen; Perheleikki; Eläinleikki ja Karjatarha

²⁴ mukailten Keravan kaupunki i.a.; Näkövammaiset lapset ry 2015b leikeistä Sokko ja Eläinsokko

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nosttaessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.²⁵

Muistiinpanoja:

Kuva: Vilho

²⁵ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

10. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Sokko
- 3. leikki: Sammakko loikkaa
- 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon, huivin ja peitteen!**
- Tavoite: sääntöjen noudattaminen, kuunteleminen ja kertominen

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittaa tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nosttaessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.²⁸

Muistiinpanoja:

Kuva: Hugo

²⁸ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

2. Sammakko loikkaa

Seistään piirissä toisista käsistä kiinni pitäen ja yksi osallistujista on sammakkona piirin keskellä kyykyssä. Piiri kävelee lähemmäs keskellä olevaa lasta pienentyen pieneksi lähtököksi sammakon ympärille. Sitten piiri kävelee kauemmaksi suurentuen isoksi lammeksi. Sammakkona oleva pomppaa ylös, muut päästävät käsistä irti ja lähtevät karkuun. Sammakko nappaa kiinni yhden osallistujan, josta tulee seuraava sammakko.²⁹

Muistiinpanoja:

3. Pupun pesä

Osallistujat istuvat lattialla piirissä. Piirin ulkopuolelle on asetettu kolme tai neljä merkittyä paikkaa esimerkiksi punainen, sininen, vihreä ja keltainen huopa-alusta. Merkityt paikat ovat pupun pesiä. Ohjaaja kutsuu esimerkiksi niin että ”kaikki ne, joilla on sinistä puserossaan”, siirtyvät punaiseen pesään. Muutaman paikankvaihdon jälkeen ohjaaja sanoo sellaisen ominaisuuden, joka koskettaa kaikkia esimerkiksi, kaikki joilla on sukat jalassa siirtyvät siniseen pesään.³⁰

Muistiinpanoja:

²⁹ mukailen Terveysnetti i.a. leikistä Karhu nukkuu

³⁰ mukailen Jyväskylän seurakunta i.a., 15; Leikisti i.a.; Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.a; Perinneleikit i.a.a leikeistä Sylileikki ja Viisi tuolia oikealle

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nostessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.³¹

Muistiinpanoja:

Kuva: Eino

³¹ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

12. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
 - 2. leikki: Pupun pesä
 - 3. leikki: Samassa veneessä
 - 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja peitteen!**
 - Tavoite: tunne ryhmään kuulumisesta, osallisuus ja ilo

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Pupun pesä

Osallistujat istuvat lattialla piirissä. Piirin ulkopuolelle on asetettu kolme tai neljä merkittyä paikkaa esimerkiksi punainen, sininen, vihreä ja keltainen huopa-alusta. Merkityt paikat ovat pupun pesiä. Ohjaaja kutsuu esimerkiksi niin että ”kaikki ne, joilla on sinistä puserossaan”, siirtyvät punaiseen pesään. Muutaman paikavaihdon jälkeen ohjaaja sanoo sellaisen ominaisuuden, joka koskettaa kaikkia esimerkiksi, kaikki joilla on sukat jalassa siirtyvät siniseen pesään.³²

Muistiinpanoja:

3. Samassa veneessä

Osallistujat asettautuvat kuvitteelliseen pieneen veneeseen. Yksi osallistujista on veneen kapteeni. Veneessä on ahdasta, joten osallistujat ovat hyvin lähellä toisiaan. Lorutellen yhdessä ”Sou, sou, soudetaan, virtaa pitkin näin” tehdään samanaikaisesti edestakaista soutuiliikettä kunnes kapteeni kertoo: ”Myrsky nousee”. Vene joutuu aallokkoon, jolloin lorutellaan ”Kei, kei, keikutaan, aallokossa näin” liikkuen samalla sivulta toiselle niin, että lopulta kaikki kellahtavat mereen. Osallistujat kiipaavat takaisin veneeseen ja valitsevat uuden kapteenin.³³

Muistiinpanoja:

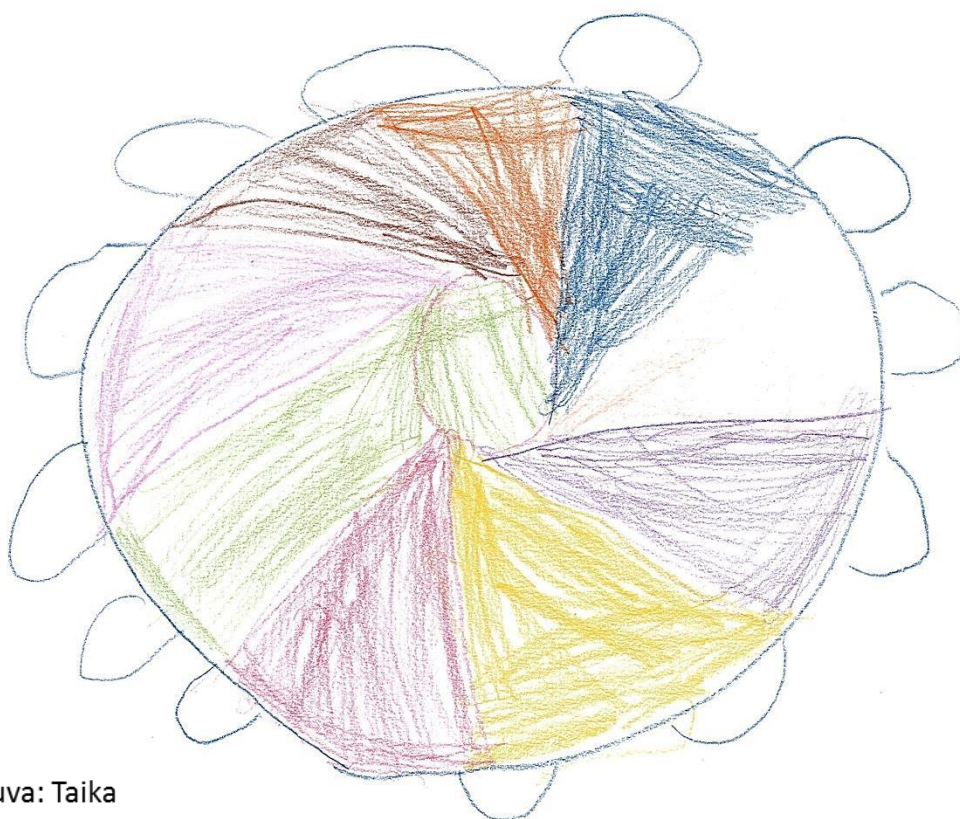
³² mukailen Jyväskylän seurakunta i.a., 15; Leikisti i.a.; Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.a; Perinneleikit i.a.a leikeistä Sylileikki ja Viisi tuolia oikealle

³³ mukailen Käppi & Leisiö i.a. leikistä Soutuleikki

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nosttaessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.³⁴

Muistiinpanoja:

Kuva: Taika

³⁴ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

13. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Samassa veneessä
- 3. leikki: Hampurilainen
- 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja peitteen!**
- **Tavoite: Suvaitsevaisuus ja läheisyys**

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittaa tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Samassa veneessä

Osallistujat asettautuvat kuvitteelliseen pieneen veneeseen. Yksi osallistujista on veneen kapteeni. Veneessä on ahdasta, joten osallistujat ovat hyvin lähellä toisiaan. Lorutellen yhdessä ”Sou, sou, soudetaan, virtaa pitkin näin” tehdään samanaikaisesti edestakaista soutuliikettä kunnes kapteeni kertoo: ”Myrsky nousee”. Vene joutuu aallokkoon, jolloin lorutellaan ”Kei, kei, keikutaan, aallokossa näin” liikkuen samalla sivulta toiselle niin, että lopulta kaikki kellahtavat mereen. Osallistujat kiipaavat takaisin veneeseen ja valitsevat uuden kapteenin.³⁵

Muistiinpanoja:

3. Hampurilainen

Ohjaaja huutaa käskyn ja näyttää mallin. Osallistujat tekevät liikkeen mahdollisimman nopeasti. Käskyt ovat

- Ranskalainen: Seiso tikkusuorassa kädet ylhäällä
- Kokis: Seiso kädet rinkelana edessä ja sano "tsihh"
- Ketsuppi: Makaa lattialla
- Hampurilainen: Kaksi ihmistä päällekkäin mahallaan maassa³⁶

Kuva: Veikka

³⁵ mukailen Käppi & Leisiö i.a. leikistä Soutuleikki

³⁶ mukailen Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyö i.a. leikistä Hampurilaisleikki

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nosttaessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.³⁷

Muistiinpanoja:

Kuva: Jonathan

³⁷ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

14. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Hampurilainen
- 3. leikki: Kuumatka
- 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja peitteen!**
- **Tavoite: läheisyys ja suvaitsevaisuus**

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Hampurilainen

Ohjaaja huutaa käskyn ja näyttää mallin. Osallistujat tekevät liikkeen mahdollisimman nopeasti. Käskyt ovat

-Ranskalainen: Seiso tikkusuorassa kädet ylhäällä

-Kokis: Seiso kädet rinkelana edessä ja sano "tsihh"

-Ketsuppi: Makaa lattialla

-Hampurilainen: Kaksi ihmistä päällekkäin mahallaan maassa³⁸

Muistiinpanoja:

3. Kuumatka

Osallistujat kulkevat vapaasti leikkitilassa. Ohjaajalla on peite viittana ja hän kertoo, sillä pääsevän kuuhan. Lapset leikkivät raketteja pyörien paikallaan ja menen samalla kyykyyn. Kyykyssä lapset sulkevat ja peittävät silmänsä. Ohjaaja peittää yhden lapsista viittalaan ja pyytää sitten toisia ihmettelemään, kenen raketti lensi kuuhan, ketä ei näy. Arvausten jälkeen peitetty lapsi saa viitan harteilleen ja leikki alkaa uudestaan. Viitan haltija peittää vuorostaan toisen lapsen.³⁹

Muistiinpanoja:

³⁸ mukailen Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyö i.a. leikistä Hampurilaisleikki

³⁹ mukailen Jyväskylän seurakunta i.a., 14; Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyö i.a. leikeistä Noita-akka pompelipossa ja Pompelipossa

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nosttaessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.⁴⁰

Muistiinpanoja:

Kuva: Tristan

⁴⁰ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

15. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Kuumatka
- 3. leikki: Kalaverkko
- 4. leikki: Sopusijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja peitteen!**
- Tavoite: tunne ryhmään kuulumisesta, osallisuus ja ilo

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Kuumatka

Osallistujat kulkevat vapaasti leikkutilassa. Ohjaajalla on peite viittana ja hän kertoo, sillä pääsevän kuuhun. Lapset leikkivät raketteja pyörien paikallaan ja menen samalla kyykyyn. Kyykyssä lapset sulkevat ja peittävät silmänsä. Ohjaaja peittää yhden lapsista viitalaan ja pyytää sitten toisia ihmettelemään, kenen raketti lensi kuuhun, ketä ei näy. Arvausten jälkeen peitetty lapsi saa viitan harteilleen ja leikki alkaa uudestaan. Viitan haltija peittää vuorostaan toisen lapsen.⁴¹

Muistiinpanoja:

3. Kalaverkko

Osallistujat jakautuvat kahteen ryhmään. Toinen ryhmä muodostaa piirin ottamalla toisiaan käsistä kiinni, toinen ryhmä menee piirin sisälle kaloiksi uimaan. Piirissä olijat leikkivät verkkoa. Kalat yrittävät päästä verkosta eli piirin sisältä pois, ja verkko yrittää estää sen. Kun kalat ovat päässeet verkosta ulos, vaihdetaan tehtäviä ja leikki alkaa alusta.⁴²

Muistiinpanoja:

⁴¹ mukailen Jyväskylän seurakunta i.a., 14; Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyö i.a. leikeistä Noita-akka pompelipossa ja Pompelipossa

⁴² Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.c

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nostessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.⁴³

Muistiinpanoja:

Kuva: Kerttu

⁴³ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

16. TUOKIO

- 1. leikki: Toveri
- 2. leikki: Kalaverkko
- 3. leikki: Toiveleikki
- 4. leikki: Sopu sijaa antaa
- **Tarvitset Toveri-hahmon ja peitteen!**
- Tavoite: tunne ryhmään kuulumisesta, osallisuus ja ilo

Leikkiohjeet:

1. Toveri

Osallistujat istuvat lattialle piiriin. Aikuinen leikkii lasten kanssa kysyen Toveri-hahmolta: ”Kuka on täällä?” ja vastaa Toverilla: ”Toveri on täällä”. Tämän jälkeen Toveri kysyy lapselta: ”Kuka on täällä?” Lapsi vastaa sanoen oman nimensä esimerkiksi: ”Satu on täällä”, jonka jälkeen kaikki sanoo yhdessä: ”Satu on toveri”. Toveri kysyy vuorotellen kaikilta, että ”Kuka on täällä?” jolloin kaikki lapset huomataan. Alkuleikin tarkoituksena on rauhoittua tuokioon, huomata kaikki osallistujat ja rohkaista lasta Toverin välityksellä vuorovaikutukseen.

Anna lapselle mahdollisuus rikastuttaa leikkiä.

Muistiinpanoja:

2. Kalaverkko

Osallistujat jakautuvat kahteen ryhmään. Toinen ryhmä muodostaa piirin ottamalla toisiaan käsistä kiinni, toinen ryhmä menee piirin sisälle kaloiksi uimaan. Piirissä olijat leikkivät verkkoa. Kalat yrittävät päästä verkosta eli piirin sisältä pois, ja verkko yrittää estää sen. Kun kalat ovat päässeet verkosta ulos, vaihdetaan tehtäviä ja leikki alkaa alusta.⁴⁴

Muistiinpanoja:

3. Toiveleikki

Ohjaaja muistelee lasten kanssa Toverituokioissa leikittyjä leikkejä. Mitä leikkiä lapset haluaisivat leikkiä vielä uudelleen? Leikitään lasten toiveleikkiä tai leikkejä.

Kuva: Vilho

4. Sopu sijaa antaa

Osallistujat seisovat piirissä ja pitävät kiinni peitteen reunasta niin, että se avautuu. Peite nostetaan niin ylös kuin kädet ylettyvät ja lasketaan alas maahan saakka ja taas ylös. Näin tehdään lasten kanssa myrskytuuli. Peitettä nostessa voidaan laskea kerrat: ”yksi”, ”kaksi” ja ”kolme ja luolaan tuulen suojaan” ja kolmannella mennään sen alle luolaan tuulen suojaan. Lasten kanssa voidaan sopia, moneenko lasketaan. Aikuinen voi mennä peitteen alle tai jäädä sen ulkopuolelle.⁴⁵

Muistiinpanoja:

⁴⁴ Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.c

⁴⁵ mukailen Leikisti i.a.; Perinneleikit i.a.a; Vuorinen 2012, 26 leikeistä Tyyntä ja myrskyä ja Sirkusteltoa

LÄHTEET

Euroopan unioni. MAST. i.a. Ryhmäytämisosas. Viitattu 10.12.2014.

<http://www.mastohjaus.fi/pdf/Ryhmayttamisopas.pdf>

Jyväskylän seurakunta i.a. Yhteisleikkejä. Viitattu 10.12.2014. [http://jyvaskylanseurakunta-](http://jyvaskylanseurakunta-fi-)

fi-

bin.directo.fi/@Bin/fef71c0536e780c09cf685d5c50f491f/1425545285/application/pdf/188083/Yhteisleikit.pdf

Kari, Virpi 2009. Kultainen lastenlaulukirja. Helsinki: F-kustannus.

Keravan kaupunki i.a. Matkataan ajassa. Viitattu 5.3.2015

<http://www.matkataanajassa.fi/matkataanajassa/keravanhistoria/kurkelanlastenleikkej.html>

Lampela, Satu & Seppä, Suvi 2015. Toverituokiot. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintamalli. Opinnäytetyö. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma.

Leikisti i.a. Sisäleikkejä. Leikkivinkkejä kaverisynttäreille ja mukaviin leikkihetkiin. Viitattu 4.1.2015. <http://www.leikisti.fi/piha-ja-sis-leikkej-sek-muuta-mukavaa-puuhaa-0>

Käppi, Petra & Leisiö, Henna i.a. Lorutellen, liikkuen, laulaen. Kulttuuriosuuskunta Uulu.

Viitattu 26.4. http://llpaketti.blogspot.fi/p/blog-page_56.html

Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.a Nuorten netti. Tutustumis-, vuorovaikutus- ja nimi-leikit. Viitattu 10.12.2014.

http://www.mll.fi/nuortennetti/tukarit/leikkiasema/tutustumis-vuorovaikutus-ja_ni/

Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.b Vanhempainnetti. Hoksaaamiseikit. Viitattu 4.1.2015.

http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/hoksaamiseikit/

Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.c Vanhempainnetti. Ulkoleikit. Viitattu 26.4.2015

http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/ulkoleikit/

Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyö i.a. Riparileikkejä. Viitattu 10.12.2014.

<http://www.mukaan.net/joomla/leikit/riparileikkej>

Näkövammaiset lapset ry 2015a. Sip, sap. Kouluikäisille tutustumisleikkejä. Viitattu

4.1.2015. <http://www.silmatera.fi/nakkarila/koulutielle/kouluikaiset-lapset/tutustumisleikit/>

Näkövammaiset lapset ry 2015b. Swish, poing, pox. Sisäleikkejä kouluikäisille. Viitattu 4.1.2015. <http://www.silmatera.fi/nakkarila/koulutielle/kouluikaiset-lapset/sisaleikit/>

Perinneleikit i.a.a Sisäleikit. Viitattu 10.12.2014. <http://perinneleikit.fi/sisaleikit/>

Perinneleikit i.a.b Pihaleikit. Viitattu 10.12.2014. <http://perinneleikit.fi/pihaleikit/>

Suomen partiolaiset 2009. Leikit. Viitattu 10.12.2014.

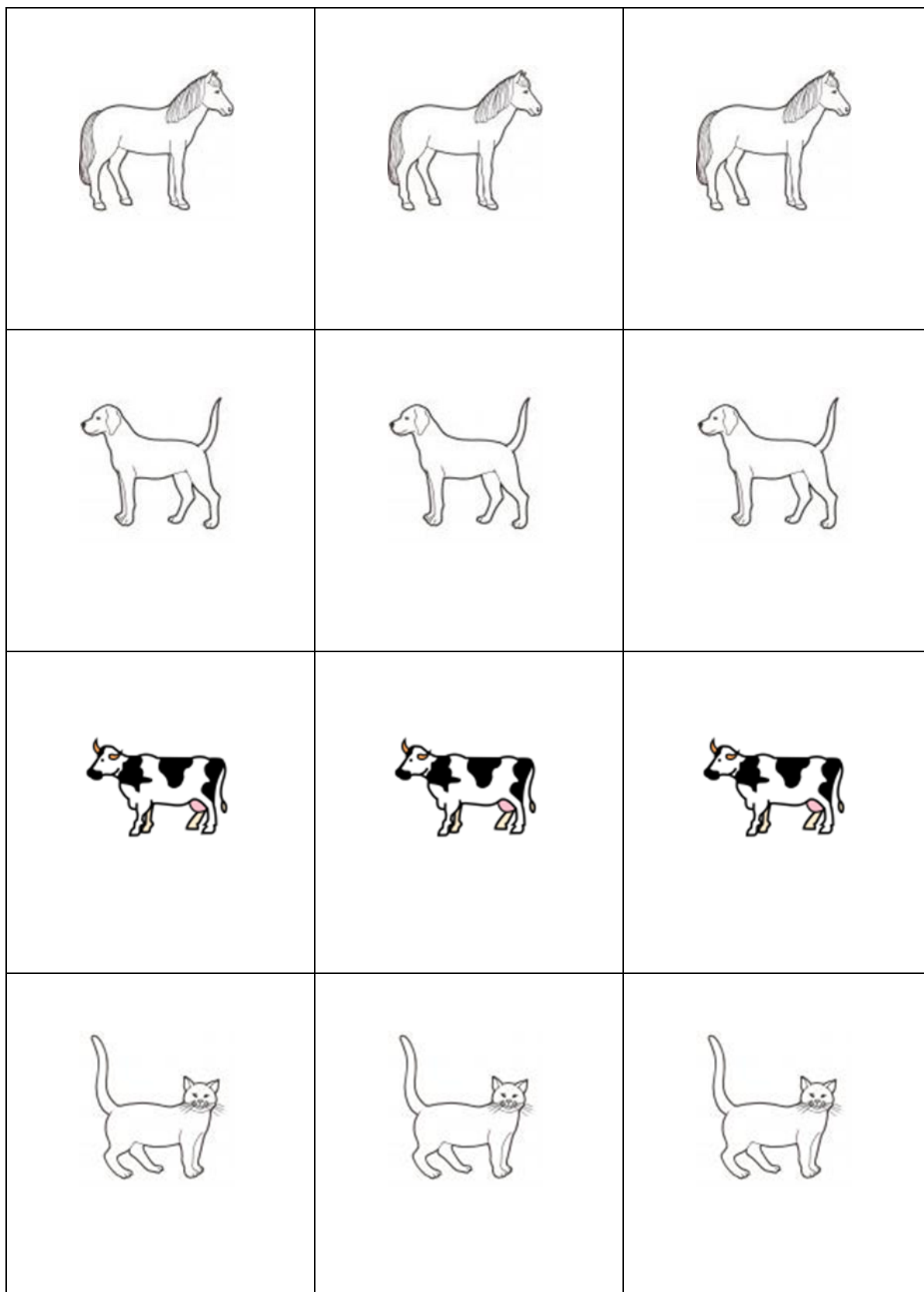
http://ohjelma.partio.fi/index.php?title=1.5.5._Leikit

Terveysnetti i.a. Laululeikit. Karhunukkuu. Viitattu 10.12.2014.

<http://terveysnetti.turkuamk.fi/perhenetti/liikunnanpositiivisetvaikutukset/karhunukkuu.html>

Vuorinen, Hanna 2012. Leikkivihko. Liikuntaleikkejä koululaisille. Tukeva2-hanke. Viitattu: 10.12.2014. <http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/tukeva/luoteis-lapin-pilotti/leikkivihko-liikuntaleikkejä-koululaisille/Leikkivihko.pdf>

LIITE 1: Kuvakortit eläinleikkiin

Kuvat: Sergio Palao, Elina Vanninen & Päivi Honkonen i.a. Papunetin kuva-pankki. Viitattu 10.12.2014. <http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>